

SBORNÍK HISTORICKÉHO KROUŽKU.

MAJITEL, NAKLADATEL A VYDAVATEL:

DRUŽSTVO „VLAST“.

ODPOVĚDNÝ REDAKTOR

FRANTIŠEK ZDRÁHAL.

SEŠIT 2.

ROK 1893.

V PRAZE.

TISKEM CYRILLO-METHODĚJSKÉ KNIHTISKÁRNY (V. KOTRBA).

1893.

Život a působení Antonína Koniáše.

Napsal

Ant. Podlaha.

Nad Koniášem bývá v dějinách českých pronášen rozsudek zpravidla nad míru přísný. Že mu tím nezřídka bylo ukrýděno, dokázati má přítomné pojednání. Aspoň osobní *povaha* jeho v jiném, bohdá, objeví se světle, než jak až posud ji líčiti bylo obyčejem.

K práci této užito bylo hlavně *spisů Koniášových*, až dosud téměř blíže nepovšimnutých, ač v nich K. skládá takořka počet z činnosti své. Jakoby byl tušil, že kdysi tolik bude zatracován, sám bezděky napsal velmi mnoho ku své obraně výmluvnými slovy. Téměř všechny obžaloby, které se naň vznášívají, ve spisech svých zdárně vyvrací. Z té příčiny uvedli jsme, kde možno bylo, vždy *vlastní jeho slova*. Spravedlivost zajisté, aby obžalovaný slyšán byl ve vlastní při své.

Nad to pak dostalo se nám authentického znění *elogia Koniášova*, jež až dosud známo nebylo, a které na činnost Koniášovu v nejedné příčině nové vrhá světlo.

Značnými díky zavázán jsem vldp. P. Jos. Svobodovi za vydatnou pomoc, kteréž mi laskavě a ochotně při práci mé poskytoval.

A. P.

I.

Antonín Koniáš narodil se v Praze dne 13. února roku 1691. Pocházel-li z rodiny knihtiskařské, jak Jireček (Ruk. I. str. 84.) udává, nepodařilo se nám zjistiti. Studia konal s dobrým prospěchem, bedliv jsa zároveň života ctnostného. ¹⁾ Dokončiv studia filosofická a povýšen byv r. 1707. na bakaláře a r. 1708. na mistra filosofie, ²⁾ vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova. ³⁾ Byl poslán do Brna, kdež byl od r. 1703. český noviciát. Tam r. 1708. dne 15. října započal

¹⁾ „Pueritiam cum egisset innocentissime . . .“ Elogium.

²⁾ Hammerschmid, Prodomus Gl. Prag. pag. 559.

³⁾ Pelzel, Gelehrte u. Schriftsteller aus dem Orden der Jesuiten 1786. pag. 184.

v sedmnáctém roce svého věku život řeholní. Dokončiv noviciát, vyučoval po čtyři leta latinskému jazyku, rok učil poëtice a dvě leta rhetorice. Když pak dokonal i studia bohovědecká, oddal se zcela pracím posvátným.

Byv několik let kazatelem, stal se r. 1724., kdy dne 12. srpna slavnou professi učinil, *missionářem*, v kterémžto povolání strávil bez mála celých 37 let. ¹⁾

Ačkoliv byl téměř neustále nemocen, jsa stížen dvojnásobnou průtrží, častými křečovitými záchvaty a prudkými bolestmi hlavy, přece ovládal choré tělo své tak dokonale, že nezřídka za jediný den konal patero nadšených kázání, brzo českých, brzo německých, a to o thematech nejrozumnějších, a že ve zpovědnici častokráte sedm i osm hodin i za mrazu nejtužšího vytrval.

Vytrvalost tato, k níž pojily se všechny vlastnosti muže v pravdě apoštolského, učinila Koniáše nad jiné schopnějším k těžkému úřadu missionářskému. Místa, kde jako missionář působil, nejsou nám všecka známa. Nejčastěji však prodléval v *Královéhradecku*, kraji různověrstvím velice prosáklém, v němž tudíž působení missionářské bylo nad míru ztíženo. Již r. 1727. byl Koniáš v Králové Hradci; první velikou missii pro lid konal tam r. 1735. na náměstí s třemi soudruhy. ²⁾

Roku 1737., dne 28. dubna, přišel se čtyřmi spolubratry do *Berouna* a ubytoval se v domě „u bílé růže“ na náměstí, kde hostil jej radní Václ. Aug. Horčický z Tepence, kdežto ostatní čtyři Jesuité v jiných domech byli pohostinsku. Městská rada vystavěla missionářům uprostřed náměstí lešení, z něhož missionáři kázali. Lid u velikém množství sešel se z blízka, i z dále. Missie trvala do 5. května. Komunikantův napočteno bylo 11 tisíc. ³⁾

Roku 1738. v červenci konal Koniáš v *Chrudimi* prohlídku knih. —

Roku 1744. pracoval v *Opařanech* u Bechyně („operarius residentiae Woparzensis.“)

Roku 1745. konal missii v *Kasejovicích*, o níž zachovala se v pamětní knize tamnější velice zajímavá zpráva, poněvadž z ní souditi lze, kterak jesuité missie své vůbec konali. „Leta Páně 1745.“ — vypravuje pamětní kniha — „v neděli na den sv. Krescencie (25. června) okolo 8. hodiny z rána začaly se duchovní kající kázání od vel. pánů páterů Jezuitů z tovaryšstva P. J., totiž od dvojctih. p. P. Ant. Koniáše, P. Matouše Sekšetra, P. Frant. Xav. Glitše a P. Josefa Skrochovského v městysu Kasejovicích následujícím způsobem. Dvojctih. a vysoce učený vel. p. Adam Kohout, farář na ten čas Kasejovický, před 8. hodinou po znamení zvonův daném v náležitém pořádku nesa krucifix se zpěváky vyšel z chrámu Páně před krchov, kdežto patres missionarii v poutnickém oděvu klečíce naň čekali.

¹⁾ Elogium.

²⁾ Solar, Dějepis Hradce Kr., 1870, str. 341.

³⁾ Dle lask. sdělení p. prof. J. Vávry. — Srov. „Děje král. města Berouna“ dle J. A. Seidla (děkana Ber. † 1837.) sděluje J. Příbík v Lumíru z r. 1862. (XII. ročn.) dílu I. str. 473. — Missionáři, nechtíce nikomu býti na obtíž, stravovali se na své útraty u hostinského Jiřího Pecha, jemuž radní páni na spomocení vydali z obecního dvora 2 věrtele pšenice, 2 věrtele žita a věrtel hrachu. Pech však zamlčel, že mu missionáři platili, a když to vyšlo na jevo, dal primas Pechovi ve shromáždění celé rady ostrou důtku.

On výbornou exhortací neb chvalořečí ty apoštolské muže přivítal, po kteréžto dokonané řeči dvojctihodný velebný P. Josef Skrochovský přijav od vel. p. faráře krucifix náležitě a horlivě poděkování učinil a na to v počestném pořádku za prozpěvování zástupu processí vedena byla na lešení, po kteréžto (processí) vel. p. P. Ant. Koniáš kratičké napomenutí o užitku těch kajících kázání a o dobrém chování při nich etc. učinil, mezi kterým sloužena tichá mše sv. byla, po ní hlavní kázání od vel. p. P. M. Sekštetra držáno bylo, na to mše sv. zpívaná při figurální musice s požehnáním velebné svátosti Oltářní následovala, po které začali zpovídati až do 12 hodin; od první hodiny s poledne až do 2 hodin zase zpovíдали, po vyslyšení zpovědi dáno bylo znamení zvonkem na kázání, tu zase vedla se processí z chrámu Páně s krucifixem od jednoho pátera missionaria s pobožným prozpěvováním všeho lidu na lešení, tam držáno naučení spasitelné pro všeobecný lid, na to následovalo hlavní kázání, po něm zpívané lauretánské litanie s požehnáním velebnou svátostí Oltářní, pak zase zpovíдали do 7. hod. večer; a tak ta kající pobožnost pořád 8 dní trvala, kterou s chvalozpěvem Ambrožovským a s papežským požehnáním dokonali. Dne 6. Julii okolo půl desáté hodiny na noc bludem nakažené knihy od vel. p. P. Ant. Koniáše při společnosti mnohého lidu hanebně spáleny byly. Na to odsud dne 7. Julii do Sedlice odjeli.“¹⁾

Roku 1746. byl Koniáš v *Košumberce* u Skutče, a vyučoval po okolních vesnicích lid katechismu („catecheta in pagis vicinis“.)

V letech 1747—1751. byl missionářem v *Královéhradecku* („missionarius de poenitentia in missione bohémica, interim Reginae Hradecii“), od roku pak 1751. až do r. 1753. byl představeným missie tamější („superior missionis, interim Reginae Hradecii“).

Roku 1754. byl missionářem v okolí *Pražském*, máje sídlo v professním domě u sv. Mikuláše na Malé Straně („ex missione de poenit. operarius per hiemem, interim Micro-Pragae in domo prof.“), a v letech 1755—1758. působil tamtéž jako náčelník missií („superior missionis, interim Micropragae“).

Roku 1759. byl zase v *Košumberce*, odkudž i do blízké Moravy na missie vyjížděl („operarius in missione *moravica*, interim *Kossumbergae*.“²⁾

II.

Jaké pohnutky vedly Koniáše v tolikaletou neunavnou práci missionářskou? Nebyla to toliko *horlivosť náboženská*, nýbrž i, jak ze spisů jeho jasně vysvítá, — *láska vlastenecká*. Jsa pevně přesvědčen, že spása duše jest největším ziskem každého člověka, toužebně jí přál především krajanům svým. S bolestí pohlížeje na neblahé roztržky ve víře mezi nimi, hleděl je sjednotiti ve víře katolické. Toť bylo cílem všech jeho prací a námah, v nichž strávil drahé let a jimž obětoval všechno, i své zdraví tělesné.

¹⁾ Zprávu tu uveřejnil dp. Jan Hille v „Blahověstě“ XLII. 1892. str. 200.

²⁾ Dle „Catalogus personarum et officiorum provinciae Bohemicae S. J.“ z jednotlivých let.

Vydávaje svůj spis „*Zlatá dennice*“, s důvěrou očekává Koniáš, že „poznají zavedení vlastencové naši božskou římsko-katolického náboženství pravdu, očitě spatří, že jednosvorné učení všeobecné římské církve nic proti Bohu, nic proti slovu Božímu věrným nepřednáší, ale že všelící článkové její podstatný v neomylném Slovu Božím základ mají. Pročež že po bedlivém knižního čtení odvrátí se od všelikého bludu, odřeknou se na věky všech kacířských knih, navrátí se k samospasitelné církvi Římské bloudící ovečky, vypudí se z vlasti naší škodlivé v náboženství rozepře, vzrůst vezme jednota víry Kristovy, přestanou pohoršlivá rouhání, rozhojní se dědictví Kristovo, množití se bude v naší vlasti katolická pravda, velice oslaven a zveleben bude v církvi své Kristus.“¹⁾ Vybízí pak krajany své slovy: „Sem tedy, rozmilí Čechové! Sem bludným učením, podvodným čtením, nakaženým rodem zavedení vlastencové! Sem v pravé víře vrtkavé, o samospasitelné Římsko-katolické církvi pochybující duše! Sem srdce! Sem mysl a rozum se vší snažností obraťte! Zůvív vás uctivě k bedlivému neb čtení neb slyšení knihy této slovy sv. Augustina: Probudte se jedenkrát a rozpomeňte se na svoje spasení. Nejedná se zde o vašem zlatě neb stříbře, aniž na pozemském statku, ani na zdraví těla někomu z vás ublížití míníme; o dosažení života věčného, o uvarování zalhnutí věčného napomínáme duše vaše!“²⁾

Až k nadšenosti stupňuje se horoucnost Koniášova, když volá ku svým krajanům: „*Redite ad unitatem!* Ach přeběda! *Conscinditur unitas Christi, blasphematur haereditas Christi!* — naříká bolestně sv. Augustin v listu k Donatistům. A já naříkám s ním, když pod rouškou čistého slova Božího bludnému učení husitskému, kalvínskému, lutheránskému věříte a dle něho hlavní katolické víry články o mši sv., o očištění, o počtě sv. obrazů a vzývání svatých, o přijímání pod jednou, o soukromé zpovědi, o dobrých skutcích atd. zavrhuje, jim pokoutně se rouháte, když bludné, kacířským učením propletené knihy skrýváte, zachováváte, zadržujete: *conscinditur unitas Christi, blasphematur haereditas Christi!* Rušíte a trháte jednotu Kristovu! Rouháte se dědictví Kristovu! Krev Kristovu v katolické církvi, kterouž dobytá jest, zlehčujete a potupujete. *Redite ad unitatem!* Navraťte se, pro lásku Spasitele našeho, pro spasení duše vaší žádám, navraťte se k jednotě pravé víry! Kdo jednotu víry ruší, kdo jednu víru v ústech i v srdci, vnitř i zevnitř nevyznává, k jednomu Bohu nedostane se na věky! „Stůjte na cestách, a vizte a tažte se na stezky staré, která by byla cesta dobrá a choďte po ní, a naleznete občerstvení dušem svým,“ tak napomíná vás Bůh skrze Jeremiáše (v k. 6. v. 16.)“³⁾

„Držte se víry staré“, vybízí Koniáš krajany své na jiném místě,⁴⁾ a jinde opět praví: „že pak Bořivoj a potomci jeho, první křesťané v Čechách, ve všem s církví svatou apoštolskou římskou se srovnávali, v očištění věřili, svaté ctili a vzývali, dokazuje se pod-

¹⁾ „*Zlatá dennice*“, v dedikaci.

²⁾ Ibidem pag. XLIII.

³⁾ Ibid. XLVI.

⁴⁾ „*Zlatá dennice*“ str. 318.

statně ze starých letopisů českých v knize léta 1730. v Králové Hradci vydané a „Staročeská víra“ nazvané.“¹⁾

K zatvrzelým promlouvá takto: „Rozmilí vlastencové, pro lásku ukřižovaného Spasitele vás žádám, proč sobě sami příliš mnoho věříte, vědouce, že tolik císařů, králů a mocnářů, větším dílem všechna — vyjímajíc malý počet — království a krajiny, tolik v duchovním i světském stavu moudrých osob, které ovšem nechťi zatracení býti, s římskou katolickou církví ve všem se srovnávají. Proč z tak velikého, nesčíslného počtu aspoň jednoho moudrého duchovního za radu nežádáte? V obchodu a živnosti časné, abyste škodu netrpěli, sami sobě ne vždycky věříte, rádi s moudřejšími a zkušenějšími se radíte. Jde tu o věčnost; o věčné těla i duše vaší i potomků vašich spasení neb zatracení. Poněvadž v nynějším rozšíření a zvelebení církve Boží dostatečnou příležitost máte k vyzvědění a poznání pravdy a pravé víry, nevědomost vás před Bohem vymluviti nemůže.“²⁾

Takovou tedy hořel Koniáš touhou po spáse lidu, z něhož vyšel — nuže, kdo odepře mu svého uznání? Není zajisté nikoho, jenž by nepřisvědčil slovům, jež Koniáš položil v dedikaci své „Zlaté dennice“:

„Neb své vlasti dobře chtíti,
jest dokonalou ctností mítí,
rovnou cestou k nebi jíti.“

III.

Podnět k roztržkám náboženským zavdávaly v Čechách velice *bludné knihy*. Dokud byly v rukou lidu, nebylo naděje, že by katolické náboženství v srdcích jeho trvale se ujalo. Bylo za času Koniášova mezi lidem veliké množství bludných knih. „Žádná zajisté pochybnost není,“ — praví Koniáš, „že v království našem mezi vlastenci našimi až posavad veliká hojnost takového škodlivého koukole, takového jedu, bludných a kacířských knih se vynachází. Málo který kraj, málo které panství a osada, málo které město naleznete, ve kterém by aspoň pokoutně, aspoň nevědomě takové plemeno ještěrců se neplazilo. Divíte se mé smělosti? Pravdu jsem pověděl, kterou jsem častou a jistou vlastní zkušeností očitě poznal.“³⁾

Odkud se takové množství knih vzalo, vysvětluje Koniáš takto: „Čím větší rozepře co se týče víry mezi vlastenci našimi povstávaly, tím víceji knih ze všech stran bludných se vydávalo. Tlačily se knihy v Praze na mnohých místech; byla tiskárna hlavní v Kutné Hoře, v Příbrami, v Mladé Boleslavi, v Litomyšli, v Hradci. Husitové, Pikhardští, Táborští, Jamníci, Pivničníci, Adamitové, Kališníci jedni proti druhým knihy vydávali. Vloudilo se časem do Čech i lutheriánské i kalvínské i cvingliánské kacířstvo; ti všickni vespolek jak pérem tak tiskem se fechtovali, jeden druhého víru zlehčoval a porážel: v tom jediném se snášeli, že zlořečené bludy proti samospasitelné

¹⁾ „Choti beránkova“ str. 35. Knihu „Staročeská víra“ sepsal Frant. Ant. Scharf, farář v Bohdanči u Pardubic. (Jir. Ruk. II. 255; Jungm. Hist. I. V. č. 385; Časop. čes. mus. 1891. str. 107 a 108.)

²⁾ „Klíč“ (2 vyd.) str. XV.

³⁾ „Zlatá dennice“ str. 307.

víře katolické roztrušovali. Jejich knih užívali, s nimi se obírali předkové naši; kde jsou ty knihy, kam se poděly? Předkové umřeli, ale knihy neumřely; dejme tomu, že my jsme katolíci, že i rodičové naši katolickou víru vyznávali, však ale jistá věc jest, že mnozí od takových předků pocházíme, kteří takové bludné knihy do hrobu nevzali, nýbrž nám je zanechali, my je až podnes schováváme, s nimi se těšíme, je kryjeme, je čítáme, mnoho si na nich zakládáme a s nevyhnutelnou škodou a záhubou věčnou jeden druhého jimi kazíme. Ó, zlořečené knihy, které tak ukrutného a hrozného skrze dvě stě let a více v Čechách krveprolití příčinou byly.“¹⁾

Jinde *omlouvá* Koniáš předky, říká: „Že bludné knihy v naší vlasti po starších zanechané až podnes se vynacházejí, víc slitování nežli podivení hodná věc jest. Nebo věděti sluší, že předkové naši dílem velikým za svého času *nedostatkem duchovenstva*, dílem pro *podvodnou ošemetnost kacířských authorů*, ne tak snadno knihy a čtení bludná rozeznati mohli. O jejichžto zlosti, podvodu a přísné zápo- vědi, kdyby byli dostatečnou zprávu dostali, žádná pochybnost není, že by se jich byli ochotně zhostili.“²⁾

Námítku, že knih vážit si dlužno jako *drahého odkazu po předcích*, uvážil Koniáš bedlivě, a správně i vtipně ji vyvrátil v jedné z „rozmluv“ mezi „čtenářem“ a „farářem“ ve „Zlaté dennici.“ Pravíť tam „čtenář“: „Ať, pravdu přiznám, dvoji cti hodný pane faráři, mám nový i starý zákon jednoty bratrské, nachází se u mne Postilla Havla Žalanského, Jiřího Dykasta, užívám i kancionálu Tobiáše Zá- vorky, Tomáše Soběslavského, modliteb Jana Štelcara, Sixta Palmy, Jana Hobermanna atd., ale to vše zůstalo *po mých starších*. Postilly jsou poslední odkaz otce mého, písně a modlitby a ostatní čtení dědím po své bábě a matce; nevím, jakého bych se zavedení obá- vati měl. Moji rodičové a starší nebyli žádní pohané, znali Pána Boha, znali slovo Boží, byli dobří křesťané; když umírali, za nej- dražší poklad knihy své mně odkázali, přikazující, abych je do smrti od sebe nedával. Kterak já tak laskavé a upřímné poručení a odkázání zrušiti mám? proč bych já toho neužíval, čehož oni užívali? já své starší odsuzovati nesmím.“

„Farář“ odpovídá: „Vidím, že bezpečnost svého spasení na písku stavíte. Poznáte brzo, zdaž muži moudrému neb bláznivému podobní jste. Což kdyby vaši starší věrtel tvrdých tolarů vám od- kázali, což, kdyby polovička z nich měla minci falešnou, neplatnou, tak že by je žádný ani za halíř přijímati nechtěl, také-li moudře učiníte, pokudž na falešné, však od rodičův odkázané peníze stavěti, hodovati, dlužit se budete?“

„Čtenář“ praví: „Tohož já neučiním, neb vím, že falešným to- larem ani šenkýře, ani dělníky, ani kupce neupokojím, ani dluhy nevyplatím.“

Na to „farář“: „Když k platu přijde, proč byste nemohl z tašky výmluvu vytáhnouti a říci: „Tyto peníze jsou od mých starších, od dobré paměti mého dědečka atd., byli oni dobří hospodářové, vě- děli, co dobrý, co zlý p-níz jest; od nich zanechané a mně odká- zané peníze nemohou nežli dobré býti. Mám za to, že vaše výmluva

¹⁾ Ibid. str. 310 a 311.

²⁾ „Klíč“ (2. vyd.) § I. u. 1.

neobstojí. Řekneť každý přijímač: Nechť jsou od kohokoliv, jsou falešné, já je nepřijmu; každého při své cti zanechávám, však tuto minci za dobrou uznati ani přijímati nemohu. Takhle rodičové vaši, ač dobří hospodářové byli, mohli nevědomě vám odkázati falešný peníz. Podobně i starší a předkové vaši, ačkoliv byli dobří křesťané, mohli, aspoň nevědomě, vám zanechatí bludné a zmíchané knihy... Mohl někdo starším vašim podstrčiti falešný peníz, mohl i jim někdo poskytnouti bludnou a zmíchanou knihu.“

„Čtenář“ ještě namítá: „Nám se zdá, že bychom proti čtvrtému přikázání zhřešili, kdybychom knihy od milých rodičův nám zanechané potupně spálili. Naopak máme za to, že ctíme rodiče své, když i jen některé listy knih a čtení jejich počestně zachováváme.“

Odpověď „farářova“: „Rodičové vaši, kdyby se nyní na svět navrátiti mohli, nohama by šlapali a na kusy trhali i pálili vám odkázané knihy, neboť v onom životě teprv, však příliš pozdě, faleš a podvod jejich patrněji poznávají.“¹⁾ —

Předkové, praví Koniáš, mohli se vymluviti nedostatkem kněžstva katolického. „poněvadž však za našich časů, buď Bohu česť a chvála, duchovními správci vlast naše hojněji zaopatřena jest, kteří lid sobě svěřený horlivě napomínati nepřestávají, škodu věčnou, mnohých duší nenahraditelnou zkázu, přísnou záповěď bludných knih předstírají, kdokoli pro ohled svých starších a přátel bludné knihy až posavad zadržuje, skutkem dokazuje, že více tělesným svazkem sobě spojené starší, než Krista Ježíše, jemuž věčnou láskou přivtělen býti má, miluje. Nebo poněvadž Kristus jest „hlava církve“ (Efes. 5, 23), kdokoli v zadržování zapověděných knih církvi se protiví, Krista se spouští a nepořádnou láskou ku předkům svým zaslepený předky své Kristu představuje, pročez i dědictví Kristova sebe bídne zbavuje podle patrných slov věčné Pravdy: „Kdo miluje otce nebo matku více nežli mne, není mne hoden.““²⁾

IV.

Proti knihám špatným, které byly pramenem tolikerého zla, vystupovala církev odedávna rozhodně a přísně, *zapovídajíc* jich vydávání, čtení a rozšiřování.

Koniáš dokazuje ve „Zlaté dennici“ (str. 413—416.), že kacírské knihy jsou zapovězeny: 1. právem Božským a přirozeným, 2. právem Božským od Krista (Mat. 7, 15; 24, 23) a svatého apoštola (Žid. 13, 9) v písmě sv. ustanoveným, 3. právem a mocí duchovní vrchnosti, 4. po příkladu sv. Otců, 5. z nařízení sněmů církevních, a připomíná, že do klatby církevní ipso facto upadá, kdo kacírské knihy o víře jednající vědomě a svévolně proti zákazu církevnímu čte, tiskne a rozšiřuje.

„V užívání a v rozeznávání knih“, praví, „měl by jedenkaždý věrný křesťan před očima míti přísnou všeobecné církve záповěď, kterážto jménem a mocí Kristovou všem věrným všeliké kacírské knihy pod těžkým hříchem, ano i pod hroznou klatbou zapovídá,

¹⁾ „Zlatá dennice“ 298—302.

²⁾ Klíč § I. n. 1.

a záповěď tu každoročně na den Zeleného čtvrtka opakuje a potvrzuje.“ ¹⁾

Bylo tudíž nutno, stanoviti, které české knihy jsou po stránce věroučné nebo mravoučné závadny. To bylo všem dosti obtížno. Neboť dle slov Koniášových „bludné knihy ne každý hned rozsouditi a rozeznati může, leč kdo má výbornou povědomost všech kacířských authorův, kterýchž na mnoho set při konci sněmu Tridentského se počítá, leč kdo v duchovních právích, ve všelikých víry křesťanské tajemstvích, ve starých svatých otců čteních dlouhou a pracně nabytou zkušenost má; nadto všecko takové množství, taková rozličnost bludných knih ve vlasti naší onde i onde se povaluje, v nichžto všeliká v nesčíslném počtu kacířstva se roztrušují, s mnohonásobnými, úlisnými, podvodnými důvody se předkládají, že i velmi učený a v těch věcech zběhlý člověk ne hned každou a celou knihu bez všeliké práce rozeznati a schváliti může.“ ²⁾

Odtud povstávala *nemalá různost úsudku* o některých knihách, která censorům byla vytýkána, a kterouž vykládá Koniáš, odpovídaje na otázku: „Kterak se to děje, že mnohdykrát jeden duchovní pastýř některou knihu nám k užívání zanechává, druhý pak tu a ne jinou knihu tupí, zapovídá, a ne bez podivení našeho nás ujišťuje, kterak bez ublížení duše jí zachovati nemůžeme. Z toho patrně následuje, že my sprostní lidé nevíme, komu věriti máme“ — způsobem následujícím: „Porozuměti sluší, že jiná věc jest knihu zanechat, jiná věc knihu tupiti a mezi přísně zapověděné přičísti. Takové pak množství v krajinách těchto rozličných náboženských knih obratně a potutelně zmíchaných se nachází, že není skoro ani možno, aby jedenkaždý duchovní pastýř každou knihu v prvním pohledění ihned zlou od dobré, zapověděnou od dovolené rozeznal. Nadto mnozí duchovní správcové tak posluhováním svátostí, vyučováním a jinou dle povinnosti své prací zaměstnání jsou, že nemohou ihned, jak knihu do ruky dostanou, celou důkladně přehlédnouti. Odkudž často se přihází, když otec duchovní u své ovečky knihu nějakou spatří a v jednom i druhém nebo třetím zběžném prohlížení nic zcestného v ní nenachází, pokudž jistou autora té knihy povědomost nemá, aneb, jakž velmi často se stává: jestliže předních i zadních listů kniha zbavena jest, takovou knihu podezřelou nepoznává, svému osadnímu ji zatím ponechává. Později najde tu knihu u téhož křesťana jiný duchovní člověk, kterýž o ní, jakož i o autoru jejím výbornou povědomost má, an již takovou knihu jiným časem celou bedlivě přečetl, ví tedy, kde, ve kterém místě bludná a podvodná jest, protož z lásky křesťanské nebo spolu i z povinnosti pastýřské jedem nakvašený pokrm věrné duši odjímá.“ ³⁾

Aby snáze nalezl v knihách místa závadná, užíval nepochybně sám hojně prostředku, o němž takto se zmiňuje: „Mnozí horliví kacířstva nepřátelé, vyříkajíce nábožně kleče modlitbu Páně a pozdravení andělské, po pobožném vzývání Rodičky Boží a sv. Antoinína Paduánského, křížem svatým se žehnají, říkajíce tato přemocná

¹⁾ Klíč l. c.

²⁾ Zlatá dennice 297.

³⁾ „Zlatá dennice“ str. 426. O téže věci zmiňuje se také v „Choti beránkově“ na str. 372. a vykládá ji týmž způsobem.

slova: Ecce cruce[m] Domini, fugite partes adversae! Vicit leo de tribu Juda, radix David, Alleluja! Na to vstanouce matem knihu, o které pochybnost mají, otvírají a s velikým potěšením častokráte bez dlouhého hledání i v prvním pohlezení bludy kacířské nacházejí.“ ¹⁾

Již v pátém roce své činnosti missionářské vydal Koniáš r. 1729. seznam knih zapovězených pod názvem: „*Clavis haeresim claudens et aperiens. Klíč kacířské bludy k rozeznání otvírající, k vykořenění zamykající*, aneb registřík některých bludných, pohoršlivých, podezřelých neb zapověděných kněh, s předcházejícími a účinnými prostředky, s kterými pohoršlivé a škodlivé knihy vyzkoumati a vykořeniti se mohou, na světlo vydaný. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytisknutý v Hradci Králové, u Václava Jana Tybély, Léta 1729.“ (12° XCIV a 200 str.). „Klíč“ tento obsahuje důkladné poučení všeobecné a „Registřík zapověděných neb nebezpečných a podezřelých kněh podle alfabetní litery.“ Knihy pod jednou literou uvedené rozděleny jsou dle formátu v oddíly s nadpisy: „české knihy in quarto, to jest na čtvrt-archovním listu; české knihy in octavo, to jest ve velikosti osmého dílu jednoho archu; české knihy in decimo sexto neb decimo octavo neb menší.“ Jednotlivé oddíly tištěny jsou tak, že po každém nechávají velké mezery k pozdějším doplňkům rukopisným: nepovažoval Koniáš dílo své za úplné. Že pomýšlel na vydání nové, patrně je také z toho, že na str. 200. (na konci) dí: „Kde a kterak Historie česká Martina Kuthena polepsiti se může, jiným časem následovati bude.“ A skutečně po dvaceti letech (1749.) vydal Klíč podruhé s tímž titulem (toliko tiskař jest: Jan Kliment Tybéla), avšak daleko obsírnější (str. XCVI. a 420) a místy opravený.

Práci svou odůvodňuje slovy: „Poněvadž veliké množství bludných a zapověděných knih v naší vlasti se vynachází, jak v české, německé, tak i v latinské a francouzské řeči, ku snadnějšímu rozeznání knih nejlépe jest před rukama míti registřík zapověděných knih z poručení Innocentia XI., římského biskupa, vydaný, při konci sv. sněmu Tridentského postavený, kterýžto registřík se dvěma přídavky mnohých znova zapověděných knih až do konce měsíce března léta 1716. zvlášť v latinském jazyku přetlačený jest v Praze v arcibiskupské tiskárně léta 1727. Že pak mnozí čeští i němečtí bludní kacířští autorové v dotčeném registříku se nenacházejí, k další známosti zapověděných knih sloužiti bude registřík následující.“ ²⁾ Dále pak praví: „Že v rozličných širokého světa krajinách veliké množství podvodných, bludných a velice škodlivé učení vydávajících autorů vzniklo a napotom vzniknouti a povstati může, kteří ne tak snadno a rychle římskému dvoru všickni ku známosti přijíti mohou, Kliment toho jména VIII., římský biskup, za velice k zachování pravé samospasitelné víry katolické potřebný prostředek uznal, aby všickni mimo vlašské země biskupové registřík takových knih zpravití a vyhlásiti, neb vůbec vydati se snažili, které v jejich královstvích a krajinách buď kacířstvem porušené, buď dobrým mravům odporné se roztrušují, byť vlastním té krajiny neb cizozemským jazykem neb řečí vydané byly (Ita instructio Clementis VIII. auctoritate regulis

¹⁾ Klíč (2. vyd.) LXXXV.

²⁾ Klíč (2. vyd.) LXXXIV.

indicis adjecta § 3). Z té příčiny *tuto spasitelnou a obecnému dobru velmi prospěšnou práci* před sebe jsme vzali, abychom v následujícím registříku bludné knihy a authory jejich dle nejvyšší možnosti poznamenali, kteří v našich nebo blízkých krajinách nebo velmi pohoršlivé nebo velice škodlivé učení vydávali, neb až posavad vydávají; nebo byť dáleji od nás na světlo vydány byly, však nicméně v naší vlasti pohoršlivě se roztrušují.

V „Klíči“ ¹⁾ podává Koniáš „některá pravidla ku snadnějšímu rozeznání knih“, jež zasluhují zvláštního povšimnutí. Jsou následující:

1. „České knihy *vydané* od léta 1414. až do léta 1620., o náboženství jednající, větším dílem nebezpečné a podezřelé jsou. Protož pokudž se dostatečně a patrně poznati nemůže, zdaž author i překladač jejich byl římský katolík, k bedlivému rozvážení vzíti se mají.“ — V indexu boh. libror. prohibitorum, deset let (r. 1770.) po smrti Koniášově vydaném kde toto pravidlo přeloženo do latiny, omylem překladatelovým stojí: „libri . . . ab a . 1414 . . . typis in Bohemia editi“, čemuž Dobrovský se posmívá, poněvadž první česká kniha vyšla tiskem teprve r. 1468, a sám Hanuš chybu tu Koniášovi přičítá. Koniáš však se nedopustil té chyby, neboť praví: „knihy české *vydané* (ne: tiskem!) od léta 1414“, t. j. i rukopisné, nejen tištěné.

2. „Když nějaká kniha bez titule a bez poznamenání authora se vynajde, vyzkoumati se může někdy její author z předmluvy, z prostředku neb i z konce knihy. Item z týchž míst vyzkoumati se může, kdy, v kterém čase a kde vydána jest, o čem jedná, z kterýchžto okoličností po pobožném vzývání Ducha sv. snadno, jaká jest, se pozná.“

3. „Byť některé knihy author římsko-katolický byl, vyzkoumati sluší, zdaž i ten, který ji do češtiny přeložil, katolíkem byl, což se často z předmluvy vyšetřiti může. Neb se někdy vynachází kniha authora katolického, kterou však kacír do jiné řeči překládaje, mnohými bludy porušil, nebo potutelným přeložením podezřelou učinil.“

4. „Kniha česká starého v nakaženém věku vydání, která ne evangelium neb epistolu nedělní neb sváteční, ale samé písmo verš po verši vykládá, když ku příkladu přednáší výklad na Daniele, na Tobiáše neb jiného proroka, na žalm, na Jesus Sirach, na modlitbu Páně, na desatero atd., kromě výkladu bible české v Praze 1677. 1712. 1715. vydaného, jest obyčejně kacírstvím nakažená, a mezi zapověděné počítati se může.“

5. „Postilly pak, výklady, summy, naučení na nedělní epistoly neb na evangelia poznati se mohou, jaké jsou, pokudž bedlivě se přehlídne výklad na neděli mezi ochtábem Narození Páně, na neděli Květnou, neb Smrtelnou, to jest 5. postní, na neděli 2. a 5. po Velikonoci, na neděli 2., 10. a 11. po sv. Duchu. Ve svátečních pak především vyšetřiti se má: zdaliž po Navštívení P. Marie neklade se svátek Jana Husa. Item přeběhnouti se může řeč na Zelený čtvrtek, na Boží Tělo, na den sv. Štěpána, sv. Víta, sv. Petra a Pavla, sv. Michala etc.“

6. „Písně, aby se poznaly, jsou li kacírstvím promíchané, ať se v nich titulové prohlídnou. Jsou-li takoví: o křtu, o klíči, o zavedení církve, o večeri Páně, o těle a krvi, o pokušení církve od

¹⁾ na str. LXXXIV. a násl.

antikrista etc., znamení jest, že kacírské jsou, zvlášť v nakaženém věku vydané.“

7. „Písňe in 8° hrubou literou, starého vydání, obyčejně se nacházejí bez prvních a posledních listů. Jsou pak odpadlice *Klimenta Bosáka*, ovšem zapověděné, ač mnoho dobrých i nám obecních písni obsahují, nebo s bludy kacírskými onde i onde jsou promíchané. Ať se vyhledají písňe při službách Božích neb o Večeři Páně, neb o Těle a Krvi, neb Sanctus de B. Virgine: troffus, kdežto se najde onen bludný verš: „Kdožby nebral z obojího etc. Item písňe o pokání, o svatých, o slovu Božím.“

8. „Písňe maličké in 16° starého vydání, pokudž po stranách počet římský mají, bývají kacírstvím promíchané, jakž se poznati může z písni o Těle a Krvi: „Pán Ježíš lidu věrnému“, o pokání: „V tento čas nebezpečný“, o přímlovách svatých: „Kriste, nejmilejší králi“, item mezi obecnými: „Ó lidské pokolení“, item: „Kráľ i věčný nás požehnej.““

9. „V jiných pobožných neb o náboženství jednajících knihách ať se prohlídnou titulové: o Bohu, o přikázáních Božích, o ospravedlnění, o církvi, o svátostech, o pokání, o těle a krvi Páně, o svatých, o služebnících církevních, a blud kacírský snáze se dopadne.“

10. „V modlitebních knížkách bývají porušené neb podezřelé modlitby: při službách Božích, před přijímáním a po přijímání těla a krve, proti pokušením a protivenstvím, za služebníky církevní, za ochranu neb zachování neb rozhojnění slova Božího, za přispoření víry, item modlitby o pokání etc.“¹⁾ —

Hlavní zřetel Koniášův obrácen byl tedy ke knihám, kteréž o *věcech náboženských* pojednávaly. Na otázku: „což, kdyby kniha nějaká hospodářská, historická, lékařská neb jakákoliv jiná, která o náboženství nejedná, někde bludem kacírským zapáchala,“ odpovídá: „Není taková kniha pod tak těžkou klatbou zapověděna: povinen jest však jedenkaždý, kde co bludného nalezne, ihned vymazati, neb dovolení od biskupa svého k užívání ji sobě vyjednati, neb duchovnímu správci k přehlídnutí ji donésti, nepolepšenou ale žádný ať nezachovává, pamatuje na ono krásné naučení svatého Jarolíma ad Nepotian.: *Libenter carebo poculo, in quo suspicio veneni est, rád se zbavím koflíka, o kterém dosti chatrné podezření mám, že by poněkud jedem nakažen byl.*“²⁾

V.

Církev katolickou proti křivému obvinění, *jakoby obecnému lidu písma svatého nepřála a jemu čtení bible zapovídala*, hájí Koniáš takto: „Církev v záповědi té právě apoštolskou býti se prokazuje, následujíc úmysl knížete apoštolského sv. Petra, který k témuž cíli směřoval, když v epištole své druhé v kap. 3. v. 16. o všech epištolách sv. Pavla, a nížeji i o všech knihách písma svatého takto doložil: „Jako i ve všech epištolách, mluvě Pavel v nich o těch věcech: v nichž některé věci jsou nesnadné k srozumění, kteréž ne-

¹⁾ Klíč (2. vyd.) LXXXIV—LXXXVIII.

²⁾ Zlatá dennice 425.

učení a neustaviční převracují, jako i jiná písmata k svému vlastnímu zahynutí.¹⁾ Co k záhubě duší uvadí, právem Božským, přirozeným i apoštolským i církevním slušně se zapovídá. Dobrá jest zbraň, a ve mnohých případech potřebná; však dětem a prehlivým beze vší křivdy se ujímá. Dobré jest Písmo svaté, bible, zákon, ano i celé obci křesťanské k spasení potřebné: však dítkám církve svaté, to jest neučeným lidem, anobř i učeným, kvapně, na způsob prehlivých, Písmo ke škodě vvkládajícím, spásitelně se někdy odnímá.“¹⁾

V „Choti Beránkově“ srovnává podrobně (na str. 463—492.) text písmata sv. podle obecného latinského přeložení s textem „podle přeložení odporníkův římské církve léta 1596. nejdrobnějším písmem, i prostředním 1722. bez výkladu vydaného, jakož i větším písmem v šesti dílech s obšírnými výklady vytištěného“, a ukazuje hrubá pochybení v nesprávných těchto překladech.

Žeť nadmíru škodlivě čísti písmo sv. bez řádného výkladu, dovozuje K. žertovně: „Ať každý, nač přijde, jak knihu otevře, beze všeho rozdílu na jakékoliv slovo trefí, ihned se ho chopí, s všeobecnou církví a s duchovními správci náležitě představenými se neporadí, ano, ať je vždy podle samé litery kvapně vykládá, co z toho pojde? Půjde pocestný v zimě po kluzké cestě s holí přes příkrý kopec podle hluboké propasti, a rozpomene se, že stojí v písmě psáno: „Nic neberte na cestu, ani hůlky“ (Luk. 9, 3). Zahodí tedy v největší potřebě hůl, potom se skály spadne a hlavu srazí. Pošle hospodář čeledína s mošnou a s penězi, aby na trhu nakoupil potravu; čeledín na cestě se rozpomene, že někdy v bibli četl: „nenostež na cestě pytlíka, ani mošny, ani chleba, ani peněz“ (na témž místě). Řekne tedy: „víc sluší poslouchati Boha než lidí“ (Skut. ap. 4, 19.), a zahodí mošnu i s penězi, pak se prázdný domů navrátí, a za svůj výklad dobrý výprask dostane.“²⁾

„Mnozí šanují knihy zapověděné“, praví Koniáš, „protože mnoho dobrého i spásitelného v nich se nalézá; zeptati by se někdo mohl takových písmáků: také-li stkvostný pokrm chutně připravený, pokudž jediná ještěrka z něho vyhlíží, požívati budou? Také-li dobytek svůj na louce krásným kvítím oplývající, mezi kterým však jedovaté koření roste. pásti dovolí? Tělo své, stádo své výborným, však s jedem smíchaným pokrmem pásti nechť; proč tedy duši své nesmrtelné a mnohemu stádu potomků svých, krví Syna Božího vykoupenému, pokrm duchovní, jakkoliv chutný, však jedem kacířským nakažený poskytnouti míní? ať tedy následují rady sv. Jarolíma, takto ep. 10. ad Furiam píšícího: „Takových toliko autorův knihy čítej, o nichž vůbec povědomo jest, že víry dobré byli; nemáš toho potřebu, abys zlato v blátě pohledával.“ Ať pamatují na onu výstrahu sv. Řehoře I. 1. Moral. c. 3. „Nec enim Deo accepta sunt, quae ante ejus oculos malorum admixtione maculantur“, „nic Bohu milého není, což jedenkrát před očima Božským a bludným učením nakaženo a poskvrněno jest.“³⁾

Ještě lépe objasňuje K. celou tuto věc ve „Zlaté dennici“, kde „farář“ v rozhovoru se „čtenářem“ tlumočí jeho názory. Tento roz-

¹⁾ Klíč 2. vyd. XLIII.

²⁾ Choti ber. 363.

³⁾ Klíč 2. vyd. V.

hovor jest velmi zajímavý, tak že neváháme položit zde z něho aspoň některé úryvky:

„Čtenář“: „Co okem rozumu patrně dobrým býti uznávám, kterak mohu mít v podezření? Postilla Žalanského a Spangenbergera svaté čtení krásnými výklady vysvětluje. Summarie Jana Straněnského, Achillesa Beroanského, Tomáše Soběslavského výtah svatého evangelium i epištoly se spasitelným naučením představuje. Výklad na Jesusa Siracha Jana Straněnského k všelikým ctnostem vzbuzuje a od všelikých neřestí čtenáře odluzuje. Jakub Petrozelinus, Blažej Borovský svou řeč důkladně písmem svatým potvrzuje. Jiřík Jakobeus Dačický všemu dobrému v svém Rozmlouvání vyučuje. Martin Philadelphus, Jan Mathesius vtipným podobenstvím a svědectvím svatých otců své věci jadrně vyvádí. To vše má býti zlé? to vše od ďábla pochází? Tomu nevěřím. Tak krásného čtení se zbavit, je spáliti mám? Toho učiniti nemohu.“

„Farář“: „Znamenám, že vy, přáteli, kvapně knihu každou dle prvního pohledu soudíte. a jak v ní jeden neb druhý list dle vašeho zdání pobožný seznáte, ihned knihu tu pérem Ducha sv. sepsanou býti věříte. V tom nejínáč se mámete, jako kdyby někdo, jak zahlédne skořepinu mořskou, ihned, že perlovou matku v ní našel, se těšil a honosil. ‚Knihy‘, dí učený Theofil Raynaud, jsou tak říkáje rozumné skořepiny mořské; některé z nich jasností nebeskou zastíněné, drahé perly rodí, jiné pak místo perly škodlivým hnisem a hnojem, ač zevnitř od perlových matek se nerozeznávají, jsou naplněné. První vyobrazují knihy dobré, nebeským dotknutím počaté, čistým a vzácným zbožím naplněné: druhé pak skořepiny slušně přirovnávají se zlým knihám, z nichž samý lživého vyučování hnis a hnůj velice škodný a nakažlivý se provaluje. Pročež takových knih slušně hroziti se máme. Pročež jak vy nějakou knihu, zvláště větší, krásně svázanou, pučkami mosaznými a záponami zaopatřenou spatříte, ať toliko na její titul neb na evangelium neb epištolu neb díl písma sv. představený polovičním okem vzezříte, ihned zdá se vám, že jste drahou perlovou matku z osvětlení Ducha sv. k světlu uvedenou našli, upokojení žádného nemáte, dokadž jí sobě nezjednáte . . . zatím, kdybyste skořepinu rozrazili, kdybyste zápony v knize otevřeli, a ne zběžně, nýbrž bedlivě veskrz a veskrz tu perlovou knihu prohlédli, našli byste se zahanbením vlastním, že jste místo drahé perly samý talov a neřád bludného a zlořečeného kacířstva koupili Co se týče Martina Philadelpa, Havla Žalanského, Jana Spangenbergera, Jana Mathesia, ty jste právě polozavřeným okem přehlížeti musili, neb by se tomu koza zasmála, kdyby kdo jakékoliv spisy a knihy jejich o náboženství za dobré a spravedlivé uznal. Nahlédněte do Summarie Achillesovy na výklad epištolní v neděli Smrtnou, do všech tří na Zelený čtvrtek, a perly s hnojem kacířským smíchané spatříte. Vyhledejte ve výkladu Jana Straněnského na Jesusa Siracha kapitolu 34., 37., 38., v kázáních Jakuba Petrozelína list 37., 38., 291., 505., v řečích epištolních a nedělních Blažeje Borovského díl druhý list 187., v Diurnálu Dačického list 9., 10., 11., — slibuji: takové perly, jakéž na koňském a dobytčím trhu se smetají, naleznete.“¹⁾

¹⁾ Zlatá dennice, 329—331.

Dále uvádí výrok sv. Řehoře: „Ta jest všech kacířů vlastnost, že dobré učení s bludným a zlým promichují, aby tak snáze smysl čtenáře neb posluchače omámili, jako kdo koho koflíkem jedu otrávití míní, svršek koflíka medem oslazuje“, a dodává: „Kacíři chtějí ubohé duše jedem převráceného učení nakaziti a otrávití, . . . úlisnými slovy k čtení té neb oné knihy zváti budou lačného čtenáře, v knize své nejsladší jméno Ježíš i Maria nastokrát vytlačí, evangelium, písmo svaté ustavičně v paměť uváděti, spasitelná naučení předstíratí neopomenou, zatím buď v prostředku, buď při konci žluč, utrých a jed kacířských bludů tak fortelně podstrčí, že ne tak snadno, zvláště sprostý člověk, med od jedu, dobré čtení od zlého rozezná . . . Mnohá kacířská kniha, ach, jak krásná jest! Výslovnost písma svatého, texty, rozličná i dobrá naučení, libí zpěvové, horlivé modlitby k Bohu Otci, ke Kristu Ježíši, rozjímání o umučení Páně, připamatování nebeské radosti a slávy věčné — toť jsou krásní kvítkové pobožnosti; ale medle lístek obraťte, *latet anguis in herba*, v kancionálu Jakuba Kunvaldského list 19., 20., 119., 120. přehlídněte, a hadí i ještěřčí plemeno kacířstva dopadnete. V kancionálu Klimenta Bosáka slovutno-milostné písně se nalézají: Narodil se Kristus Pán, Den Božího narození, Poslán jest archanděl atd. Toť jsou krásní kvítkové vroucnosti křesťanské; obraťte lístek, vyšťárejte hlouběji písně o pokání, o církvi, o těle a krvi Páně, písně obecné: fugite hinc, latet anguis in herba!“¹⁾

„Čtenář“ namítá: „Proč ale medle máme koukol i pšenici ke hranici odsouditi; v knize mé, *je-li co zcestného proti víře, toho já čísti nebudu*, co dobrého jest, proč bych toho užívati nemohl?“

„Farář“ odpovídá: „Byť byste vy se nenakazil (což písemně vám od žádného dáno býti nemůže), nevíte však, komu někdy kniha ta do ruky se dostati může; my umíráme, knihy neumírají, chcete za všecky před trůnem Božím odpovídati, ku kterým někdy zmíchaná kniha po vaší smrti se dostane, pokudž oni z užívání jich nakaženi od víry pravé, od cesty spasení odstoupí a na věky zatraceni budou?“²⁾

Častokráte bylo již Koniášovi slyšati výčitku, že *hubením knih lid český znenáhla o všecku stravu duševní bude připraven a tím že duševně zakrtní a zmalátní*. Námitku tuto klade taktéž ve „Zlaté dennici“ v ústa „čtenářova“, který tam praví: „Jestliže já svou postillu Žalanského neb Výklady Spagenbergera i Summariji Achillesovu i kancionál i všecko ostatní čtení své vám odevzdám, již tedy budu jako pohan, budu pravým neznabochem, neb kdo slovo Boží nezná, ani Boha poznati nemůže. Moji předkové před smrtí svou mne napomínali, abych se staré víry, slova Božího a čtení svatého nespouštěl.“ Na to zní odpověď „farářova“: „Neminím z vás pohana tvořiti, nýbrž podobně vzbuzuji: *držte se víry staré*, která před sedmnácti sty lety se sv. apoštoly se začala, *ne pak té nové*, která před třemi nebo dvěma sty lety s Husem a Lutherem se vylihla, *nespouštějte se čtení svatého*, ani slova Božího.“³⁾ „Čtenář“ namítá ještě: Jestliže všecky knihy spálíme, již právě mezi námi a nerozumnými hovady malé

¹⁾ Tamtéž str. 334—336.

²⁾ Tamtéž str. 338.

³⁾ Zlatá dennice, 318.

rozeznání bude.“ Na to „farář“: „Opakuji zase, že *žádný dobrých knih na hranici neodsuzuje*. Rozmlouvání naše jest o bludných, zmíchovaných, jedem kacířským nakažených knihách. Vím já, že starší vaši neb nekatoličtí bratři vás troštují, abyste se čtení starých nekatolických knih odevzdali, že nebudete jako hovada, že budete aspoň, co zlého jest a dobrého, znáti, — avšak pamatovati máte, že ne jiným troštem úlisný had první rodiče naše podvedl.“²⁾

VI.

Těm, kteří naříkají, že literatura česká a národ náš velikou škodu utrpěl, budiž zde o tehdejších poměrech náboženských a politických v Čechách něco málo připomenuto, z čehož snad poznají nebezpečnost knih špatných za oné doby. Nestál tu Koniáš jediný, ale bděli a proti špatným knihám jednali katoličtí mužové a vlastenci vůbec, a jednati musili, jinak by země Česká byla pro padla protestantismu, nevěře a prušáctví

Vzrůstaly jako houby sekty různé, mezi nimiž vynikali odpadlíci požídovští — judaizantes, deisté a protestanté; za nimi pak stál voltaerianismus a prušáctví, které se mermomocí do Čech dobývalo a hlavně špatnými knihami přívržence vyhledávalo.

Přistupování k israelitům mělo své příčiny hmotné. Židům se přes některé výminečné zákony vedlo dobře. Když křesťané v tehdejších tureckých, francouzských a pruských válkách po stech a po tisících umírali nebo jako ubozí mrzáci domů se vraceli, když těžkými daněmi, berněmi a robotami utlačeni bývali, uměli se židé ze všeho vybaviti a ze všeho peněz vydělávati. Veřejně se na to naříkalo; ale žid na vojnu přece nešel a doma bohatnul. Ano na tolik se osmělili, že sprostý lid k sobě převáděli, ale bez obřízky. Rabín Mendel z Nového Bydžova převedl Jana Pitu, krejčího z Chudonic, Václava Vacka, ovčáka, Lukáše, Karla a Jiřího Volného, ovčáky, Jana Baura, sedláka se ženou a s dětmi a mnohé podobné lidi, také ženy a vdovy. Úřad se o tom dověděl, a odsoudil Jana Pitu k smrti upálení, Václava Vacka a Ludmilu Baurovou k stětí hlavy; tři bratři Volní dáni na tři leta do žaláře. Na obraze Jana Pity napsán pamětihodný nápis:

„Jan Pita, krejčí, věku svého 45 let, ze vsi Chudonic, přes jehlu chtěje rozuměti, s Písmem se tak zapletl, že se poradiv s židy, do židovského bludu sám upadl, a několik jiných do něho zapletl.“¹⁾

Židé pak ode dávna roznášeli a prodávali knihy proti Církvi katolické psané; vozíce zboží své do Čech a do Prahy, skrývali špatné, rouhavé a oplzlé knihy v pytlech u prostřed ovsy neb plátna, úřadové je mnohokrát přistihli.²⁾ Z lidu svedeného nenadělali vlastních israelitův či židů věrných, nýbrž dosti jim bylo, že je svedli k rouhání Kristu Pánu, Marii Panně a vůbec k nenávisti proti Církvi katolické.

Rozšířenější nad „israelity“ byla sekta *deistů*, napřed mezi stavy vyššími, pak mezi lidem sprostším; vlastně to byli přívrženci nevěry

²⁾ Tamtéž str. 325

¹⁾ Pamětní kniha v Novém Bydžově.

²⁾ Šíře o nich pojednáno v Časopise katolického duch. r. 1875. str. 413. 1876. str. 185. Srov. i níže v tomto pojednání str. 20.

Voltairianské. Voltairovy knihy a jiné podobné, anglické, francouzské a německé šířily se po Čechách k takovému pohoršení čtenářův učených i neučených, že se zželelo toho mužům bohabojným, kněžím i laikům, kteří pokládali takové knihy za věc velice záhubnou. Mnozí z obecného lidu ani nevěděli, co vlastně „deismus“ jest, ale stačilo jim, když se vychloubati mohli, že mají „náboženství velkých pánů.“

Deismus vyšších tříd spleten býval se svobodným zednářstvem, jež se od r. 1727. v Praze a po Čechách vůbec šířilo, a — co zamlčeti nesluší — prušáctví proti domu habsburskému pomáhalo.

Knihy zednářské velebily vládu pruskou, která prý jim od r. 1738. prokázala služby neocenitelné, jelikož prý 1. zednářstvo děkuje hlavně Hohenzollernům své zavedení a rozšíření v Německu, a 2. že Hohenzollernové, kteří k maçonerii přistoupili, prokázali se býti pravými a zdárnými zednáři. ¹⁾ Zednář br. Selasinski ²⁾ jistí, že mezi všemi mocnostmi jest jediná monarchie pruská a papežství, které vůči Franc-maçonům udržely chování veskrz důsledné, ač na vzájem protivné; Prusko je chránilo, papežství kazilo.

Prušáctví užilo spolků zednářských a protestantismu k tomu, aby se dobylo do království Českého. Když se pruský král Fridrich Vilém I. r. 1713. uvázal u vládu, shledal že země jeho jsou válkami a morovou ranou vyhubeny. Prostranné dědiny ležely ladem. Přál si pracovitých obyvatel; ale odkud je vzíti? do tamních písčin nikdo chuti neměl. Chytrý král se vytasil se stránkou náboženskou, obrátil se předně na Solnohrady, poštval poddaný lid k nespokojenosti s vládou katolickou a pěknými slovy je vyvádil do Prus. Ale Solnohradských nepřicházelo dosti, a z těch, kteří přišli, mnozí utíkali, protože s nimi nelidsky bylo nakládáno; ohlédl se tedy opatrný vládce po zemích slezských, moravských a českých. Svě zrádné jednatele posýlal do Čech, aby zostouzeli vládu Habsburkův a lid vylákali do evangelické země pruské. Zrádná agitace šířila veliké množství knih, brožur a pamfletů; byly to tak zvané „berlícky“, „špalíčky“, „postilly“, „kancionály“ a všelijaké traktáty. Někteří „verbířové“ byli při tom zatknuti a na hrdle trestáni, jako Hynek Reiner (či Reindl) odpraven v Hradci Králové dne 29. ledna 1737. a Václav Bořek r. 1741. Lákání provádělo se tolik nestoudně, že až prorokovali, že prý nový král do Čech přijde a protestantům vrch nad katolíky zjedná.

Když se tím způsobem jednalo s lidem poddaným, zaváděli mezi šlechtou zednářské lože; v Praze, jak svrchu řečeno, asi od r. 1727. Jedna z loží „zu den drei gekrönten Sternen,“ se dala rozhodně na dráhu pruskou, druhá chtěla zůstatí rakouskou, třetí vyčkávala; velmistrem lože pruskofilské byl zrádce hr. Paradies. Ve Vídni pak bylo více loží; jedna pak „zu den drei Kanonen“ si počínala tak zrádně, že si za velmistra zvolila hrabětě Hodice, který ve třech nedělích přeběhl k Prušákům, kde převzal velení jednoho pluku husarů proti Habsburkům. Když pak Fridrich II. vyvstal k první nespravedlivé válce proti Marii Teresii, a spojencové jeho Bavoři, Sasi a Francouzi r. 1741. vtrhli do Čech, přidalo se neméně

¹⁾ Leipziger Freimaurer-Zeitung 1872. č. 16.

²⁾ Je-li jméno správně psáno, nevíme; tak jej jmenuje Neut, la Franc-Maçonerie I. 391.

než 400 pánů českých k nepříteli; mezi nimi byl bohužel sám arcibiskup Manderscheid. ¹⁾

To jsou fakta historická. K takovému bouření nemlčeli úředové ani duchovní, ani světští, ač tajiti nesluší, že právě za té doby ustávala bývalá přátelská shoda obojí vrchnosti. Tuto shodu byl svého času (r. 1627.) navrhl jesuita P. Lamormaini v tento rozum: „Vaše cís. král. Milost s jinými pány světskými není zavázána vyučovati nekatolíky článkům víry, vyvracet domněnky heretické. To není osobním úkolem a povinností krále, knížete a pána, nýbrž jest osobním úkolem a úřadem biskupův, prelátův a farářův, kteří úřadem svým jsou patres et pastores animarum, otcové a pastýřové duší a mají závazek, otcovsky a v duchu mírnosti přiváděti bludné a neduživé ovce do ovčince a hojit je, a pásti všechny ovce sobě svěřené pastvou slova Božího a sv. Svátostmi a krotiti je pokutami v Církvi obvyklými. Ale světská vrchnost musí spolu zakročovati a to ve jménu krále, nikoli ve jménu arcibiskupa z příčin mnohonásobných; totiž 1. že rozkolníci bývají v bludu svém zatvrzelí, též pyšní a rozum svůj kladou nad výroky Církve katolické, nad výroky pastýřův a doktorův, tak že toliko bázní mohou donuceni býti, aby poslouchali Církve katolické a vyjednávali s kněžími pravověrnými; 2. jelikož rozkolníci se krále bojí, poslechnou ho; arcibiskupa se nebojí, a byť jim pohrozil, povrhnují; 3. že Bůh i příroda začínají s nedokonalým a postupují k dokonalému, napřed jest bázeň, a strach, potom láska a milování pravdy.“ ²⁾

Tato shoda trvala po celých 100 let; až pak císař Karel VI. oblíbil sobě samovládní způsob francouzského krále Ludvíka XIV. a potahoval soudy a pokuty kacířů k úřadům světským, a přes všecken rázný odpor pražského arcibiskupa hr. Khuenburga vydal svou pragmatiku s přísnými pokutami na bludaře a na ty, kteří bludařské knihy tisknou neb rozšiřují. „Kdo se ponejprv proviní činem kacířským, bude královským apellačním soudem trestán obecnou prací jednorocní, kdo po druhé, odsouzen bude na dva neb tři roky, nenapraví-li se, bude ze země vypovězen. Kdo se v té obecné práci napraví a k náboženství katolickému vrátí, má býti propuštěn; avšak kdyby opět padl, je-li muž, bude poslán na galleje, je-li žena, bude vymrskána a na věčné časy vypovězena. Predikanté a svůdcové budou na hrdle trestáni, kdo podloudně přiveze kacířské knihy do země, mečem má odpraven býti.“ ³⁾

Katolickým kněžím nezbyvalo, než opatrně tuto přísnost mírniti, tím že postižené knihy bludařské lidu oduímali, a pokud jim peníze stačily, dobrými knihami nahražovali.

Z dobrých tedy důvodův a s čistým úmyslem pracoval Koniáš k tomu, aby byla z rukou lidu vzata četba záhubná. A činil to celkem opatrně a obezřetně. *Dobrych knih neničil nikdy*, nýbrž svědomitě jich šetřil. *Knihy polepšitelné* s velikou pílí a bedlivostí, ode-

¹⁾ Obsírněji o tom pojednáno v Časopisu katol. Duchovenstva r. 1878. str. 21—38.

²⁾ Memoriale P. Lamormaini ad imperatorem Ferdinandum II. v archivu ministeria vyučování ve Vídni; opis také ve zdejším archivu zemském.

³⁾ Sborník historického kroužku seš. 1.: P. Jos. Svobody: Rozbor knihy: Reformace katolická v království českém str. 114. Pragmatika Karla VI. jakož i výnosy Marie Teresie z r. 1749. a 1770. jsou vytištěny v „Indexu libr. proh.“ z r. 1770.

píraje sobě spánku, i v noci *opravoval* a často na začátku nebo na konci knihy poznamenal, že censuru vykonal.¹⁾ Ano i *knih zcela špatných* — pokud možno bylo — šetřil a je k budoucímu užívání vědeckému do knihoven jesuitských ukládal. Sám bibliothekář *Hanus* svědčí: „shledáváme, že všechny vzácnější knihy *Koniášem* stíhané se zachovaly, a že jich tedy, jakož po válkách husitských a po restauraci Ferdinandem II. zavedené již velmi řídké byly, velmi málo pálil, ba, hojně ve knihovnách jesuitských uchoval.“²⁾

Počet knih Koniášem zničených byl nad míru nadsazován, a dovoláváno se při tom svědectví chvalořeči (elogia), jež po smrti Koniášově napsal jeden z jeho řeholních spolubratrův. Správného znění elogia však nikdo neznal, poněvadž se v Praze vůbec nenalézalo již od dob Pelzlových, a marně po něm bylo pátráno. Pelzel sice praví, že ho užil a tvrdí: „Sein Biograph, ein Jesuit, versichert, dass Koniasch an dergleichen Bücher über sechzig tausend Bände verbrannt habe“, a cituje pod čarou slova elogia: „Forum ultra sexaginta facile millia Vulcano dedit in praedam.“ *Slov těch však v authentickém znění elogia vůbec nenalézáme.* Pelzel citoval buď jen po paměti, anebo pouze z doslechu. V pravém elogiu, kteréž nyní jest v řádovém archivu Římském, a jehož věrný opis máme, čteme o Koniášovi: „qui plura cum eo lustra paribus studiis consumpserunt, ultra **triginta** codicum venenatorum millia numerant sola ejus industria conquisitorum manuque ejus flammis injectorum, quibus salubriores alios suâ interim Minervâ compositos magnoque sumptu proelo commissos ultro substituebat,“ t. j. že Koniáš více než 30 tisíc knih vlastní rukou do ohně vmetal, za ně však že knihy dobré, jež sepsal a velikým nákladem *vydal, rozdal*. Pelzel tudíž počet v elogiu udaný o své újmě zdvojnásobil!

Ovšem i 30 tisíc jest počet značný. Dlužno však uvážiti, že v tom zahrnuty jsou četné výtisky jedné a téže špatné knihy. Na základě „Klíče“ Koniášova určití lze počet knih zapovídaných, jakož i jejich jakost. Učinili jsme tak obsírněji ve „Vlasti“ ročníku VI. str. 481.—490., kamž lask. čtenáře odkazujeme. Zde jen krátce opakujeme, že do roku 1750. vyšlo dle Jungmannovy „Historie literatury české“ celkem 3614 českých knih, z nichž dle „Indexu bohemicorum libr. proh.“, jenž jest rozmnoženým vydáním Koniášova „Klíče“ a vydán byl r. 1770., mělo býti zničeno 1233, opraveno 130. Tedy toliko *třetina* českých knih tiskem do roku 1750. vůbec vyšlých ocitla se na indexu. A z těchto 1363 spisů jest 1158 obsahu *náboženského*. Z jiných oborů vědeckých vyšlo do té doby 1075 knih, z nichž toliko 132 naprosto zapovězeno bylo a 73 opraveno býti mělo. Počítáme-li, že každé z oněch 1233 knih zničil Koniáš průměrně 25 výtisků, obdržíme snadno sumu 30.000. Však ani toho není potřebí, poněvadž v těchto 30ti tisících nejsou zahrnuty toliko knihy české, nýbrž i cizojazyčné. Koniáš totiž v 2. vydání svého „Klíče“ zaznamenává kromě knih českých také 890 *knih německých*, 263 *latinských* a 77 *francouzských*, které zničeny býti mají. Zbude tudíž na knihy české z třiceti tisíc toliko *polovina*.

¹⁾ Památky archeol. 1866. str. 227. — Pelzel, Jesuiten: „Er hat auch einige tausend böhm. Bücher mit eigener Hand corrigirt und die ihm anstößigen Stellen mit Dinte verlöscht.“

²⁾ Časopis česk. musea 1863. str. 194.

Nejnověji byl Koniáš ke všemu také obviněn, že byl i velikým škůdcem literatury — *německé!* Snažil se totiž nedávno p. R. Wolkan ve spise „*Böhmens Antheil an der deutschen Litteratur des XVI. Jahrhunderts*“ ¹⁾ dokázati, že Němci v Čechách měli v XVI. stol. hojnou literaturu, i sestavil s pílí jinak všeho uznání hodnou všecky spisy německé, které ve století tom v Čechách sepsány byly. Do r. 1599. napočítal jich 401. Aby počtu na pohled tak značného dosáhl, čítal různá vydání téže knihy za díla samostatná, ano i pochybná vydání opatřil zvláštními čísly (srovn. č. 159., 292. a 484.). Kdyby byl býval chytrého prostředku toho neužil, byl by mohl zaznamenati všeho všudy toliko 263 čísel, kdežto naproti tomu českých spisů v letech 1500—1599 vydáno: 1659. Nebyl tudíž podíl Němců v Čechách osídlených ve stol. XVI. v literatuře vůbec a v německé zvláště příliš veliký; jest holá nepravda, praví-li Wolkan: „Die deutsche Litteratur Böhmens in dieser Zeit ist so mannigfaltig, wie die irgend eines anderen Gebietes... So sehen wir überall reiches Leben auf dem Gebiete der Litteratur und den unmittelbaren Zusammenhang mit dem grossen deutschen Stammlande.“ Než dle všeho nebyl ani p. Wolkan sám příliš pevně přesvědčen o pravdě svého tvrzení, neboť, aby omluvil skutečnou — přese všecku zdánlivou bohatost — chudobu svého seznamu, dí, že nechce a nemůže činiti nároků na *úplnost* a svaluje vinu toho mezi jiným na — *Koniáše!* „Was die Deutschen Böhmens“. dí Wolkan do slova, „an litterarischen Werken im 16. Jhd. geschaffen, würde man vergebens in Böhmen selbst suchen; es hat sich über die ganze Welt zerstreut... Mit wenigen Ausnahmen ist das gesammte geistige Schaffen dieses Jahrhunderts durchweht und umhaucht vom Geiste des Protestantismus, und die Gegenreformation des darauf folgenden strebte mit allen Mitteln darnach, jede Spur reformatorischer Wirkung hier zu vernichten... Der Jesuit A. Konias soll, wie sein Biograph rühmend erwähnt, mehr denn 60.000 ihm verdächtiger Bücher verbrannt haben atd.“ ²⁾ Kdyby byl p. Wolkan nahlédl do Koniášova Klíče, jehož ostatně i jako pomůcky bibliografické ku práci své dobře mohl užiti, byl by shledal, že z německých knih v XVI. století v Čechách vydaných zaznamenal Koniáš toliko sedmnáct. Koniáš tudíž chudobou německé literatury století XVI. v Čechách věru nikterak není vinen. —

Že činnost Koniášova nebyla české literatuře tolik na škodu, jak obyčejně byla líčena. ukázal sice zmíněný již bibliotékař Hanuš v Časopise musejním a ve Slovníce Naučném. Tu však chtěje Koniáše omluviti, praví o něm, že byl to více horlivec nerozumný nežli zlomyslník ³⁾; tím však mu ukřivdil nemálo. Nebylť Koniáš „horlivec *nerozumný*“, činilť zajisté vše po náležité úvaze s dobrým rozmyslem, jak jsme ze spisů jeho již byli dokázali. Horlivým byl ovšem, byla to však horlivost ku spáse duší se nesoucí.

¹⁾ Prag, A. 1890.

²⁾ „Böhm. Antheil“ pag VI.

³⁾ Slovník Naučný IV. 786. — J. Srb (Debrnov) nazval Koniáše „pověstným *potřeštencem*“! (Dějiny hudby v Čechách a na Mor., V Praze 1891. str. 28) — Básník Sv. Čech v básni „*Sen Koniášův*“ (ve sbírce „Nové písně“ 1888.) líčí, kterak Koniášovi těžké muky posmrtné snášeti jest za to, že hubil české knihy, z nichž prý nebude vybaven dříve, až každé myšlenkové zrnko spálených knih zplodí zlatý klas, a za knihy zničené vlasti, sterá náhrada se dostane.

VII.

Bludných knih vyhledával Koniáš u šlechty i u lidu obecného; neohlížeje se na osoby a nedbaje ústrků, týrání ni posměchu, krácel směle za vytknutým cílem. Zajímavě by bylo stopovati Koniáše v této jeho činnosti; zachovalo se nám o ní však toliko málo zpráv. Čeho jsme se dohledali v elogiu a ve spisech Koniášových, nevěháme v následujících řádcích sdělit.

U *šlechty katolické* nalézal Koniáš hojné a vydatné podpory. Zvláště hrabě *František Josef Šlik* a manželka jeho *Anna Josefa*, rozená hraběnka *Krakovská* z Kolovrat, poskytovali mu štědrě peněz na vydávání dobrých knih,¹⁾ a podporovali vůbec missionáře všemožným způsobem, přísně sice na své poddané, kteří tvrdošíjně pravdě odpírali, dokračující,²⁾ zároveň však s velikou štedrostí chudým dobrodiní prokazující.³⁾

Jedenkrát povolal Koniáše — jak sám vypravuje — jistý „vzácný staročeského rodu, rytířského stavu pán do své knihovny, všelike knihy po předcích zanechané k bedlivému přehlížení rád a mile obětoval, a když Koniáš více než 30 bludem nakažených knih u něho našel, sám je vlastníma rukama do pivováru vnesl, pod kotel, neobávaje se žádného zabanění, do ohně metal; Koniášovi pak upřímně děkoval, že jej navštívil a nepřítele Božího, kterého nevědomě až posavad zachovával, zbavil, na to snažně žádal, aby jméno jeho žádnému netajil, nýbrž jej za příklad dával, že by si srdečně přál, aby mnozí, zvláště okolní páni podobně duchovním soudcům všelike čtení své ku přehlédnutí předložili.“⁴⁾

Nebyliť všichni stejně ochotni, jako tento šlechtic. Stýská sobě Koniáš, že „mnozí proti výstraze sv. Pavla (k Řím. 25) zdají se sobě sami býti příliš moudří. Pročež *pýchou* naduti, ač vedle závazku svědomí, pro uvarování nakažení svých milých potomků povinni jsou všelike čtení své výborně zkušenému duchovnímu správci k bedlivému přehlédnutí poukázati, to zanedbávají, majíce za to, že oni sami všemu výborně rozumějí, že každou knihu dobrou od zlé snadno rozeznati schopni jsou. Zdaž to jest spasitelnou vyvolené nádoby radu následovati, když ten, jenž radou duchovních správců, svých pokorně u věcech náboženství se týkajících se řídití má, bezsrávně a opovážlivě úřad duchovního soudce sobě osobuje? Není-li to plus sapere, víc nežli sluší, moudrým býti, když někdo máje špatnou zapověděných autorův a knih povědomost, kterou duchovní soudcové pracně skrze mnohá léta nabývají běžně přehlédnutou knihu hbitě za dobrou vyhlašuje?“⁵⁾

Zvláště prý mnozí „pro nádherný ohled na vznešený rod, stav neb úřad svůj předivné úskoky a výminky, které před Bohem ne-

¹⁾ Koniáš jim za to připsal svoje knihy „Vejtažní naučení“ a „Zlatá, neomylné římsko-katolické pravdy dennice“

²⁾ Srovnej: Rezek, Dějiny prstonárodního hnutí náboženského v Čechách. V Praze 1887. část I str. 73.

³⁾ Srovnej: „Vejtažní naučení“ (dedikace): „vznešená a království českému výborně povědomá stédrota, s kterouž . . . veliké náklady k obživení chudých uděluji“ atd.

⁴⁾ Zlatá dennice 465.

⁵⁾ Klíč (2. vyd.) II.

obstojí, v záповědi (bludných knih) sobě vymýšlejí. Neb pyšně předstírají, jakoby záповěď o bludných knihách toliko k sprostnému sel-skému lidu se vztahovala. Avšak „pravou urozeností sama jediná ctnost působí a dává,“ dí Eneáš Sylvius v Kronice české v kap. 2.“

„Kde pak vši vznešenosti a důstojnosti kořen, pravá ctnost s tělesnou urozeností spojena jest, tam pokorná k církvi svaté a k jejím správcům poslušnost vždycky domácí se vynachází. Měli by se takoví rozpomenouti, že král králův a mocnár nad mocnáři, Kristus, který není přijímač osob (Actor. 10. v. 34), když falešných učitelů a proroků se vystříhati poroucí (u sv. Mat. 7. v. 15.), jim a všem křesťanům spolu zhoštění se všeho bludného čtení a učení přísně přikazuje . . . . Čím zajisté kdo vyššího rodu, stavu a hodnosti jest, tím ochotněji, aspoň pro příklad poddaných radu s duchovními otci pohledávati má. Zvlášť mnozí ze slavných staročeských rodů pocházející potomci, poněvadž slavným rodům českým před časy nešťastně bloudícím obětováno jest množství bludných knih, jakž nás tolikerí připisové, erby a památky v bludných knihách vyučují.“¹⁾

K takovýmto šlechticům náležel především hrabě Sporck, jenž dával tisknouti a mezi lid rozdávati různé knihy obsahu sice nábožného, mnohdy však velmi závadného. Jsa povahy vznětlivé, neústupné a k novotám náchylné přilnul záhy k zásadám tajných spolků zednářských, jež i v Čechách šířiti se snažil.²⁾ V náboženských názorech svých byl úplným indifferentistou, oddávaje se bezbarvému pietismu. Jest pozoruhodno, že většina knih, jež tiskem vydal, jest z franštiny přeložena, a rázu pietistického. K approbaci církevní Sporck, jenž pohrdal kázni církevní, knih svých ovšem nepředkládal.³⁾

Na panství svém Kukusu měl značnou zásobu knih nekatolických, jež sám horlivě čítal a hostům, kteří do lázní Kukuských hlavně z ciziny přicházeli, půjčoval.

Nadto dával tisknouti a rozšiřovati hanopisy o protivnících svých, zvláště však o Jesuitech, kteří v sousedním Žirči sídlili a s nimiž byl na sporech proto, že prý s nimi ku zamýšlené stavbě Kalvarie smluvil směnu pozemků, kterou prý však jesuité zase odvolali! Proto mstil se jim jizlivými urážkami a sochami posměšnými, které v Kukuse postaviti dal.

Biskupu Královéhradeckému byly na Sporcka podány rozličné žaloby. Děkan Jaroměřský, Jan z Oheimů, žaloval, že rozšiřuje po okolí Kukuském špatné knihy, že se rouhá nejsvětější svátosti, a že již celých sedm let nebyl ani u sv. zpovědi ani u sv. přijímání

¹⁾ Klíč (2 vyd.) III. a IV.

²⁾ Ukázali jsme v Blahověstu roč. XLI. (1891) čís. 1.—9. obšírně, kterak Sporck po celý svůj život byl zapleten v nekonečné processy právní, jež s nevidanou neústupností a svéhlavostí vedl.

³⁾ Od r. 1701. až do r. 1714. vydal Sporck kromě množství spisků a lístků hanlivých 29 knih, z nichž mnohé byly závadné. Každé knihy bylo tištěno a mezi lid rozdáno 4—5000 výtisků; nejrozšířenější byla Christliche Sitten-Lehre, kteréž ve dvojím vydání bylo vytištěno 10.000 výtisků. My Čechové nemáme věru proč Sporcka velebiti, že mezi lid knihy rozdával, bylt' to knihy vesměs německé. Sporck uměl česky velmi málo a nebyl přílišným milovníkem českého jazyka, jakož o něm svědčí jeho životopisec („der böhmischen Sprach nich allzukündig, mithin auch von derselben kein allzu grosser Liebhaber.“ Leben des Gr. Sporck 1720. str. 120.) Sporck vydal svým nákladem toliko jedinou českou knihu, totiž kancionál Božanův „Slaviček rajský“. Srovn. Čas. k. duch. 1876. str. 245. a Blahověst 1891. str. 105—106. a 120—122.

Jesuité Žirecťi sobě stěžovali na nesnesitelné výsměchy a urážky, kterými je Sporck pronásleduje. Bylo dále naň žalováno, že má lutherány ve svých službách a že predikanty k tajným bohoslužbám u sebe přechovává,¹⁾ že chce almužnou lid získati a rebelii způsobiti.

Nezbylo, než přísně proti tomu zakročiti. Roku 1729. zavedeno bylo vyšetřování, které vedl sám biskup Královéhradecký. Dne 26. července, v den sv. Anny, byla provedena prohlídka na zámku Kukuském. Toho dne po půlnoci obsadil oddíl kyrysníků v největší tichosti okolí zámku. Do zámku odebrali se okresní hejtman Voračický, rytmistr, poddůstojník a důstojník pluku Caraffova a dva komisaři rytířského stavu, a vykonali prohlídku, při níž 36 skříní knih bylo zapečetěno a odvezeno. Že by Koniáš sám osobně prohlídky se účastnil, jak posud se za to mělo, nesrovnává se s pravdou. Sporck sám v četných svých memoriálech tuto prohlídku vylicuje, nikde však o Koniášovi zmínky nečiní.

Koniáš zabavené knihy Sporckovy prohlížel v Králové Hradci, kamž byly dopraveny.

V listopadu téhož roku prohledán palác v Praze a zámek v Konojedech, při čemž byly mnohé knihy zabaveny, četné posměšné obrazy a satyrické verše zabíleny, hanlivé sochy odstraněny. S kazatelen napomenut byl lid, aby knihy, které Sporck rozdal, navrátil.

Na základě provedeného vyšetřování podal 9. února 1730. král. fiskál na Sporcka žalobu pro kacířství a roziřování jeho, pro rouhání svatým a pro rozšiřování hanopisů.

Tím nebyl Sporck z počátku v zatvřelosti své zviklán, ano odvážil se jako na odvetu vydati tištěný spis, v němž tíhu obžaloby chce oslabiti ne vážnými důvody, nýbrž jizlivostí a planými sofismaty.²⁾ Dí v něm, že prý jen několik knih luteránských u něho se nalezlo, a že jen s několika luteránskými osobami rozmlouval a sobě dopisoval. Tuť by prý mohl také někdo souditi, že jest pohanem, vždyť prý má Ovidia a jiné klassiky ve své knihovně. Nadto prý „nicht zu gedencet, dass die vermöge öffentlicher Friedens-Schlüsse im heil. Röm. Reich, worunter ja Böhmen auch gehöret, *tolerirte drey Religions, nicht vor ketzerisch gehalten werden dürfen*“ — odvolává se tu Sporck na augspurský mír z r. 1555., potvrzený mírem Westfálským! Připouští dále, že s nekatolíky obcoval a rozmlouval, to prý však je v lázních nevyhnutelno. Spisy pak, jimiž jiní uraženými se cítí, prý nejsou hanlivé, nýbrž toliko satyrické, a ty prý vydával on sám, nýbrž od jiných mu byly posílány. Co pak se týče soch, tu prý žalobníci z komára dělají velblouda.

Zdá se však, že Sporck přece brzy značně zkrotl. Vysvítá to hlavně z memoriálu, který císaři podal a v němž se dosti otevřeně k vině své přiznává. „Nun ist zwar nicht ohne,“ praví, „dass unter dieser so grossen Anzahl, nebst ein so anderen Miscellaneis u. Satyren, sich etliche *Bücher befinden, die da an evangelischen Oertern gedruckt* und auch von diesen Religions-Verwandten componiret worden; wohl erwogen aber diese lediglich zu meiner Privat-Lectur

¹⁾ „Dass dieser Herr ein Ketzer seye. Pasquillen austreute u. Praedicanten zum heimlichen Gottesdienst bei sich verborgen hielte . . .“

²⁾ Umpartheyische Species facti, die gegen Ihre Excellenz, den Herrn Frantz Anton Grafen von Sporck in puncto haereseos eiusque disseminationis, blasphemiae contra sanctos in Königreich Böhmen angestellte Klage betreffend.

in meiner Bibliothek verschlossen aufbehalten, jene hingegen zum *Abbruch unseres Römisch-Catholisch u. allein seligmachenden Glaubens* nicht an meine oder andere hier-ländige Unterthanen, sondern nur allein an Fremde u. solche *ausgetheilt* worden, welche einer andern Religion zugethan waren.“

Vypravování některých životopisců, ¹⁾ že byl Sporck po sedmi-letém vyšetřování uznán r. 1736 za nevinná, a že ho žalobníci jeho musili veřejně v Kukusu odprositi, nezakládá se na pravdě. Za to se přihodilo v témž asi čase něco, o čemž sice máme zprávy zcela spolehlivé ²⁾, co však vůbec zamlčováno bývá.

Kdysi byl Sporck — buď ze zvědavosti, buď náhodou — přítomen kázání, které měl P. Koniáš o pokání. Z počátku naslouchal bezpochyby s nemalým odporem slovům svého domnělého nepřítele, čím déle však sledoval nadšenou řeč horlivého missionáře, tím více vytrácela se z jeho srdce nenávisť, kterou tak dlouho byl v něm živil, a měnila se v obdiv, ano v přátelskou náklonnost. Poznalf zajisté, že Koniášovi křivdil, porozuměl, že prostý missionář větších zásluh sobě získává svojí skromností, nežli on svojí pýchou, že nepoměrně více dobrého a to v malé chvíli způsobí živé jeho slovo, nežli kterákoliv kniha jím vydaná za drahý čas a nabytí přesvědčení, že Koniáš nevyhledává ničeho, nežli čest a slávu Boží a spásu svých bližních.

Od toho okamžiku stala se se Sporckem změna veliká. Ještě téhož dne s Koniášem osobně se smířil a jemu pak častěji i značné peníze na vydávání dobrých knih poskytoval. Brzy potom pozval si Sporck (roku 1736.) několik kněží z tovaryšstva Ježíšova do Kukusu, aby tam konali pro jeho poddané sv. missii. Nával lidu byl ohromný. Sporck sám denně byl přítomen kázáním výmluvných missionářů, kteří ku pokání vybízeli. Jednomu z missionářů — nevíme, byl-li to P. Koniáš — odevzdal na znamení své úcty a svého uznání jakožto dovednému „lovci duší“ odznak svého řádu Svato-Hubertského. Zároveň zplnomocnil missionáře, aby poddaným jeho, kteří svědomí své snad obtížili nějakou krádeží z jeho majetku, rozhřešení dávali bez závazku povinné jinak náhrady.

A v novém, lepším způsobu života vytrval Sporck až do konce. Říkal často: „Před časy míval jsem zálibu v lovu a v hudbě, nyní však nic mne tak netěší jako dobré svědomí a zdraví tělesné.“ Jindy uznal ochotně sám, že do knih od něho vydaných vtroušeny byly škodlivé výroky a bludná učení. Dal se zapsati do družiny mariánské, jíž odkázal 300 zlatých. Přebýváje na zámku svém Lysé, dojížděl častěji do blízké St. Boleslavé, kde s celým komonstvem přistupoval k sv. zpovědi a ke stolu Páně.

¹⁾ Abbild. II. 125, Sl. Nauč. VIII. 905.

²⁾ Čerpány jsou z *Elogia* P. Koniáše a z pohřebního kázání: Trauervolle Liebs Thränen der betrübten Armuth, in einer Trauer-Rede über den schmerzlichen Hintritt des in Gott verschiedenen Vatter der Armen, Ihro Excellenz des Hoch- und Wohlgebohrnen Herrn Herrn Francisci Antonii des heil. Röm. Reichs Grafen von Sporck, drei Röm. Kais. Majestäten Kammerern, würcklich geheimen Rath und Königl. Statthaltern in Böheimb, Herrn auf Lissa, Gradlitz, Konnogedt etc. In der dreitägigen zu Lissa gehaltenen Leichbegängnusz den 5. Mai anno 1738. vorgestellt von dem A. R. Patre Adamo Wels, Soc. Jesu, Sontags-Prediger in der Residentz Schurtz Gedruckt zu Prag, bei Johann Norbert Fitzky, auf dem Bergstein 11 listů in 4°. — Obojí bylo pisateli tohoto pojednání vdp. P. Svobodou laskavě zapůjčeno.

Když pak upadl v těžkou nemoc, snášel ji s oddaností v pravdě křesťanskou. A z této nemoci nepovstal více. Tuše, že dnové života jeho jsou již sečteny, povolal k sobě kněze z řádu Augustina, aby se skroušenou zpovědí s uraženým Bohem smířil. S největší pokorou jal se sám na sebe viny své žalovati, počínaje od dětství svého. Když po čtvrt hodině sám již s těží mluvit mohl, žádal zpovědníka, aby jej otázkami na různé hříchy upamatoval. Téměř celou hodinu trvala tato zpověď. Když mu pak kněz uděloval poslední pomazání, tu hrabě sám vztáhl k němu svoje ruce. S dětinnou přítulností líbal obraz Matky Boží . . . Pak žádal, aby mu podána byla částka sv. kříže, kterouž byl obdržel před časem od jistého kněze z Tov. Ježíšova

„A když se poslední hodinka přiblížila,“ pravil pohřební kazatel, „spočíval hrabě na loži svém s takovým klidem, s takovou trpělivostí a odevzdaností, jakoby po těžké práci k odpočinku byl zavolán . . . Všecky zevnější známky a posuňky skonávajícího hraběte dávaly na jevo, že umíral s nebeskou důvěrou a se sladkým klidem duševním.“¹⁾

VIII.

Mezi lidem obecným setkával se Koniáš taktéž zřídka jen s ochotnou poslušností, daleko častěji však s odporem a zatvzeleností.

Díky a vděčnost za své působení klidil vůbec velice zřídka. Jen o jediném případě takovém dočítáme se ve „Zlaté dennici“, kde se o něm Koniáš zmiňuje takto: „Mně jakýsi před rokem sprostý měšťan velice děkoval, když jsem postillu Spangenbergrovu z domu jeho odnesl, dokládaje, že pokud ji měl, žádného požehnání v práci své řezbářské neměl, jakoby dům jeho zabedněný byl, žádný nic nekupoval, ani díla nedovážel; v tom okamžení pak, jak jest mně zlou postillu, kterou (že obrazy umučení Božího v ní viděl) z nevědomosti za dobrou měl, odvedl, ihned pobožní kupci do domu vkročili a pro obec svou dřevěná Boží muka smlouvali a kupovali.“²⁾

Za to tím častěji setkával se s tuhým odporem.

„Když s poručením duchovní i světské vrchnosti“ — praví Koniáš — „kacířské knihy se zapovídají, pohledávají, sbírají, kazí a pálí: horší se obyčejně čtenářové, směle se obořují řkouce: „Co jest to? Pastýři naši, Kristovi náměstkové přestupují ustanovení našich starších? Zákon, Písmo svaté, slovo Boží, dobré a spasitelné knihy, krásné výklady, postilly, kancionaly, modlitby křesťanské na hromadu kvaltem nám odnímají, takové potupně i veřejně pálí! Proč to? Co jest to? Proč že nás zbavují rozmilého dědictví našich rodičů? Naši předkové byli dobří křesťané, proč nám kněží zapovídají takové knihy, jichž předkové naši užívali? Není to jistě příkladná věc: chvalitebné obyčeje a ustanovení starších svých rušiti a kaziti.“

¹⁾ V pamětní knize fary Lysské zaznamenáno jest úmrtí Sporeckovo slovy těmito: „Anno 1738 30. Martii hora media nona matutina, dominica Palmarum, obiit Lissae omnibus sacramentis tribus provisus, nempe sacra Poenitentia, sacra Synaxi et extrema unctione, quam motu proprio petiit, Illustrissimus et Excelltiss. D. D. Franciscus Antonius S. R. I. Comes de Sporek“

²⁾ Zlatá dennice 437.

Takovým vysokomyslným a neústupným písmákům zacpati se mohou ústa odpovědí Kristovou, kterou on nemoudrou opovážlivost zákoníkův zarazil, když řekl: Všelike štípení, jehož neštípil otec nebeský, vykořeněno bude.“ ¹⁾

Někteří, jimž z knih závadné listy vytrhány byly, dovedli ztrátu brzy nahraditi, pročez Koniáš radí, aby takové knihy celé lidu odnímány byly, neboť prý „zkušenost bolestně nás vyučuje, ať se některému čtenáři z bludné knihy list toliko bludný vytrhne, a kniha taková zanechá; v brzkém čase od jiného sobě rovného takovou knihu si vydluží a bludný vytržený list zase, s nebezpečenstvím škodného nakažení, do knihy vpíše.“ ²⁾

„Jiní lakomstvím zaslepení, poznávající, že bludné knihy své s dobrým svědomím zachovati nemohou, aby papírového pokladu se škodou svou nepozbyli, jak a kde mohou, lidem zvlášť již prv nakaženým je rozprodávají.“ ³⁾

Říkávají prý: „Knihy mé za mnoho peněz stojí, ať je duchovnímu odevzdám, přijdu o všecko, neobstojí, nenavrátí se ke mně ani jedna. Zatím za svého Slovaciusa dostati mohu 5 neb 6 rýnských, za Žalanského nemnoho méněji. Postilla Husova a Špangenberggerova za dukát se platívá. Tvrdý tolar za veliký Sirach utřím, za summarie a kancionaly několik strychů obilí získám.“ Ano, takovíto lidé obviňovali ze zlomyslnosti missionáře, že prý knihy na jednom místě odňaté zase jinde prodávají; missionářům však naopak byly častokráte zabavené knihy kradeny, poněvadž bylo za ně dobře placeno. I nevěděli si mnozí missionáři jiné rady, leč zabavené knihy veřejně před očima lidu páliti. ⁴⁾

V kraji královéhradeckém, prý „jistý člověk raději do rybníka skočil a hanebně sobě zoufal, nežli by duchovnímu správci bludné knihy odvedl.“ ⁵⁾

K odporu byli prý lidé podněcováni. „Žitaváci neb husitští písmákové,“ praví Koniáš, „namlouvali jim, aby knih od sebe ne dávali, aby je kryli, zapírali, aby z nich pokradmu, pokoutně výklady čítali nebo poslouchali, že v nich Krista poznají i naleznou.“ ⁶⁾ A dělo se tak skutečně, neboť prý lidé „knihy, které chtí, (duchovním správcům) ukazují, a které nechtějí, sem i tam zanášejí a ukrývají, dobré a spravedlivé knihy, které jen na oko, pro křtalt v domě mají, přednášejí. Žitavské a kacířské do skrejší zahrabávají“ ⁷⁾, a pak prý „duchovnímu nestydatě a opovážlivě předvrhují: ‚Hledejte, hledejte, kde chcete, jakoby řekli: hledejte, kde knihy přeschované jsou?‘“ ⁸⁾

Kde bývaly knihy obyčejně skrývány, dovídáme se ze slov následujících: „Kdyby skryše a sklepy, truhly a almary, kdyby komory a špýchary mluvití mohly, ukázaly by nám několik dílů pikhardských zapověděných biblí. Kdyby se všechny došky rozpadnouti měly, vy-

¹⁾ Zlatá dennice 704.

²⁾ Klíč (2. vyd.) XCI.

³⁾ Klíč (2. vyd.) VI.

⁴⁾ Zpráva o tom z r. 1735. Viz Rezek o. c. str. 71.

⁵⁾ Choti beránkova 14.

⁶⁾ Zlatá dennice 443.

⁷⁾ Choti beránkova 373.

⁸⁾ Choti ber. 375.

padly by z nich postilly jednoty bratrské. Ještě v jarmarách se skrývá katechismus jednoty bratrské, modlitby i písně Žitavské, Trnavské i Drážďanské.“¹⁾

Neústupnosti takové diví se Koniáš, řka: „tomu se v naší vlasti dosti vynadiviti nemohu, kterak mnozí s nebezpečenstvím těžkého časného trestu, škody statku ano i života svého, s patrným uražením velebnosti Božské, lživě a podvodně víru a knihy své krejí, zapírají, a v ustavičném strachu a nepokoji ve bludné a k zahynutí věčnému zavádějící víře živi jsou, ježto by mohli v jisté a bezpečné, slovem Božím utvrzené církvi v pokoji statečku svého beze všeho strachu požívatí a živi býti.“²⁾

A proti neústupnosti a zlobě ozbrojil se Koniáš rovněž skalopevnou vytrvalostí a vzornou trpělivostí. Jest to patrné ze příhod, které jej potkaly, a o nichž nám elogium vypravuje. Jedenkrátě odňal Koniáš jistému husitovi velikou knihu, plnou bludův; když však z domu odcházel, obořil se naň majetník knihy a s velikým hněvem a s mnohými hrozbami žádal knihu zpět. Odepřel to Koniáš, tu rozzuřený sektář uchopil sekeru a s velikou silou se jí rozehnal po jeho hlavě; když však Koniáš nejsvětější jména Ježíš a Maria vzýval, tu útočník jako bleskem zasazen, odhodiv sekeru, k nohám se mu vrhl, a pro zamýšlený zločin snažně za odpuštění prosil. — Jindy dověděl se Koniáš, že v jakémsi mlýně v Královéhradecku jsou zapověděné knihy uschovány. neprodleně se tam odebral a po dlouhém pátrání konečně skrýši našel. Avšak mlynář nedopustil, aby ji prohlížel, nechce-li býti na místě zabit. Než, hrozbami nijak nejše zastrašen, pokračoval Koniáš ve své práci, vyňal ze skrýše knihy, a jakkoliv již již na hlavu jeho smrtící rána sekerou dopadnouti měla, s pomocí Boží přece bez pohromy vyvázl. —

Když jednou v téže končině podezřelou chalupu prohlížeti chtěl, uvítán byl od rolníka mnohými a tak těžkými ranami, že mu po jedné z nich boule na hlavě až do smrti zůstala, a pak byl od něho do chlévka uzavřen, aby tam hladem zemřel. Celé dva dny již strávil ve smrdutém vězení bez pokrmu a nápoje, každé chvíle očekávaje smrt; teprve třetího dne, když z domu všichni i s hospodářem do krčmy odešli, aby tam posvácení hýřením oslavovali, Koniáš zpozorovav, že není střežen, zpravil ženu náhodou mimojdoucí skulinou o nebezpečí, které mu hrozí; žena urazivši visutý zámek, propustila jej na svobodu. — Jinde přistižen byl od zlovolných nenávistníků pravé víry při vykonávání svého posvátného úřadu. Poručeno mu, aby okamžitě k smrti se hotovil, poněvadž pak nebylo vyvážnutí, aniž prosbám sluchu přáno, na kolena padnuv, a kříž, který vždy na krku nosíval, s vroucími vzdechy k srdci přitisknuv, každým okamžikem smrtící ránu očekával, když tu znenadání čeledín rychtářův (toparchae oeconomus) zabuší na dvěře a vstoupí; vida pak kněze na zemi klečícího, s úžasem se táže, co to znamená. Koniáš však odvětil, že rozličnými cvičeními ve ctnostech kolemstojící vzdělává, a tak veškeré podezření zamýšleného zločinu od nich odvrátil.³⁾

¹⁾ Zlatá dennice 312.

²⁾ Klíč (2. vyd.) XXXIII

³⁾ Z elogia; Pelzel krátce dí: „Er besasz eine besondere Geschicklichkeit, die Bibliotheken der Hussiten auszuspüren, dabei er keine Gefahr achtete, wie er dann öfters Misshandlungen und Schläge davoutragen musste.“

Horlivými rozšiřovateli špatných knih byli v Čechách židé. Vy-
dávali knihy rouhavé a oplzlé, které jim několikrát na př. r. 1669.
a 1678. zabaveny býti musily.¹⁾ Chytajíce se všeho, co jim zisk
přinášelo, obstarávali židé také tajný dovoz a prodej nekatolických
knih, zvláště činili tak za válek Fridricha II. s Marií Teresií a za
osazení Čech Karlem VII. a jeho francouzskými spojenci. Když pak
koncem r. 1744. židé z Prahy a z království Českého pro spojení
své s nepřítelem vypověděni byli, bylo se obávati, aby odcházejíce
z Čech, knih nekatolických, které na skladě měli, za laciný peníz
neprodali. Tomu zabrániti chtěl P. Koniáš, i žádal místodržící české
o dovolení, aby u knihkupců takové podezřelé a pohoršlivé knihy
směl vybrati a od knih dobrých oddělit, knihkupci pak aby povinni
byli knihy podezřelé lacino mu prodati. Místodržící, vyhovující přání
Koniášovu, vydali dne 19. m. dubna 1745. patent, nařizující majet-
níkům takových knih, i židovským i křesťanským, aby Koniášovi ne-
bránili knihy o víře a o sektářství jednající prohlédnouti, ty pak,
které podezřelými a pohoršlivými býti usoudí, aby mu lacino prodali,
poněvadž by beztoho takové knihy zabaveny býti měly. U koho by
knihy takové po uplynutí 14ti dní byly nalezeny, tomu pohroženo
zabavením knih nebo přísným potrestáním.²⁾

IX.

Některé listiny z tehdejší doby podávají zprávy o veliké pří-
snosti, ano ukrutnosti, které prý missionáři z Tovaryšstva Ježíšova
užívali. Zprávy ty dlužno přijímati s velikou nedůvěrou, poněvadž
pocházejí od zarytých jejich nepřátel, kteří při svých obviňováních
pravdy ovšem nedbali. Tak se na příklad emigranti čeští v suppli-
kaci, kterou sboru „Corpus evangelicorum“ nazvanému a v Řezně
zasedajícímu r. 1735. podali, o missionářích vyslovují takto: „Z té
příčiny jsou — poněvadž všechno to zlé od papežských kleriků pochází
— dvanácte zvláštních, lstí a ukrutností naplnění jezoviti ustanoveni,
kteří po krajině sem i tam se toulají a lid co nejukrutněji trápí,
jim evangelické knihy pálí, a aby je v největší potupu před lidmi
vedli, za kacíře vyhlašují.“³⁾ Císař Karel VI., dovědév se o žalo-
bách v supplikaci obsažených, nařídil již 24. března 1735. nejvyššímu
purkrabímu Pražskému Janu Arnoštovi hraběti Schaffgotschovi, aby
spolu s arcibiskupem zavedl vyšetřování.⁴⁾

Nejvyšší purkrabí na základě provedeného vyšetřování oznámil
císaři, že žaloby ty jsou na větším díle lživé a zlomyslné.⁵⁾ Že by
Jesuité r. 1735. byli z missionářství úplně odstraněni a nahrazeni
světskými duchovními, jak tvrdí Bílek a po něm Rezek,⁶⁾ není již
proto pravda, poněvadž Koniáš i potom, skorem až do své smrti
jako missionář působil.

¹⁾ P. Jos. Svoboda v Čas. kat. duch 1876. str. 185. a 186

²⁾ Jos. Emler v Památkách Archaeologických z r. 1866. str. 227.—228.

³⁾ Celá supplikace uveřejněna jest v Osvětě roč. VI. díl I. na str. 325.—
328.; místo námi citované jest na str. 326.

⁴⁾ Rezek, o. c. 98.

⁵⁾ Bílek v Časop. čes. musea 1881. str. 420, Rezek o. c. 100

⁶⁾ Bílek l. c. str. 422, Rezek l. c. 101.

Že přísnost, které missionáři časem užívati musili, nevyplývala ze zlomyslnosti, nýbrž z horlivosti apoštolské, a že konána byla s otcovskou laskavostí, vysvitá z následujících slov Koniášových: „Napomínám a prosím všechny vlastence mé s učitelů církevních knížetem sv. Augustinem, tak, jak jest on tvrdošíjně Donatisty napomínal v epišt. 166 : „Srovnejte se, upokojte se s námi, bratří nejmilejší! Nenaříkejte, nepohoršujte se nad námi, že vám pravdu někdy přísněji dotíráme; milujeme vás, to vám přejeme, co i sobě. Jestliže proto nás tížeji nenávidíte, že vám blouditi a hynouti nedáme, u Boha se omluvte, který zlým pastýřům přísně vytýká a vyhrožuje říka: Co zbloudilo, nenapravili jste, což zhynulo, nehledali jste.“¹⁾

Zejména omlouvá Koniáš přísný způsob, jakýmž konáno bývalo pátrání po zapověděných knihách, říka: „Divíte se, když my, duchovní otcové, knihy od vás vybýváme, přehlížíme, zlé a zmíchané trháme a pálíme, z toho se horšíte, přenáramně nás ponilováváte, naříkáte, ano, vlasy sobě z hlavy trháte, medle povězte mně, také-li byste dítkám svým pokrm sice sladký, cukrový, mastný, chutný, však tajně s jedem smíchaný požívati popřáli a dovolili; jsem jist, byť by oni naříkali, prosili jakkolivěk, pokudž otcem jste, že byste jim takový pokrm bez meškání od úst odtrhli . . . A divíte se, ano i horšíte, když my z lásky křesťanské, ano i z povinnosti pastýřské duši vaší jedem pekelným nadívanou potravu odjímáme?“²⁾

Emigranti, kteří sobě na missionáře tak stěžovali, litovávali nejednou — aspoň mnozí z nich, — že z vlasti do ciziny odešli. Pruský král, chtěje zalidniti svoji říši, lákal je do svých zemí,³⁾ kde však na ně čekalo zpravidla veliké sklamání. Také Koniáš o tom dobře věděl a zkušenost, kterou v té věci nabyt, klade ve své „Zlaté dennici“ v ústa čtenářova, který praví: „Já jsem takových tulákův a vandrovníkův mnoho znal, kteříž trucovitě se vyzdvihli, s manželkami, dítkami jinam se odebrali, ale po dvou, třech neb některých létech, an jim v cizí krajině nic darmo dáti nechtěli, pomalu rádi zase ke svým starým hnízdečkám přilezli. Peníze s sebou odnesli, prázdný měsíc zas přinesli a stýskali sobě, že toho vandru dosti mají, že by mnoho za to dali, aby byli doma zůstali, a s jinými zároveň z počátku ku katolické víře přistoupili . . . Předně, grunty své i jiné mnohé svršky že jsou od polu darmo prodati, neb jich do konce po sobě pustých zanechati museli. Za druhé, quoty a zaplacení věřitelův také dobrý díl odňalo. Za třetí, mezi cizozemci buďto draze se vkoupiti neb veliké činže dávati museli. Za čtvrté, poněvadž se mezi cizí a neznámé dostali, že jim od žádného nic nejmenšího darmo a bez platu poslouženo nebylo, anobř ještě jiným v nenávisti byli, jakoby oni, cizozemci, obyvatelům obchodem svým chléb před hubou brali, a proto je psy a jinými potupnými jmény nazývali, a všelikými vymyšlenými způsoby z peněz vyssáti se vynasnažovali; in summa: že nebohým dosti těžce a perně to přestěhování v Pirně i jinde

¹⁾ Zlatá dennice XLIV. a XLV.

²⁾ Zlatá dennice 334, 335.

³⁾ Rezek o. c. 87.

přicházelo.“ ¹⁾ Měli tudíž naříkati a žalovati spíše na sebe než na missionáře.

Jak šetrně asi Koniáš na svých missiích s lidem jednal, poznati lze ze slov následujících: „Mnohé až podnes zachvacuje marný strach a stud, pro kterýžto neb zapověděných kněh se zhostiti, neb majíce o nich povědomost, takové vyjeviti neb odevzdati zanedbávají. Neb poněvadž samé toliko jméno kacířstva jakousi hanbu plodí; z druhé pak strany od duchovní i světské vrchnosti všeliké bludné čtení přísně se přetrhuje, obávají se někteří, aby trestání neb zahanbení nebyli, kdyby kacířské knihy odevzdali, neb kdeby a u koho by takové byly, vyjevili. Kterí pro podobný strach a stud knihy své duchovnímu odevzdati odkládají, podobni jsou nemocnému, lékaři rány své odkrýti nechťícímu. K uzdravení, ne ke škodě slouží ran největších odkrytí; k potěšení, ne ke zkáze sloužití bude všech knih celodůvěrné duchovnímu odevzdání. Ať se takový rozpomene, kterak na mnoho tisíc tisíců knih bludných, jako někdy za času prvních křesťanů Act. 19. se dalo, až posavad snášejí k duchovním správcům věrní křesťané, žádného pak z nich nikdy žádný trest neb pohanění, nýbrž vznešená pochvala následuje. Ano místo trestu hojná odplata se připovídá, když *místo bludných dobré a spasitelné knihy se obětují*. Pročež jako kdyby světská vrchnost poručení vydala, aby všichni falešné peníze shledali, na určité místo přinesli, jsouce ujištění, že místo falešných a neplatných peněz darmo dobrou minci odnesou. žádný moudrý, zisku svého žádostivý, pokudž by jaký falešný peníz měl, jej vyložiti styděti by se neměl. Tak, když duchovní vrchnost poroučí, aby všickni knihy své duchovnímu ku přehlížení obětovali s tou laskavou přípovědí, že každý na místo zlé dobrou obdařen bude: žádný dobrého čtení, časného i věčného zisku milovník, byť jakkoliv zlé knihy měl, nemá se ostýchati všecky, i nejhorší knihy od kohokoliv zachované, jakkoliv dlouho až posavad zadržené, co nejochotněji duchovnímu přednésti a obětovati, jsa na všecken způsob ubezpečen, že důvěrnost jeho ne ke škodě, ne k trestu, nýbrž k užitku a k štědré odplatě jemu sloužití má. Trest pro zadržování bludných knih uložen jest zatvrzele takové knihy zapírajícím, ne pak dobrovolně odevzdávajícím neb vyzrazujícím.“ ²⁾ Zvláště se však krásná povaha Koniášova jeví v těchto slovech: „Kdybych já zde před sebou všecky podezřelé vlastence, všecky čtenáře a písmáky měl. všem vesměs, ano k nohám jednoho každého bych padl, a jej per viscera misericordiae Dei, skrze střeva milosrdenství Božího, skrze předrahou cenu krve a umučení Syna Božího, skrze všecky rány pro nás ztrýzněného a usmrceného Pána Ježíše, skrze nejsvětější jméno Ježíš a Maria, pro lásku Boží, pro uvarování věčného ztracení, pro spasení vlastní duše jednohokaždého bych snažně a nejhorlivěji prosil, aby se rozpomenul na tolikerou přísnou záповěď, na patrné nebezpečnoství nakažení svého i mnohých jiných duší, aby nad celý svět, nad tolik svatých a moudrých lidí spasitelné výstrahy nemudroval, aby sobě samému nevěřil, aby pro kus shniliny duši svou

¹⁾ Zlatá dennice 347. — Srovnej u Rezka str. 96: „Do ciziny přišli (emigranti) na větším díle otrhaní a polonazí, obyčejně s četnou rodinou, ale bez krejcaru peněz. V Prusku působilo to nesnáze, neboť král Fridrich Vilém I. mínil, že „žebračky jemu ani městu Berlínu není poslouženo.“

²⁾ Klíč (2. vyd.) VIII. a IX.

nezatracoval, aby všeliké čtení své důvěrně otci duchovnímu přednesl, neb jej k tak potřebnému přehlídnutí do příbytku svého povolal, *obětoval bych jemu nové za staré, dobré za bludné a chybné knihy*, kterými by on i sebe i své potomky těšiti mohl, ubezpečil bych ho, že všemu trestu a pokutě ujde, že ho žádnému nepronese, a kdyby se jinou stranou na něj co proneslo, že ho ze všech stran na všecken způsob zastávati a hájiti chci.“¹⁾

Ze slov těchto zároveň jest patrno, s jakou horlivostí Koniáš dobré knihy za zlé rozdával. Bylo mu to umožněno hlavně štědrotou hraběcích manželů Šlikových. Zajímavé jest, co o tom Koniáš ve „Veytažním naučení“ v roku 1740. vydaném, vypravuje. Práví v dedikaci: „Ó, vy všickni, kteří touto novou knížkou obdařeni budete... běžte a k nohám jejich Excellencí padněte, za laskavé duchovní potravu poskytnutí povinné poděkování složte. Ano i vy větším dílem všickni, kteří jste skrze 14 let ode mně nějakou pobožnou knihu přijali... pospěšte k oběma vysoce hraběcím Milostem... Toť jest ten od Boha požehnaný dům, z něhožto jsem nikdy bez přijatého dobrodiní nevykročil. Toť jest ten staročeský rod..., od něhožto, cokoliv jsem až posavad pro věčné našich vlastencův spasení žádal, všecko jsem ochotně obdržel. Toť jest ta štědroty a lásky plná Josefova špižirna, která mně před 14 lety při těžkém začátku mém v rozdávání knih přehojnou pomocí přispěla a od té chvíle do dnešního dne mně v té příčině pomáhati nepřestává.“ Dle toho započal Koniáš již roku 1726. knihy rozdávati.

Avšak knihy, které missionáři lidu na výměnu nabízeli, nebyly mnohým po chuti, kteří, nechtíce v nich ani čísti, ihned je zase vraceli.

„Vím“, praví Koniáš, „kterak odporníci všeliké knihy římskokatolického vydání, pokudž o víře jednají, větším dílem zavrhnou předstírajíce: že jim nerozumějí, že jsou pro ně příliš vysoké a nepochopitelné.“²⁾

Mnohý prý knihu od missionářů darovanou „opovažuje se zas navrátiti a dosti neuctivě jinou si vybíratí a předstíratí, že jí nerozumí, že je pro něho vysokého smyslu, že je v ní mnoho latinského, mnoho počtů a cifer atd., to však prý nic jiného není, nežli pláštíček zatvrzelosti; nebo ve mnohé zapověděné kacířské knize dosti jsou vysoké a zatemnělé věci, často se v nich latinský text, citací kapitol, počty a cifry obyčejně latinsky dokládají; nicméně některý nakažený člověk raději by duši dal, než aby se bludné knihy zhostil, kterou od starších zdědil neb od pokoutných podvodníků přijal. Čemu se v prvním pohlezení v nějaké katolické knize porozumět nemůže, to se ve druhém, v třetím a dalším bedlivém čtení pochopiti neb od duchovního správce vyložiti může. Dokládá-li se latinskou řečí některý text, ten se od pouhého Čecha pominouti může: neb obyčejně to, co se v latině předneslo, ihned v češtinu uvedené se dokládá. Počty a cifry beze škody se pominouti mohou, neb na nich podstata spasitelného učení nezáleží.“³⁾

„Krvavě slzeti žádám“ — praví Koniáš na jiném místě —

¹⁾ Zlatá dennice 462 a 463.

²⁾ Choti ber. XIV.

³⁾ Choti ber. 9.

„nad skalnatou tvrdošíjností těch, kteří s neústupným srdcem blud svůj, byť mohli, poznati nechť; pročez z pouhé zatvrzelosti každé napomenutí tím samým, že se jim od katolického kněze dává, slepě zavrhnou, knihy spasitelné, byť se jim do rukou dostaly, ani čísti, ani poslouchati nechť.“¹⁾ Sámť prý „osobně a mnohdykráté zkusil, kterak mnozí vlastencové knihu katolickou tím samým, že o víře jedná, jak do ní zběžně nahlédnou, zavrhou a do ní více nenahlédnou. Dostane-li ji římský katolický křesťan, ten řekne, že jí nepotřebuje, že ví, co věřiti má, ježto i dobře vycvičený křesťan vždy něčemu se přiučiti může, aby sebe aneb k sobě přináležející u víře potvrditi mohl.“²⁾

Než nejen se zjevnou tvrdošíjností, nýbrž i s podlým pokrytectvím bylo missionářům bojovati. „Vím,“ praví Koniáš, „že mnohým krajanům mým až podnes domlouvati by mohl Kristus slovy: ‚Co jste, ježto se spravedliví činíte před lidmi, ale Bůh zná srdce vaše‘ (u sv. Lukáše v kap. 16. v. 15.), ó, jak mnozí mají na sobě oděv ovčí, vskutku pak pravé ovčičky Kristovy nejsou! Mnohý falešný a pokrytský katolík, ach, jak on veliká znamení horlivosti katolické na sobě ukazuje! v chrámu Páně spatříš ho vždy skoro v příchodu prvního, v odchodu posledního, uzříš v rukou jeho často růženec, před očima jeho otevřené katolické knížky, k svátosti svaté zpovědi a přijímání přistupuje nad povinnost svou častěji; aby všecku podezřelost zmařil, vezme před sebe pouť k zázračnému obrazu, nakoupí světla, dá sloužit mši svatou atd. atd. Před duchovní i světskou vrchností nepřestane víru katolickou vychvalovati, jistě veliká znamení katolické vroucnosti ze sebe vydává. Řekl bys, že nevinná a upřímná ovce Kristova jest, řekl bys, že kus ohně nebeského z křídel svatých Cherubínů a Serafinů k sobě přitáhl, však ale to vše činí toliko před tváří lidskou, před obličejem těch, před nimiž by nesměl víru svou evangelickou skrytou vyjeviti. Kdybys jej v soukromí zavřeného navštívil, ve čtení zlořečených kacířských knih bys jej dopadl, kdybys jej v krémě neb jinde při schůzce jemu podobných oděvem ovčím přikrytých vlkův o víře rozmlouvajícího slyšel, kterak svaté vyvolené Boží i obrazy jejich maňasy a tatrmany, tajemství mše sv. ďábelským kejklářstvím, soukromou zpověď babským šeptáním atd. atd. nazývá, kterak církevním starobyklým obyčejům, ustanovením a příkázáním ohavně se rouhá, je zlehčuje a přetrásá, kterak všecku vzteklost a jedovatou prchlivost se svatokrádežným utrháním na samospasitelné katolické náboženství vylévá, poznal bys na něm ne již beránka, nýbrž lítého draka.“³⁾

X.

V náhradu za špatné knihy bylo nutno dávat knihy dobré, těch však nebylo příliš mnoho. Tu Koniáš, jenž, jak jsme již výše podotkli, knihy horlivě rozšiřoval, chopil se také péra, aby zásobu dobrých knih rozmnožil.

¹⁾ Ibidem 4.

²⁾ Ibidem 8.

³⁾ Zlatá dennice 398.

Jak sám praví, nepsal knih svých pro učence, nýbrž pro lidi prosté; nehleděl tudíž přílišně na lepou vnější formu, nýbrž spíše na jadrný a zdravý obsah; knihy své nazývá vhodně žitnou duchovního chleba skývou, která prý, ač chatrnější a špatnější pšeničné, přece podstatnější jest a větší síly každému dodává.¹⁾

„Co se výřečnosti, krasomluvnosti a mistrně zbroušené češtiny dotýče,“ dí Koniáš, „opovídám se, a volně se přiznávám, že jsem do grammatiky české před touto prací mou nahlédnutí příležitost neměl. Mateřskou řečí s rozmilým čtenářem a s vlastenci mými rozmlouvám. Nadál jsem se, že upřímná sprostomluvnost v přátelských rozmlouváních laskavému čtenáři nad vysokou, dle všech dokonalé češtiny pravidel sformovanou výslovnost líbiti se bude; nad to cíl a konec této knížky jest, aby ona ubohým vlastencům mým na místě zlých a podvodných kacířských knih k duchovnímu pokrmu a potěšení sloužila; že pak větším dílem sprostější obecní lid snázeji bludným čtením zaveden bývá, měl jsem za to, že k snadnějšímu pochopení sprostého lidu, prospěšnější bude kunstovné okrasy zba-vená mateřská řeč.“²⁾

Slohu prostonárodního Koniáš ve spisech svých vždy bedliv býti chce, řídě se v tom, jak sám praví, míněním sv. Augustina, že „výborného vtipu znamenitá vlastnost jest: v slovích ne slova, nýbrž pravdu milovati; neb co prospěje zlatý klíč, pokudž to, co žádáme, otevřítí nemůže; aneb kterak škodný býti může sprostý dřevěný klíč, pokudž k žádoucímu otvírání schopný jest; ježto nic jiného než žádáme, než aby se ním, co zavřeno jest, otevřítí mohlo.“³⁾

Zvláštní vnady dodávají slohu Koniášovu častá a vhodná přirovnání a podobenství, o čemž sám se zmiňuje slovy: „Užívám pak k vysvětlení pravdy často podobenství z domácího obchodu vzaté, aby sprostější lid to, čemu v hlubokém písmu svatého tajemství porozumět nemůže, v podobenství snázeji poznati mohl. Budou li se některá podobenství někomu zdáti poněkud sprostější, ať pamatuje, kterak sám milý Spasitel náš, moudrost věčná, v řeči a v obcování svém skrze všeliká podobenství o vezdejším hospodářském obchodu pravdu zákona svého vyučoval.“⁴⁾

Ve svých spisech přihlíží Koniáš hlavně k těm článkům katolického věroučení, které nekatolíci popírali, a proti nimž nejčastěji námitky pronášeli; tak pojednává Koniáš o přijímání pod jednou, o vzývání Svatých, o očištění, o mši sv., o sv. zpovědi, o odpustcích atd. Činí to způsobem velmi srozumitelným a laskavým, tak na př. i v „Klíči“ o večeři Páně takto vykládá: „Neměl úmyslu Kristus Pán, aby všem pod ztracením duše nařídil přijímati z toho, čeho mnozí nemají, aniž dosáhnouti mohou, jakož jistá zkušenost učí, že mnozí národové vína zcela zbaveni jsou. Kdyby byl Kristus chtěl, aby všichni z přísného nařízení jeho přijímali posvátné víno: musil by dáti potřebně všem dostatečnost vína. Jako kdyby byl chtěl všem přikázati, aby všickni pokřtěni byli vínem: musil by byl potřebně dáti dostatečnost vína pro všechny. Nebo kterak medle budou se

¹⁾ Zlatá dennice XLII.

²⁾ Zlatá dennice XXXIX a XL.

³⁾ Sv. Aug. de doctr. christ. IV. 11, Zlatá dennice XLI.

⁴⁾ Jediná choti beráňkova X.

křtíti vínem ti, jenž žádného vína dostati nemohou. Nápodobně jestliže mají se báti pekla horoucího všickni ti, kteří z kalicha posvátné víno nepřijímají, kterak pak takové víno přijímati mohou, které na žádný způsob dostati nemohou, jakž se mnohým půlnočním krajinám přihází. Poněvadž tedy jistá pravda jest, že není dostatečná úroda vína od Boha dána pro všecky v celém světě; neměl ten úmysl Kristus, když řekl: „Píjte z toho všickni“, aby všickni věrní z kalicha posvátné víno pili, nýbrž podle pouhé litery to poručení na samé toliko apoštoly přítomné se vztahovalo, aby z toho jednou od Krista posvěceného kalicha všickni přítomní tak střídme pili, aby všem přítomným stačilo. Poněvadž pak jeden každý apoštol svatý při té slavné večeři za kněze a služebníka církevního od Krista ustanoven byl, příkázání všem apoštolům vydané na všecky apoštolův svatých v úradě následovníky, to jest na všecky kněze se vztahovati má atd.“¹⁾

Zvláště pěkný jest spis „*Zlatá neomylné římsko-katolické pravdy dennice*“ na výroční slavnosti svatých a světic Božích v epištolních řečích, které i k nedělním epištolám dle prvního rejstříku přivlastniti se mohou, světlými písmi sv. důvody, jednosvorným svatých otcův svědectvím se vyjasňující, zavedené v temnostech bludu duše světlem samospasitelné víry osvícující, někdy od dvojčetihodného kněze Kryštofa Pflaumera z Tovaryšstva Pána Ježíše ve přátelském rozmlouvání představená, nyní pak od jednoho téhož Tovaryšstva kněze v epištolní vysvětlení rozšířená, milým vlastencům místo bludných kněh obětovaná. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytištěna v Praze u Joachima Kamenického. L. 1728.“ (8° pag 870. XLVIII, Epistola dedicatoria a rejstřík). Není to pouhý překlad, nýbrž širší zpracování již i v původním německém vydání velmi pěkného spisu „*Dialogi catholici de una vera, bona fide, d. i. kath. Glaubensgespräch etc*“

„*Zlatá dennice*“ obsahuje výklady epištol na jednotlivé svátky roční ve formě dialogu, mezi farářem „to jest správcem duchovním, čtenářem, to jest člověkem učeným a sprostákem, to jest člověkem neučeným.“ Rozmluvy tyto týkají se hlavně námitek činěných proti katolické víře od protestantů a článků rozeznávacích. Psány jsou velice různě, vtipně a srozumitelně a působily zajisté velmi blahodárně. Ukázkou klademe zde hned rozmluvu prvou, která jedná o tom, že „není dosti ku spasení: toliko v Boha neb v Krista věřiti.“

Sprosták. Dej vám Pán Bůh dobrý den, duchovní a učený pane.

Farář. Zdrávi buďte, milý příteli; co nového tak ráno přinášíte?

S. Nemnoho zvláštního. Jsem poněkud zamyšlený a bojím se, abych nepobloudil, kdybych bez rady duchovního správce ve svém zmateném a sprostém rozmýšlování něco za pravdivé a spasitelné uznal, což takového není.

F. Těším se z té synovské důvěrnosti. Ovšem nebezpečně činí, kdožkolivěk máje nějakou pochybnost o věcech k spasení přináležejících, radu s moudrými neběře. Oč nám jde, že vašemu zmatenému myšlení včerejší epištola sv. Pavla nedobře pochopená a vyložená příležitost poskytla?

¹⁾ Klíč (2. vyd.) XVII.

S. Trefili jste mi na notu, pane faráři. Včerejšího dne po službách Božích velel jsem sobě dle obyčeje přečísti epištolu, která na svátek svatého Ondřeje, apoštola Páně připadá, a jak jsem z ní tato slova vyslechl: „Všeliký, kdož věří v Něj, nebude zahanben.“ K Řím. v 10. kap. verš 11. a zase: „Každý zajisté, kdožkoli vzývati bude jméno Páně, spasen bude,“ ve verši 13., pomysli jsem sobě: jestliže Bůh sám skrze písmo svaté nás všechny o spasení věčném zabezpečuje, budeme-li v něj věřiti a Jeho svaté jméno vzývati; proč tedy duchovní i světská vrchnost nás k jistému a jednomu toliko náboženství římsko-katolickému dohání? Zdaliž pak nemůžeme tak dobře v luteránském, kalvínském, husitském, neb v jakémkoliv jiném náboženství jako v katolickém v jednoho Boha věřiti a Jeho svaté jméno vzývati, a tak bezpečně spasení věčného dojiti? proč se nám taková svoboda ujímá?

F. Příteli rozmilý, Duch svatý k tomu Vás vzbuzoval, abyste tu cestu ke mně vážili a se mnou, jakožto s otcem duchovním, jenž krev, život i duši svou k získání duše Vaší vynaložiti hotov jsem, se poradili. „Běda samému,“ praví Kazatel v 4. k. v. 10. Jako v nemoci tělesné, kdo uzdraven býti žádá, rány a nemoci své lékaři tělesnému ukázati neb vyjeviti musí, nebo jak krásně k mému předsevzetí píše sv. Augustin tom 8. enarr. 2. in Psal. 31., „Si tu tegere volucris erubescens, medicus non curabit. Jestliže ty ránu krýti chceš, lékař tebe nikdy neuzdraví,“ tak nápodobně v nemoci duchovní. Duše vaše nebezpečně raněna jest takovým zmateným rozmýšlováním. Šťastný jste, že duchovnímu lékaři rány své ukazujete. Pročež vězte: jako to vnuknutí, abyste pochybnost svou mně vyjevil, od Ducha svatého pochází, tak dojistá převrácený výklad dnešní epištoly nepřítel Boží a váš zlý duch vám vnukl, byl by vás snad beze snahu tak zavedl, jako kohosi čtenáře blíže Prahy podvedl, o kterém nedávno od hodnověrného svědka jsem slyšel, kterak když jest sobě dle svého sprostého a zmateného úsudku Písmo a všeliké čtení vykládal, s duchovním správcem radu bráti nechtěl, z pouhého čtení v pochybnost, z pochybnosti v zoufanlivost upadl, tak že jest se, zanechaje knihu před sebou otevřenou, na svém domácím dvoře veřejně s nemalým zahanbením rodu svého nad to se škodou věčnou duše své hanebně oběsil.

S. Prosím, odpusťte, duchovní otče, uznal jsem i já za dobré s moudřejšími se poraditi, pročež odpoledne do krčmy jsem se odebral, kdežto čtenáři se scházívali a o písmu předivně mudrují, a když jsem se s nimi o té věci v rozprávku dal, jakýsi z nich starý čtenář mně tuto dal výstrahu: abych sobě o to starosti žádné nečinil. Neb ačkoliv stran rozdílnosti v náboženství mezi kněžími a učenými sice daleko přišlo, však to vše že školské smyšlenky jsou, z kterýchž lid obecný odpovídati povinen není. Kdo v Boha věří, Krista za prostředníka a vykupitele svého vyznává, s bližním svým dobře a upřímně zachází, ten že spasením svým ubezpečen jest. Kristus že za všechny nás umřel, a to vše vykonal, co bychom my učiniti nemohli. Kdo se těchto hlavních punktův drží, ten že může při kterémkoliv z těch náboženství zůstat, a že není potřeby v tom se mnoho rozmýšleti.

F. Zle jste učinil, že jste v krčmě mezi ožralci v tak podstatných věcech radu duchovní vyhledával. Není-li pravda: s roztrhaným oděvem půjdete ke krejčímu? s děravým střevícem k ševci,

duši pak svou malomyslností neb jinou nemocí duchovní obtíženou duchovnímu lékaři svěřiti máte. Ale medle vizte, kdo to tak tuze na dvěře tluče?

S. Jest jeden mně dobře povědomý, hlavní čtenář, o tom vím, že málo o našem náboženství katolickém drží.

F. Otevřete, již vím, kdo jest, častěji ke mně přicházívá a rád o náboženství a víře rozmlouvá.

Čtenář. Hospodin vás pomiluj, dvojíctihodný a velebný pane. Prosím, nechť v dobré obrátí toto mé tak ranní navštívení.

F. Dobře v čas přicházíte, milý sousede, právě jsem s tímto přítelem hádku začal.

Č. Zajisté o náboženství.

F. O náboženství.

Č. V kterémžto punktu?

F. V tomtéž, o kterém jsme nedávného času k slovům přišli zdali je k dosažení spasení dosti, když v Krista věří atd.

Č. Já jsem velebnému pánu faráři své mínění již oznámil, já se zřetelného slova Božího držím, u sv. Marka v 16. kap. „Kdož uvěří a pokřtí se, spasen bude.“

F. Ale jest otázka, co se musí věřiti?

Č. I to mi povídá Kristus Pán krátkými slovy u sv. Jana v 17. kap. „Tentof jest pak věčný život, aby poznali Tebe, samého Boha pravého, a kteréhož jsi poslal, Ježíše Krista.“

F. Nicméně přece otázka pozůstává, co k pravému poznání samého pravého Boha, a kteréhož on poslal, Syna jeho Pána Ježíše Krista náleží?

Č. Více nic, než že Kristus Pán, můj vykupitel, spasitel a jediný prostředník jest, že za nás lidi umřel a za všechny hříchy naše dostiučinil. Když tomu pevně věřím, na to spoléhám a nejmenšího nic o tom nepochybuji, tehdy budu před očima Božíma ospravedlněn, a následovně spasen, ostatní mohou velcí theologové a školní fechtýři mezi sebou vyvésti. Vy sousede, nejste-li se mnou téhož smýšlení?

S. Ne zle se se slovem Božím srovnává: ale pan farář vrtí hlavou.

Č. Však jsem já příliš mnoho pravil, ve svých mladých letech vlaskou, francskou a anglickou krajinu, též i Polsko jsem projel a mnoho učených, znamenitých lidí natrefil, kteřížto ještě méně k spasení za potřebné býti soudí a sobě to mínění ne zle oblibovali, že jeden každý u víře své spasen býti může, byť pak i výslovně v Krista nevěřil.

S. Aj, to by příliš mnoho bylo.

F. Anobrž bylo by velmi málo.

Č. Proč málo? Byť pak tomu tak bylo (jakož já od osoby mé beze vsí pochybnosti držím), že Kristus náš vykupitel jest, a že od něho nám lidem vše dobré vyplývá: proč by však musilo při všech i nejhoupějších lidech potřebné býti, aby zejména v Krista věřili? Což není dosti, když člověk věří, že cožkoliv my zde máme a tam očekáváme, že to vše od Boha pochází, byť třeba nevěděl, jakým prostředkem toho dosahujeme? Nemůže to tedy ani slovu Božímu, ani dobrému rozumu odporne býti.

F. Děkuji vám, pane čtenáři, dáváte mi sami meč do rukou, kterým by h. vás přemohl a smýšlení vaše v nic obrátil: neb ono proti písmu svatému i zdravému rozumu patrné čelí.

C. To musí dokázáno ¹⁾ býti.

F. Dobře a velmi snadno. Slovo Boží učí zřetelně, že se vykoupení Kristovo nejínak nežli skrze víru přivlastňuje, z kteréžto příčiny všichni, ježto víry v Krista nemají, od ospravedlnění vzdálení zůstávají, zůstávají pod hříchem, zůstávají synové hněvu a věčnému zatracení podmaněni. Nechť pan čtenář nahlédne, co svatý Pavel k Římanům v 3. kap. v. 22. píše, totiž: „Spravedlnost pak Boží skrze víru Ježíše Krista ke všem a na všechny, kteříž věří v něho.“ Což i sv. Petr ve Skutcích apoštolských o Kristu Ježíši potvrzuje ve 4. kap. v. 12. říká: „Není jiného jména pod nebem daného lidem, skrze které bychom měli spasení býti.“ A co rozum zdravý velí jiného, než chceme-li nějakého nad míru velikého a neobyčejného dobrodiní účastni býti, že netoliko dotčené dobrodiní, ale i dobrodince samého znáti a jeho, jakž náleží, povinným díkův činěním ctíti máme? I poněvadž dobrodiní lidského vykoupení tak veliké a neobyčejné jest! dobrodinec, od kteréhož pochází, tak vyvýšený, veliký a důstojný: způsob také, kterýmž je prokázal tak přepodivný, tedy jest také potřebné, abychom my to dobře a důkladně poznali, tak abychom se snad proti takovému dobrodinci velké nevděčnosti nedopustili, lásku nenávisť, milost pohrdáním, štědrost (jakž to zatvrzelí židé činí) haněním a zlořečením neodpláceli. Pročež bylo by to velmi nevhodné (nepotrefné) ty, jižto v Krista nevěří, spasení od Krista získaného chtíti účastné činiti.

Č. Ta rozmluva (diskurs) jest mně příjemná.

F. Ale nechť mi pán ještě jedno poví: Domnívá-li se, že dospělý člověk může spasen býti, byť pak nic nevěděl neb nevěřil o Bohu a dobrodiní jeho, kteréhož došel skrze stvoření?

Č. Tomu já odpírám, neb bych sice příliš blízko k atheismu, totiž k nevěření, že Bůh jest, přišel, a všechny bych modláře v nebi nechati musil.

F. Dobře, já ale ještě lépeji z toho zavírám, že tolikéž ten nemůže spasen býti, kterýž dobrodiní lidského vykoupení nepoznává, nebo toto jest mnohem větší a divnější: vztahuje se také víceji ke cti a slávě Boží a Kristově a vyhledává od nás větší pocty, služby a vděčnosti.

S. Milý pane faráři, smím-li já také sprostný člověk k této hluboké věci slovíčko říci? Kterak pak se děje mnoha tisícům lidí prostých a snad dobrého srdce, kteřížto uprostřed pohanův, Židův neb Turkův se rodí a vychováni bývají, neslyší po celý život svůj nic o Kristu, ctí Boha, jak umějí a nikdy o náboženství svém nepochybují?

F. Není zlá otázka. Musíte však dříve věděti, že těchto časův Turci a Židé méněji výmluvy mají, když v Krista nevěří, než před časy pohané měli, ježto jednoho Boha, stvořitele nebe i země, neznali. Nebo tehdaž, když téměř celý svět modloslužebnosti podroben byl, jednoho každého, jako říkáje nějaký proud, všeobecná zvyklost zachvacovala, a lid obecný nesnadno měl příčinu neb příležitost

¹⁾ provedeno.

o náboženství svém pochybovati, a byť byl i pochyboval, byl by sotva měl prostředek pravdu vyzvědět. Ale když nyní křesťanské náboženství skrze veškeren svět prošlo, a ve všech končinách světa křesťané se nacházejí neb nacházeli, tedy není možné, aby Turkům a Židům příležitosti se nedostávalo o falešném náboženství svém pochybovati. A protože jsou povinni na tuto platnou věc se vyptávati a od křesťanův, kteréž před rukama mají, dostatečnou zprávu bráti; nečiní-li toho, nýbrž mysl svou z nenávisti k náboženství křesťanskému neb jiné nepostačitelné příčiny od tak dobrého rozjímání odvracejí, tehdy nemohou před Bohem vymluvení býti: za druhé byli-li by kteří, jenž by o křesťanském náboženství dokonce nic neslyšeli, neb kterýmž by nikdy nic takového na mysl nepřišlo, čím by k lepšímu vyrozumění vedeni a doháněni byli, takoví nebudou zatraceni proto, že jsou v Krista nevěřili, nýbrž pro jiné hříchy, kteréž jsou proti zákonu spáchali, a těch se z milosti Boží uvarovati mohli, an jim Bůh milosti své tak dalece neodpírá, kdyby oni toliko podle možnosti a povinnosti své jí užívali, že by takovým hříchům dobře ušli. Jakož hojnosť jest příkladů těch, kteří mezi vzteklymi a slepými pohany božským obecným vnuknutím místo dávali, nevinný život vedli a naposledy k pravému poznání Boha i Krista Pána, spasitele našeho, přišli. Ať mlčím o příkladech indiánských, o kterýchž pravdivě sepsáno, za těchto časův v Novém Světě lidé se vynášeli, kteříž vedle zákona přirozeného dobře živi byli, věku svého přes sto let došli, až jim Bůh křesťanského kněze z Evropy poslal, od něhož se Krista znáti vynaučili, křest svatý přijali a teprva spasitelně zemřeli. Také jest nemožný k zapření příklad, onen římský a pohanský setník Kornelius v Skutcích apošt. v 10. kap. Ten Bohu modlitbami a almužnami pobožně sloužil a skrze anděla k svatému Petru, aby se známosti Krista od něho vynaučil, odkázán byl.

C. Ten příklad já dobře pochopuji, tak že pochybovati nemohu, než že Bůh i pohanům, Turkům a Židům tak mnoho pomoci dodává, kdyby oni jí užívali chtěli, že by dobře a rozumně živi býti a tím větší milosti k známosti samého Krista nabýti mohli.

F. To nápodobně má o mnohých nekatolických lidech smýšleno býti, ježto uprostřed saské, pomořské země atd. v bludném náboženství zrozeni a zvedeni jsou, o pravdě katolické víry nemnoho slyšeli a tolikéž o svém falešném náboženství žádné pochybnosti neměli. Nebo předně nemůže těchto let takových lidí na mnoze býti, poněvadž katolické náboženství, zvlášť prostředkem té pominulé 30tileté války s katolickými armádami skrze všechny země prošlo, všudy v poli i quartýřích katolické služby Boží i kázání se držely, mnozí očití zázrakové před tváří takových nekatolických k potvrzení a osvědčení samého pravého náboženství katolického se dáli, tak že tudy mnoho tisíc vojáků, jižto katolickým sloužili, horlivě katolických jest učiněno. Podle čehož málo těch se nachází, kteří by dostatečné příčiny neměli, svou náruživost proti katolické víře na stranu odložit, na pravdu její lépe se vyptávati a mysliti atd. Jakož ve svědomí svém jsou zavázáni to učiniti: nebo náboženství a spasení člověka věc tak vysoce platná jest, že nade všecko jiné o to samé pečovati náleží, a žádný, aby toliko v tom důkladné zprávy nabýti mohl, ani do dalekých zemí proto se vypraviti, ani všeliké časné škody, ztráty a nepřípustnosti sobě za těžké přicházeti dáti nemá.

Ale nechť třebas vždy někdo se vynajde, který by žádného takového prostředku, žádné nesnáze ve svědomí a pochybnosti neměl, tehdy takový ne sice pro svou falešnou, však od něho nepoznanou víru, nýbrž pro jiné hříchy a přestoupení Božích přikázání zatracen bude. Pakli živ jest dobře a nevinně, tehdy Bůh mu najisto příležitost způsobí, aby katolickým býti mohl. Jakýchž příkladů nemálo. Svědka k tomu máme sv. Augustina, jenž nám věčné paměti hodná slova zanechal: „Spasení náboženství toho, skrze které jedině pravdivé spasení v pravdě se přislubuje, nikdy žádnému se nedostávalo, který toho hoden byl a pokudž někdy se nedostávalo, ten toho hoden nebyl.“

Ke druhému spisu zavdalo Koniášovi podnět hnutí pietistické, které povstalo působením knih Liberdových na Opočensku. Sedláci pietismem nakažení, zorganizovali se v náboženskou společnost a usmyslili sobě, že požádají vrchnost, aby jim bylo dovoleno svobodně vyznávat nové náboženství. Přišlo jich dne 16. září 1732. sedm do zámku Opočenského a podali hraběti Colloredovi pamětní spis.¹⁾

Na tento spis odpověděl hned následujícího roku P. Koniáš a později (r. 1746.) farář Václav Klugar zvláštní knihou.

Kniha Koniášova nese nápis: „*Jediná choti beránková*, od prvního počátku zasnoubení a založení svého až na věky v učení Kristovém neporušená, bezpečnou za Beránkem k životu věčnému cestu ukazující: všeobecná římská církev; z pravého a dokonalého zákona Božího v ukřižovaném Pánu Ježíši všem tichého Beránka Krista následovníkům, po pravé poddanosti a svobodě Pána Ježíše toužícím křesťanům a bratřím: bloudícím k výstraze, věrným k potěšení představená, a konečně z nesmírné lásky a prozřetelnosti Božské gruntovně dokázaná od jednoho kněze z Tovaryšstva Pána Ježíše. S dovolením duchovní vrchnosti. Vytisknuta v Hradci Králové u Václava Tybély 1733.“ (8° str. XX. a 510.) Dedikována jest „svatému římské říši knížeti Mauriciusovi Adolfovi Karlovi, biskupu Králohradeckému.“ Pod dedikací podepsán jest: „Nejdůstojnější arcibiskupské a biskupské jasnosti nejposlušnější missionarius Antonius Koniáš S. J.“

Ve předmluvě se o pietistech praví: „Vyskytli se noví synové Belial beze jha. Nazývají oni se v jakémisi spisu svém „po svobodě Pána Ježíše toužící“, podpisují se ve svém spisu „Křesťané a bratři, jejichžto síla jest Emmanuel“. Nazývají se jinak harfenistové²⁾, a to proto: že ustavičným kacířstvím porušených písní prozpěvováním na svatbu Beránkovu se chystají . . . Jaké lživé povyky noví harfenistové mezi sprostým obecným lidem roztrušovali, sami sobě nejlépe povědomi jsou. Když se duchovní a světská vrchnost podle povinnosti své na bludné knihy na pohoršlivé kacířské učení doptává, našich harfenistů heslo a pravidlo jest: lháti, zapírat i křivě přísahati. A byť se někteří urputně k bludům svým hlásili, v této knize o mnohonásobné patrné lži přesvědčení budou. Když při konci spisu svého dokládají odporníci, pokudž by v čem pochybili, že žádají z Písma svatého vyučení býti; kdyby s vroucím vzýváním Ducha sv., s pokorným a upřímným srdcem takové vyučení žádali a

¹⁾ Rezek o. c. str. 78—82.

²⁾ Též Klugar oslovuje přívržence Liberdovy: „Vy Harfenisti,“ nepochybně dle spisku Liberdova „Harfa nová na Hoře Sion“

přijali od náležitě zřízených duchovních správců, jistá by naděje byla, že blud svůj poznají, na cestu spasení šťastně se navrátí a pomstu Boží pro své tvrdošíjné výstupky od sebe odvrátí. Pročež na písemnou žádost jejich tuto knihu jsem napsal, v nížto z pravého a nezfalšovaného slova Božího všem bloudícím ovčičkám náležitá zpráva se děje, kterak: když písmem svatým a Kristem Pánem nejvíc se honosí: skrze bludy své pravého Kristového učení i platného písma svatého se spouštějí. Neporážím bludy odporníkův podle pořádku článkův od nich sepsaných, protože v rozdílných člancích jednu věc často opakují, nýbrž za dobré jsem uznal pravdu spasitelného náboženství v některé kapitoly pořádně rozvrhnouti, aby kniha ta i dobrým katolíkům k duchovnímu potěšení sloužiti mohla.“

I tento spis jest živě a vtipně psán; námitky odpůrcův svých obratně poráží, mezi jiným praví na př.: „někteří plnými ústy vytrubují, že za Kristem jdou, že Pána Ježíše následují, a zatím ani pobožné vyřknutí nejsvětějšího jména Ježíš trpěti nemohou; ať je upřímný Krista milovník potká a řekne: „Pochválen buď Ježíš Kristus,“ na to co špalek onémějí, místo odpovědi proti tomu vrčí, reptají. žádného pak sebe potkajícího tak nepozdravují, ano, opovžují se upřímné Pána Ježíše vyznavače stíhati, říkajíce: u nás tak neříkají, naši starší se tak nepozdravovali, nemáme tak říkati, neb stojí v zákoně Božím psáno: Nevezmeš jména Pána Boha svého nadarmo. Ať se jich poptáme: kterak oni na setkání se pozdravují? řeknou: Zdrávi byli! Zdař Bůh! Taková slova, jakožto chvalitebná, církve svatá žádnému sice nezapovídá, však i to slovo Bůh jméno Boží jest.“

Třetí velká kniha Koniášova má nápis: „*Veytažní naučení a veykladové na všechny nedělní i sváteční epištoly, též evangelia celého roku atd. V Hradci Král. u Václava Tybély r. 1740.*“ 8°, a vyšla r. 1756. po třetí s titulem: „*Postilla, anebo celoroční výkladové na epištoly a evangelia sepsaný, a po třetí na světlo vydaný od kněze Ant. Koniáše. V Praze u Ignacia Františka Prušy 1756.*“ (8° 1034 str.).

V této postille jest položen vždy text epištoly, pak parafrase její (výtah), dále evangelium, k němuž připojen krátký výklad, příklad a modlitba.

Na konci pracného tohoto díla napsal Koniáš: „Potěš tedy Pán Bůh náš tuto práci, aby ten pot náš byl vám k užitku věčného spasení, ne pak k svědectví obžalování. Konečně věděti máte, že více prospívati budete modlitbami svými než vzbuzováním naším. Neboť pokudž k něčemu dobrému vám slouží řeči naše, to vše připisovati sluší milosti Toho, v jehož rukou i my i naše řeči jsou.“

V náhradu za různé kancionály, jež lidu odnímal, vydal zpěvník, jehož název jest „*Cytara nového zákona, pravého Boha v předrahých Kristové víry tajemství a v svatých jeho libozpěvně oslavující . . . Milým vlastencům místo nekatolických bludy kacířskými porušených písní za dar obětovaná. V Hradci Králové, u V. J. Tybély 1727.*“ (579 stran v 8°). Jest to sbírka písní ze starších kancionálů, zejména z kancionálu Šteyerova vybraných a bez not otištěných. Z krásných starých zpěvů českých většina i v „Cytare“ jest obsažena. Než pohříchu pojal Koniáš mezi ně i několik písní, jež sám složil, a které

prozrazují, že neměl nadání básnického aniž vytříbeného vkusu. Skládání jeho obsahem i formou jsou ovšem vesměs nedostatečná a nechutná, avšak mezi množstvím výborných a dobrých písní starších v „Cytare“ otištěných takorba *mizí*. Pravým monstrem jest „*Píseň o mukách pekelných*“, ¹⁾ v níž vyličují se muky pekelné způsobem opravdu odporným. Dábly líčí v písní své Koniáš na př. takto:

Tak jsou hrozni ti popravci,
že jich nelze vypsati,
černější jsou než krkavci,
jako bejci rohatí.

Jak ta muzika utichne,
začne ihned nová!
když totiž se k práci zdvihne
ta čeládka čertova.

Rozmanitých šelem lýtých
tvářností na sobě mají,
z chřípí z očí, dnem i nocí,
plamen hrozný foukají.

Kříže, skřipce, šibenice,
klády, kola svrubují.
Palečnice a vidlice,
řetězy, pouta kují.

Když počnou štytovat hlasy,
ach! jaká to muzika?
vstávají na hlavě vlasy,
kdo zaslechne, utíká.

Tu slyšet hrozný vrzání,
dýmání a fučení,
skřípání a hoblování,
bouchání a tlučení.

Co kůň kničí, co slon řičí,
co kocouři mňoukají.
Tento kváká, onen kráká,
tito pak kokrhají.

Netak hučí ani zvučí
vlnobití na moři;
ani když hrom udeří strom
aneb Sodoma hoří.

Nezamlčujeme tento *smutný* výplod „básnický“, protože — jak ještě jednou výslovně připomínáme, — v „Cytare“ obsaženy jsou *převážnou většinou krásné* staročeské zpěvy posvátné. Ještě více vlastních skládání zařadil Koniáš do *druhého vydání* své „Cytary“, které r. 1746. vydal (658 stran v 8°). Ukázkou podáváme z nich část písně, která pro činnost Koniášovu zvláště jest charakteristická, totiž „*O vykořenění kacířských knih*“ ²⁾

Nakloň ucha, ó křesťane,
sedláčku, také měšťane,
statečný rytíř, zemane,
slavný na tom světě pane.

Tu vůbec římskou jmenují,
tím starožitnost zjevují.
V kteréž nejvyšší správcové
jsou Kristovi náměstkové.

Každý to očitě vidí,
jak jest krátký věk všech lidí.
Zvlášť světa tohoto sláva,
jak jest převelmi nestálá.

Té církve přidrží se silně,
věř výkladu neomylně;
tebe jistě nezavede,
po pravé cestě povede.

Víra pak Kristova živá,
v svém pokoji odpočívá,
v církvi svaté apoštolské,
v pravé svornosti křesťanské.

Nemyl se na tom z vás žádný,
že k té víře přístup snadný:
mnozí jsou vodou pokřtěni,
čládkům víry vyučení:

¹⁾ Cytara 1727, str. 564—569.

²⁾ Cytara 1746 str. 369—372.

Avšak víru mrtvou nesou,
v církvi všeobecné nejsou,
jsou jedem bludův zkažení,
bludným čtením nakažení.

V kacířských knihách čítání,
též jich škodlivé chování,
bránila v přísném trestání,
pod těžkým odpovídání.

Ten jest každého osočí,
kdo se kdy s kacíři spolčí;
mnohem se více rozlívá,
kdo se v jich sbořích modlívá.

Až posavad všeobecná
církev římská apoštolská
vůbec na veřejných sněmích
následuje šlépějův jich.

Jejich spisy nebo čtení
mnohé vedou k zatracení,
mordují duše Kristové,
nejsou než hlízy morové.

Knihy kacířské zbraňuje,
v nich čítání zakazuje,
k spálení odsuzuje,
pod klatbou je vylučuje.

Svatý Lukáš při tom byvše (!)
v Skutcích apoštolských píše:
kterak apoštolé milí
knihy pálit poručili :

A slušně to zachovává,
že zlému průvod nedává:
nebo řeč ústně mluvená
hned bývá zapomněná.

V nichž písmo falešné znělo,
kouzelnictví v sobě mělo,
těch za padesáte tisíc
cena byla, i ještě víc.

Spis jest mnohem subtilnější,
a k zavedení schopnější,
věrný se ho stříci musí,
chce-li spasiti svou duši.

Kliment svatý také píše,
že ta apoštolská říše,
všem na víru obráceným
v novotě křesťanům věrným :

Šíří se též spis dáleji,
trvá nežli řeč stáleji,
rozum s falší zaslepuje,
bludy v srdce vkořeňuje. atd.

Věru, žalostná to poesie! Nicméně nelze upříti Koniášovi aspoň té zásluhy, že zpěvníky svými udržoval v lidu známost mnohých dobrých písní starodávných: „písně“ jím samým složené lid sotva kdy zpíval.

Konečně přičítají se Koniášovi ještě dvě malé knížečky: „Pravá katolických rodičů, vrchností, hospodářů, dítek i čeládky moudrost t. j. spasitelná správa atd. V Praze před sto a sedmdesáti lety s dovolením J. kníže. M. P. P. arcibiskupa vydaná, nyní pak hojněji po deváté doložena s modlitbami rannými a večernými. V Praze u Ign. Prušy 1753.“ (str. 132) a „Spasitelný týhoden atd. V Praze u J. K. Hrabý 1754.“ (36 lístků), z nichž prvá však jest toliko nové, poněkud rozšířené vydání knihy již r. 1636. po prvé vydané, a druhá již slohem svým jeví, že jí Koniáš nesepsal.

XI.

Kromě zmíněné písně o mukách pekelných není ve spisech Koniášových, co by zvláštní nějaký odpor nebo hrůzu vzbuzovalo, naopak většinou jsou spisy Koniášovy věci i slohem jasné, ano místy veselé a vtipné, jakož podané ukázky o tom zřetelně svědčí. Že týmž

způsobem Koniáš kázal, není žádné pochyby, jinak by nebyly řeči jeho mívaly takového účinku, s jakýmž se potkávaly.

Tvrzení „Slovníka Naučného“ (IV. 261), že Koniáš „kázával o pekle a očistci tak důkladně, až se někteří posluchači trvale v hlavě zmátli“, anebo jak ještě názorněji na jiném místě v témž díle (str. 786) se povídá, že prý „hřímaje Koniáš hlavně horoucím peklem nad srdcem hříšníků. uměl malovati muky zatracenců a pekelníků tak živými barvami, že mnozí potřeštěni vycházeli z kázání jeho, hlavně pak ženské hlasitým a usedavým pláčem zkroušenost a pokání své zjevovaly“ — nesrovnává se s pravdou.

Pilně jsme hledali ve spisech Koniášových pověstná tato líčení muk pekelných ¹⁾, avšak ani v Postille jeho, v níž se mu k tomu naskytovala nejedna příležitost, a která patrně kázání jeho obsahuje, není po nich stopy.

O *posledním soudu* mluví Koniáš takto (Postilla str. 671—676.):

„Když podle proroctví dnešního svatého čtení dvě veliká nebe světla, slunce a měsíc, se zatmí, ano všechny hvězdy s nebe spadnou, když všechna celého světa stavení, hory a skály s hrozným hřmotem a zemětřesením se otloukati budou, když moře smutně zvučeti, celý svět jedním plamenem hořeti bude: tehdaž všechna andělskou troubou do údolí Josafat shromážděná pokolení země uzří Syna Člověka přicházejícího v oblacích nebeských s mocí mnohou a velebností. A toť bude hněvem zapálený, k pomstě připravený přísný soudce, který všem nekajícím hříšníkům všeliká provinění vytýkati a je nevyhnutelným ortelem odsouditi má. „S jakým srdcem bude státi odbojník před vůdcem svým: ztracený před cenou vykoupení svého? S jakou smělostí doufati bude milosrdenství ten, který tenkrát z toho, že milosrdenstvím Božím pohrdal, souzen býti má?“ táže se sv. Eucharius.

Ó ubohý hříšníku! tenkrát rozlícený a zuřivostí plný soudce do očí tobě nahlédne a před celým světem s největším zahanbením tvým tobě všechny výstupky a nešlechtnosti vyčítati bude. Oboří se na tebe slovy Nathana proroka a řekne: Tys ten muž? tys ten nešlechtník, který mně zlostinami nepravostmi tvými tolikrát přátelství do očí na věky vypověděl, který mně, Bohu svému, službu vypověděl? Tys ten bezbožník, který dědičné právo k věčné slávě, které jsem tobě krvavě zjednal, pro časný zisk, pro ohavnou rozkoš promrhal? mé umučení, mou přehořkou smrt na sobě zmařil, mou krev, mé rány nohama šlapal? Tys ten zlostiný hříšník, který mne po toliké tobě prokázané lásce znovu usmrtiti usiloval? Ty jsi ten, který smradlavý hříšného těla hnis, pomíjející život, bídné stvoření víc než mou neobstihlou krásu a sladkost, víc než mou božskou tvář miloval? Mluv, odpovídej, proč jsi se ke mně tak nešlechtně zachoval?

Ó hříšníku! předvrhne tobě vševědoucí soudce tvůj všechno, cos v mladosti, cos v starosti, cos v dne, cos v noci, cos doma, cos vně myslil, mluvil neb bohaprázdne činil; předstíratí tobě bude všechno, cos veřejně, cos pokoutně v kostele, ve světnici, v komoře, ve sklepě, v chlévě, ve stodole, v lese, na poli, na lukách a pastvách,

¹⁾ Píseň o pekle v „Cythaře“ jakkoliv odporná, není přece s to, aby někoho na rozumu pomátla — působí spíše *komicky*.

neb kdekoli bezbožně páchal: postaví tobě před oči všechno, cos proti Bohu, proti stydlivosti a počestnosti, proti bližnímu a spravedlnosti, proti svědomí vlastnímu se dopustil. Co počneš? kam se utečeš? nebudeš se moci vyhnouti ani skryti: nebude možno něco zapříti, na věky nic tenkrát napravit, odvolati, nahraditi nemůžeš. Nyní tedy, pokudž čas máš, sám na sebe žaluj, sám před jediným duchovním otcem vyčítej všechny nepravosti své: tak všem výčitkám v onen hrozný soudný den šťastně ujdeš.

Po strašlivém všech ohavností hříšných vytýkání a stíhání následovati bude nevyhnutelné před celým světem odsouzení: nezměnitelný poslední ortel, neboť když přijde Syn Člověka u velebnosti své, a všickni andělé s ním, tehdy se posadí na trůnu velebnosti své: a shromáždění budou před něj všickni národové. I rozdělí je na různě, jako pastýř odděluje ovce od kozlů: a postaví ovce na pravici své, kozly pak na levici. Tu tedy na trůnu velebnosti své sedící král králův a Pán Pánův, nejvyšší všeho tvorů vladař, neuprositelný všeho zlého mstitel, přísný živých i mrtvých soudce, mečem zuřivosti přepásaný, k pomstě hotový, všemu soudnímu průvodu konec učiní, jako lev řvoucí strašlivým hlasem všechny bezbožné zakřikne, a hromem zuřivosti své do propasti pekelné je vrazí, řka: Odejděte ode mne, zlořečení, do ohně věčného. Ó hrozný hlas! ó bolestný zvuk, který v uších zatracených smutně zvučeti a na věky se rozléhati bude!

Odejděte! od koho? od svého Boha, který již vašim Bohem více býti nechce: od svého Stvořitele, který se k vám jako k svému stvoření víc nezná: od svého Vykupitele, který sám jediný vás potěšiti, nasytiti a spasiti mohl, na němž všechno vaše štěstí záleželo, odejděte od něho, neb vám jeho vykoupění vaší vinou na věky nebude sloužiti k naději věčného spasení: odejděte od tváře Boží, k jejímužto patření stvoření jste: — již brána milosti vám zavřena jest, již od naděje k smilování, od slávy věčné, od tovaryšstva vyvolených Božích na věky odloučení jste. Odejděte, ale kam? do ohně věčného, do ohně zžírajícího, který tělo i duši vaši pronikne a na věky zžirati má: odejděte do ohně sírou a smůlou zapáchajícího: do ohně nesnesitelného, do ohně věčného, který na věky shasen nebude: odejděte do trápení pekelného, kterýmž tak dlouho, jak dlouho Bůh Bohem bude, mučení a trestání — beze všeho ulevení, beze vší naděje k vysvobození — budete. Ó přísnost! ó hrůza! ó strach nevyhnutelného ortele posledního soudu!

Bolest a hrůza rozmnoží to, že ortel Kristův proti hříšným spolu vysloví a potvrdí všechno stvoření, kteréžto, jak Duch sv. svědčí, rozněcuje se k trápení proti nespravedlivým (Moud. 16, 24.) Pročež vybrožuje Habakuk: „Zhřešila duše tvá, kámen ze stěny volati bude, a dřevo, kteréž mezi spojením stavení jest, odpovídati bude“ (kap. 10., 11). Když andělové jako vichr větru rozrazí, rozmrští bezbožné od vyvolených, řekne-li komu Soudce: „Odejděte, zlořečení“, řekne i nábožný otec bezbožnému synu: „Odejdi, zlořečený synu, do ohně věčného, neb jsi dle otcovského napomenutí řídit se nechtěl“; řekne zlostný syn bezbožnému otci: „Odejdi, zlořečený otče, neb jsi se toho, v čemž mne trestal, sám nevystříhal“; řekne bohabojný manžel k zavržené manželce: „Odejdi, zlořečená ženo, neb jsi klením, pomlouváním a jinou neřestí svou zasloužila, abys ode mne na věky odloučena

byla'; řekne vyvolený bratr, soused, zavrženému bratru a sousedu: „Odejdi, zlořečený sousede, bratře, že's ctnostného příkladu mého ne-následoval, že's Bohu, Pánu všeho tvorů, se mnou sloužiti a Jeho příkázání ostříhati nechtěl, nemáš na věky žádné sdílnosti a žádného účastenství se mnou míti.“

Ach, kam se tenkrát obrátí nešťastná duše: ode všech vyvolených, od vlastních přátel a známých bude vyloučena, od Boha zavržena, od soudce přísného odsouzena. Ach, jaký zármutek, jakou žalost z toho míti bude, že se Krista Pána přidržeti nechtěla, že se nešlechtně protivila tomu, který nyní její věčné štěstí v rukou má! Ach, jaké potěšení budou míti všichni ctnostní a bohabojní z toho, že se žádnému k vůli Pána Ježíše spustiti nechtěli! Ach, jakou radost v srdci svém pocítí z toho, že víc než tělo, víc než časné obživení, víc než všecken svět milovali Pána Ježíše, který je tenkrát za vyvolené ovce své vyhlásí. Chceme-li toho sladkého potěšení užiti, poněvadž Syn Boží ortel náš v ústech, spasení naše v svých rukou míti bude: zachovejme sobě dobrého přítele Pána Ježíše. Šetřme, abychom jeho laskavé přízně, jeho přátelství, žádným hříchem nepozbyli. Poněvadž tenkrát všichni jednotejně nás odsoudí, a žádný nás z rukou prchlivosti Páně nevytrhne: my nyní z žádného ohledu lidského, žádnému stvoření k vůli, k hříchu nesvolujme. Tak se stane, že v Kristu Pánu v poslední den soudný nenalezneme soudce, ale laskavého Otce, ne mstitele, ale tichého Beránka; nebude nás souditi, ale slávou nesmrtelnosti korunovati, nezarazí nás oním strašlivým ortelem, nýbrž z Jeho medotekoucích úst ono přezádoucí slovo uslyšíme: „Pojďte požehnání...“

Nuže, tážeme se: vane snad z kázání toho hrůza, nebo spíše hluboké přesvědčení duše pevně věřící? Není-liž to řeč úchvatná, za níž by se věru žádný z kazatelů současných stydět nemusil?

P. Koniáš kázal tedy úchvatně, mluvil častěji i o posledním soudu a o věcech, které hříšníky po smrti očekávají, to však, jak bezpečně sezná každý z jeho spisů, činil způsobem přiměřeným; mluvil pravda, při kázáních takových nezřídka řetěz kolem krku, to však na znamení kajicnosti, ne snad, aby chřestem jeho zvyšoval dojem svého kázání. Nebyli tehdy lidé tak útlých nervů, jako jsou nyní naši liberálové, kteří vůbec tuze neradi slyší o smrti a o pekle — z příčin na snadě jsoucích.

Že uměl P. Antonín i nejzatvrzelejší hříšníky na ručest obracet, viděli jsme již na hr. Sporckovi. Aby pak lidí neřestné a zločinné ku polepšení přivedl, sám (jak elogium vypravuje) všelikými tresty proti sobě samému zuřil, neustávaje dříve, až nad jejich zavilostí vítězství slavil.

Jednou dychtil jistého šlechtice, jehož vznešeného rodu slávu hanba nepravostí zastiňovala, přimětí ku spořádanějšímu způsobu života, avšak hrubý služebník zbraňoval mu k němu vejíti. Když pak důrazněji naléhal, sluha pozbyv trpělivosti, vrhl se naň a k zemi jej povalil. Stařec bezbožníka přívětivě takto asi oslovil: „Milý příteli! Nevzbudíš-li ihned opravdovou lítost nad smělym skutkem svým, věz, že pomstě Boží neujdeš. Jáť odtud neodejdu dříve, pokud s tvým pánem nepromluví; na tomto místě zatím tobě a tvému pánu Božského milosrdenství se doprošovati budu, abyste oba spasitelnější úmysly pojali.“ To stačilo ku zdrcení hříšníka: neboť

ihned k nohám duchovního otce padnuv, za odpuštění prosil a ihned ho také dosáhl, neodvážil se pak více v tužbě jeho jej zdržovati.¹⁾

Jistý rolník stal se ve hříších tak otrlým, že nechtěl o pokání ani slyšeti. Než sotva P. Antonína řetězem obtíženého s kazatelny o přísnosti posledního soudu mluvícího spatřil: znenadání prodral se velikým množstvím posluchačův ku kazatelně, vystoupil na ni a k nohám kazatelovým se vrhl, přezlý stav duše své hlasitě přede všemi vyznal a pro duši svou s mnohými slzami léku žádal.²⁾ To-li jest ona pomatenost a ztřeštěnost mysli?!

Roku 1748. odsouzen byl, jak jsme se již svrchu zmínili, v Novém Bydžově Jan Píta, krejčí z Chudonic, jenž přidav se k sektě polo-židovské, dopustil se odpadlictví, rouhání a svůdnictví, na smrt upálením. Když mu rozsudek byl oznámen, rouhal se ještě více. Nic neprosivaly domluvy duchovních, úpěnlivé prosby manželky jeho a dítek: z úst jeho zaznívala stále bohopustá rouhání. P. Koniáš uslyšev o hrozné té zatvrzelosti, odebral se nejprve do školy a tam vyzval dítky, aby se za zatvrzelce vroucně modlily, pak požádal některé kněze o vzpomínku při mši sv. na týž úmysl. Znalť Koniáš neodolatelnou sílu vroucích modliteb. Potom odebral se do žaláře. Zpočátku zdálo se, že Píta od tvrdé zarputilosti své neupustí. Koniáš složiv tajně pod hlavu spícího zločince ostatky ji-tého světce, odešel, zatím ničeho, jak se zdálo, nepořídív. Avšak ještě téže noci dotkla se milost Boží srdce zavilého hříšníka. Píta nemohl se dočkati rána, i žádal, aby mu přivedli kněze. P. Koniáš přišel a vyzpovídal jej. Kající hříšník pak odprosiv všecko obyvatelstvo za pohoršení, které mu byl životem svým dával, odvolal s lítostí svůj blud a pak dle ortele zemřel kajícně na hranici (dne 18. prosince.)³⁾

A čím docílil Koniáš výsledků tak velikých a překvapujících? Především pevnou vírou v pomoc Boží, vroucí modlitbou, kajícími skutky, jimž na místě zatvrzelých hříšníků sám se podroboval — vůbec pak svatostí života. Bylť, jak vypravuje elogium, velice skromný; všeliké marné slávy tak velice se štítil, že obávaje se jí. znamenité dary duševní a nejkrásnější ozdoby ctností co nejpečlivěji skrýval, o sobě a o svých věcech jinak, leč velmi opovržlivě mluvil a smýšlel. S pokorou spojoval nenávisť k sobě samému, kteroužto jsa pobádán, pracemi a nemocemi⁴⁾ zlomené tělo dobrovolně

¹⁾ Elogium. ²⁾ Elogium.

³⁾ P. Jos. Svoboda v Čas. čes. duch. 1878. str. 30. a 31., Rezek o c. 115.

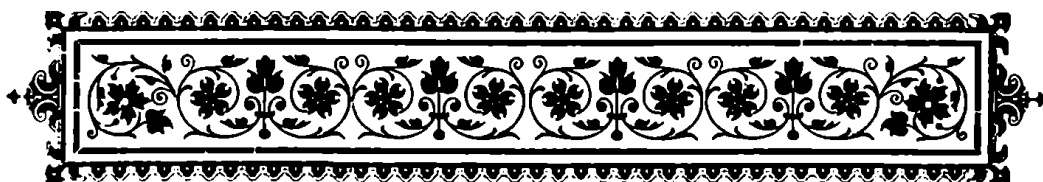
⁴⁾ V nemocích svých měl Koniáš zvláštní úctu a důvěru k milostnému obrazu Mariánskému, chovanému v koleji Jičínské, a nebyl oslyšán, jakož veřejně osvědčil ve knize o obraze tom, kterou P. Jos. Lauritsch T. J. sestavil a r. 1743. tiskem vydal. Čteme tam na str. 77.: „R. 1722 já Antonín Koniáš vírou kněžskou svědčím, že jsem celý rok pro ustavičné téměř a to často překrutné hlavy bolesti ke vši literární práci dokonce neschopen byl. Však co nejdůvěrněji zvláště dle poslušnosti a vrchních vůle, prose nejdobrotivější Uzdravitelkyni Jičínskou, nejenom skrz sobotní, nýbrž i každodenní pobožnost, byl jsem těch bolestí sprostěn, několik hodin po sobě, na obyčejné literární učení bezce vši obtížnosti naléhati moha, čeho sice prv ani půl hodiny nelze bylo dovésti“ a na str. 182: „Já níž podepsaný kněžskou vírou ubezpečuji, že mnohdykrát při Jičínském duchovním shromáždění (jinak rekolekci) kázaje, cítil jsem po 12 dní prudké a přetěžné bolesti na prstech pod žebrem, pro které snad nebyl bych mohl kázati. Co nejdřív jsem ale zahodě flastr a masti, silné k Uzdravitelkyni naší důvěrnosti nabyt, slouže ku cti Její u milostivého oltáře mši sv.. bolest všeska zmizela, moha já horlivěji nežli prve, bez ublížení psů kázati. V Jičíně 11. února 1737. Antonín Koniáš Tov. Jez. Missionarius.“

přijatými tresty každodenně potíral. Spánku při neustálém zaměstnání skrovně toliko sobě popřával, velmi záhy již vstával, a zatím co soudruhové jeho spali, četl, psal, knihy bludné opravoval. S pokrmem nejsprostším se spokojil, vína nikdy nepil a čerstvého ovoce nikdy do úst nevzal. Chodíval v oděvu ošumělém a v obuvi zablácené. Stále byl v boji proti přirozené žádostivosti, a krotil ji způsobem, jakéhož toliko hrdinové ve ctnosti křesťanské užívali. Na cestách svých s radostnou myslí snášel posměšky, týrání a kamenování surové luzy. Jsou — praví elogium — toho pamětníci, kterak P. Antonín nejživějšími ulicemi Pražskými i po kamenném mostě se vozíval na voze, ve kterém se smetí odváželo.

Sestarav horlivý kněz v namáhavé práci missionářské. povolán byl r. 1760. do kolleje Klementinské a učiněn tu spirituálem a zpovědníkem. Pobyl tam však toliko kratičkou dobu. Povolal jej brzy nejvyšší Pán života náhlou smrtí ku přijetí odměny zásluhám jeho určené. Smrt však přece P. Antonína nepřekvapila, neboť ji několik téhodnů napřed předpovídal. Když totiž v poslední měsíc jeho života jeden z bohoslovců máje jakési tušení, že mu smrt nastává, P. Antonínovi pro útěchu svou to vyjevil, tu Koniáš navrátil se od modlitby před Nejsv. Svátostí s jistotou tvrdil, že předtucha smrti spíše jemu platí a připojil, že v několika téhodnech zemře. Totéž i v den před svou smrtí starému spolupracovníku svému v missiích oznámil. Když totiž k němu za nějakou záležitost přišel, tu Koniáš s veselou tváří s ním se loučil řka: „Předrahý Otče! již dlouho spolu na tomto světě nepobudeme; jáť zanedlouho umru, a vy mne mrtvého naleznete, nevědouce, kterak jsem skončil.“ A skutečně: dne 27. října r. 1760. v pondělí, vyzpovídav ještě ráno několik kněží, nalezen byl o 1/2 2. hodině odpolední ve svém pokojíku mrtev. Dne 29. října pak byl slavně pochován v kostele svatého Salvátora.

Bylo-li porušení majestátu příčinou českého povstání?

Píše

J. Kroiherr.

I.

Jest velice oblíbeno při dějinách třicetileté války hledati příčinu českého povstání v porušení majestátu českého v záležitosti měst Hrobů a Broumova. Náhled tento jest velice rozšířený u dějepisců nejen českých, ale i cizích, takže i Onno Klopp stěžuje si na to slovy: „Jest ustálenou tradicí, při dějepisném uvažování českého povstání z r. 1618. vycházeti jednak od stavby kostelů v Hrobech a Broumově, jednak od majestátu. To však svědčilo i svědčí snahám náčelníků ze dne 23. května, kteří prohlašovali, že čin jejich vyvolán byl událostí v Hrobech a Broumově“ ¹⁾. Že rozmohlo se takovou měrou mínění protestantům příznivé, jest následkem toho, že strana protestantská, jsouc si vědoma neoprávněného svého počínání, vždy o to péci měla, aby obratní spisovatelé prodejným svým pérem jí jaksi upravovali veřejné mínění. Tak ku př. chce braniborský kurfiřt Jan Zikmund odstraniti nepříznivý úsudek, který lid německý choval o Unii a píše proto Bedřichovi IV. falckému: „I lidé, kteří se považují za politicky vzdělané a zkušené, posuzují Unii všelijak nepříznivě, a část evangelických knížat smýšlí jinak. A obyčejným lidem líčí se členové Unie, jakoby byli císaři vypověděli poslušnost a všechno řád chtěli zvrátiti. Každý nenávidí Unie; mnozí myslí, že nutno pouze Unii zrušiti, aby se zase zlatý věk vrátil. Proto jest třeba líčením a podobnými spisy taková obvinění vyvracet. Tyto spisy musí velmi pečlivě býti zpracovány, mají-li vyhověti.“ ²⁾ Jako všichni protestanté, tak i povstalí stavové čeští pochopili, jaký význam bude míti pro jejich podnik, podaří-li se jim veřejné mínění sobě nakloniti, a proto hned dva dni po vražedném útoku na královské místodržící vydali apologii svého jednání. Pokusy ospravedlniti jednání stavů nekatolických učiněny byly potom ještě častěji. Sám hlavní strůjce všeho Matyáš hrabě Thurn uznal za dobré vydati obranu českého povstání. Že v těchto spisech stavové nevyzradili svého úmyslu „odníti konečně vrchní moc králi a přenést ji na stavy“ jest pochopitelno, neboť „mělo-li lidu býti vnuceno takové

¹⁾ Onno Klopp, Der dreissigjährige Krieg etc. str. 246. I.

²⁾ Ritter, Briefe und Acten etc. u Onno Kloppa I. str. 100.

mínění, musily se předstíratí stížnosti náboženské. K tomu hodily se rozepře dvou pomezních měst německých Broumova a Hrobů s vrchnostmi jejich.“ ¹⁾ Události broumovské a hrobské byly pouhou záminkou, a povstání bylo by vypuklo i bez nich. Vždyť povstání bylo již dávno připravováno od šlechticů českých, kteří zase pracovali návodem cizím, německým a hollandským. Sám Ferdinand II. dobře soudil, že „tento zvon na poplach v Čechách sice zní, ale odjinud se jím zvoní, z Heidelbergu, Haagu a Turina.“ ²⁾ Cíl pak, ku kterému směřovali, byl, aby svrhnuce rod Habsburský „takového krále sobě volili, který by jméno a titul krále měl, ale oni, stavové pod obojí, neb nejpřednější osoby z prostředku jich, mohli správu téhož království jmiti a vésti“ ³⁾, jakož ukázali různými artikuly konfoederace, v níž mezi jinými ustanovují, že „nebude a nemá také míti moci král bez povolení zemí jakou válku začíti. *ani verbníkův* nařizovati.“ ⁴⁾ Cizina pak svými podporami chtěla jednak zbaviti se mocného rodu Habsburků, jednak doufala v přímý prospěch z bouří, totiž získati korunu českou a statky církevní.

Vůdcem nepřátel rodu Habsburského byl francouzský král Jindřich IV.

O něm referuje dne 26. února 1603. Buwinkhausen, jenž sám nikterak nebyl přítelem Habsburků: „Ze všech zdejších praktik nelze mi jinak souditi, nežli že král na veškeré prostředky a cesty pomýšlí, jak by protestantská německá knížata proti domu rakouskému poštal, a jej na všech místech zaměstnal.“ ⁵⁾ Ovocem jeho práce byla Unie a rozeštvání myslí.

Snahy jeho měly u německých knížat kalvinských i lutheranských proto výsledek, že vyhovovaly jejich nesmírné touze po církevních statcích. Záměry některých nesly se ovšem výše — po královské koruně české.

Tak „knížata brandeburská bývala s českými husity — nikoli se všemi, nýbrž jen s náčelníky — výborně umluvena, a kníže Albrecht brandeburský jednou při pitce se pochlubil, řka: Trvám, že dříve nezemru, dokud mi korunu českou na hlavu nepostaví.“ ⁶⁾ Ale tato naděje kurfirstů braniborských zůstala pouhým přáním a praktických výsledků neměla.

Určitěji a odhodlaněji vystupují záměry protihabsburské u rodu falckého, který jsa rodem kurfirstským s právem říšského vikariatu byl hlavou útočných knížat kalvinských. Již ničemný Bedřich IV. dělal si naději na korunu českou a byl v ní utvrzován členy mezinárodního spiknutí proti domu rakouskému. Ti zvolili si ho na oko za vůdce a jemu slibovali, že mu pomohou ke koruně české, jen až ty Habsburky odtud odstraní. V těchto proticísařských snahách měl dvůr falcký horlivé a nadané pomocníky Jáchyma Arnošta markraběte z Ansbachu a Kristiana knížete z Anhaltu. Anhalt byl nejnadanějším a zároveň nejčinnějším nepřítelem Habsburků, proti

¹⁾ V. V. Tomek, Dějiny království českého, str. 329.

²⁾ Onno Klopp I. 272.

³⁾ Slavata, Paměti I. 52. sq.

⁴⁾ ibid. II. 206.

⁵⁾ Onno Klopp I. 35.

⁶⁾ Svoboda, Katolická reformace I. str. 51. Janssen, Geschichte des deutschen Volkes III 685.

nimž kouti pikle nikdy neustál. Jeho snaha nesla se dále k tomu, aby si na katolické útraty pomohl k nějakému panství. Proto byl horlivým agentem Jindřicha IV., když se jednalo o zřízení Unie. Později pak spolu s markrabětem ansbašským a Bedřichem V. učinil zvláštní smlouvu, dle níž měla kořist z boje proti Habsburkům připadnouti ne Unii, ale těmto triumvirům.

Nejpříhodnějším časem ku zeslabení moci Habsburské zdála se býti doba svárů mezi bratřími Rudolfem a Matyášem. Unie, za níž vlastně Anhalt myslil, strojila se, že ona bude v těchto sporech rozhodovati, že dočká se nejen schválení svého nezákonného trvání, ale že nabude rozhodného vlivu v říši. K tomu ovšem bylo třeba, aby žádný z bratrů úplně nezvítězil, ale aby se oba seslabovali v boji bratrovražedném. Proto pracovali nejen k tomu, aby znepráčetili co možná oba bratry, ale hleděli i stavy všech zemí jejich posilňovati, aby co nejvíce obmezili moc panovnickou. Unie nelitovala ani peněz na podpory, vlastně podplácení nekatolických stavů. Sám Bedřich IV. falcký dal 150.000 zl.⁹⁾ Unie snažila se zkrátka všemožně, aby byla rozhodčím v této záležitosti.¹⁰⁾ Knížata německá hlavně proto měla tolik odvahy, že někteří přední šlechtici v Rakousích a v Uhrách se k ní hlásili a žádali, aby byli přijati do spolku. To ovšem byl by býval casus belli, avšak Unie by se nebyla rozpoko-ovala válku začít, poněvadž přípravy její byly ukončeny. Markrabí z Ansbachu podotýká k vévodovi z Bouillonu: „Budeme-li pak mítí Uhry, Moravu a Rakousy na své straně, pak není již sil, jichž by dům rakouský proti nám užiti mohl, leda Čech, Bavor a několika málo knížat biskupů, na něž bychom přece všechny dle lidských výpočtů stačili nejen boj s nimi podstoupiti, ale i všecken klerus reformovati, a vše náboženství našemu podrobiti.“¹¹⁾ Anhalt pak nezůstal tehdy při pouhých piklech, ale opravdu strojil se k boji. Dal prozkoumati okolí Vídně a oznamuje pak, „že před branou Červené věže ani příkopu není, a vedlejší rameno dunajské že je sotva po kolena hluboké. Žebřík že stačí. S 10.000 muži že možno Vídně dobytí.“¹²⁾ Sám pak se strojil, že, až bouře v Čechách vypukne, s vojskem svým do Čech vtrhne a pánem se učiní na tak dlouho, až nadejde, jak sám říkal, osudný konec mocnářství rakouského.¹³⁾

II.

Proud proti rodu Habsburskému byl českými stavy nekatolickými téměř stálý, i když se jim dostalo úlev od Maximiliana. Opposice stavů byla hlavně dílem bratrů českých, kteří kloníce se ku Kalvinům, mnoho s nimi měli společného. A jako v Německu byla strana kalvinská zároveň stranou útočnou, tak i v Čechách bratří byli nejvíce opozičním živlem mezi stavy. Stavové pak nedovedli setrvati v mezích oposice zákonné, ale časem došli až k záměrům velezrádným.

⁹⁾ Onno Klopp I 65

¹⁰⁾ Onno Klopp I 64.

¹¹⁾ Onno Klopp I. 62.

¹²⁾ ibid. I 68.

¹³⁾ Svoboda I 54.

Bohužel, že vhodnou příležitostí k tomu podali jim sami nesvorní bratři císař Rudolf II. a arcikníže Matyáš, kteří svými spory velice ublížili moci i vážnosti rodu svého v zemích poddaných. Čeští stavové odmítavým chováním proti Matyášovi zachránili sice Rudolfovi aspoň Čechy, Slezsko a Lužice, ale cena, kterou za to požadovali, nebyla malá. Chtěli uznání konfesse české, vydání konsistoře pod obojí a university. Když pak císař se zdráhal, tu ukázalo se smýšlení stavů těch. Nedbali, že nedávno hájili císaře; nechtěli povolití jejich žádostem, byli odhodláni ho zraditi. „Páni a rytíři čeští“ vypravuje Onno Klopp „rozšířili právě své spojení na venek.“ Jeden z vůdců, Petr Vok z Rožmberka, sdělil se dne 3. června s Kristianem z Anhaltu o další plány pro případ, že by císař nepovolil. Pak měla mu býti vláda v Čechách odňata, s Unii spolek uzavřen a Kristian z Anhaltu vrchním náčelníkem jmenován. Císaře jako krále českého že sesadí, a až se dokáže jeho neschopnost ku správě říše, že Bedřich IV. falcký převezme říšské vikárství.¹⁴⁾ Císař ovšem nemohl se odhodlati k tomu, aby zadal něco z práv katolíků a byl v tom utvrzován některými statečnými rádci katolickými. Tato stálost zavdala zasvěcencům mezi stavy příležitost, aby se pokusili získati i ostatní pro své plány. Když se stavové opposiční dne 12. června 1609. radili, co počíti po nepříznivé resoluci císařské, tu jedni chtěli požádati arciknížete Leopolda, právě v Praze meškajícího, za prostřednictví, jiní zase chtěli znova písemně vyjednávat i jiní radili (mezi nimiž hrabě z Thurnu byl): „že prý by v tom práce jich daremní byla, poněvadž J. M. C. v této své odpovědi již po druhé se vyjeviti ráčil, že v té žádosti pánův stavův nic učiniti moci neráčí; pročež aby zanechajíc dalších spisův a oustních přednášení, raději k té práci ruce přiložili a mezi sebou o hotovost se starali.“¹⁵⁾ Že tato hotovost byla proti císaři, rozumí se samo sebou. Mnozí ovšem nechtěli defensi, poněvadž uznávali „že skrze takové snesení k jich měščům se šturmuje, a veliký náklad že na to půjde, a že některé partikulární osoby, které u válečných úřadech potřebovati se dají, nejlépe toho užijí“¹⁶⁾, ale náčelníci vojsko míti musili a také si je opatřili, aby mohli provéstí plány s Anhaltem smluvené. Starost o vydržování vojska mnoho jich netrápila. Najatý lid jízdný všudy téměř na gruntech pánů obyvatelů katolických pod jednou, duchovních i světských quartýry své měli a veliké škody vrchnostem i poddaným jich dělali.¹⁷⁾ Majíce pak proti bezbrannému císaři ozbrojenou moc, neostýchali se náčelníci nikterak dávat na jevo, že netouží po tom, aby císař povolil jejich žádostem a přáli si, aby císař se svolením svým tak dlouho otálel, ažby přišel Anhalt a pomohl jim provéstí jejich protidynastické záměry. Proto hnali věc do krajnosti a nechtěli povolití ani v nejmenším. To rozhorlilo konečně i samé pod obojí, tak že directorům bylo slyšeti, že „i z vlastního jich prostředku pod obojí zjevně to rozprávějí, že directori tím vinni jsou, že to nedorozumění mezi J. M. C. a stranou pod obojí k spojení nepřichází, neb že J. M. C. již ke všemu povolití

¹⁴⁾ Chlumecký, Karl von Zierotin, str. 596. 597.

¹⁵⁾ Slavata, Paměti I. 301.

¹⁶⁾ Ibid. I. 318.

¹⁷⁾ Ibid. I. 354.

chtítí ráci, na čemž strana pod obojí dobře přestati může, tíž pak directori že daremně lid najímají . . pročež, že někteří chtěli do krajův jeti a pánům obyvatelům to v známost uvéstí, tak aby žádné kontribucí neskládali, a directori sami ten lid najatý platiti povinni byli.“¹⁸⁾ Tito pod obojí ovšem nevěděli o tajných záměrech vůdcův. Když totiž císař majestát (9. července) podepsal a protestantským stavům prostřednictvím nejvyššího sudího pana z Donína vykázal, aby si pro majestát přišli, tu objevil se rozkol mezi protestanty. Ti, kteří mírnější byli, ihned svou hotovost prokázali, ale jiní, kteří v hlubší tajnosti zasvěcení byli, nedbali o majestát, nýbrž o rebellii a pro majestát jíti nechtěli. . . .

Ti z Jednoty bratrské směřovali více k válce a k rebellii, nežli k svornosti a pokoji s tou nadějí, že skrze různice a válku svůj zlý úmysl vyvedou. — Po dlouhém mezi sebou se hádání vzkázali, že na hrad nepůjdou, nýbrž císař aby jim majestát poslal.¹⁹⁾ Zasvěcení ovšem věděli, proč váhají: Anhalt, byl již na cestě! „V městě mluvilo se jako o jisté věci, že Anhalt jakmile přijde, postaví se v čelo stavů, a že mu bude svěřeno velitelství na jejich (stavů) četami.“²⁰⁾ Proto zpěchovali se stavové jíti pro majestát, kdežto císař, nemoha zabrániti cestě Anhaltově, jejíž příčinu asi tušil, zase na tom trval, aby majestát byl stavům brzy dodán. Proto upustil od své žádosti, aby stavové co možno ve velkém počtu pro majestát přišli a poručil, aby aspoň šest osob stavovských pro majestát na hrad přišlo. To stalo se 12. července. Dne 13. července byl majestát prohlášen a 14. přijel Anhalt do Prahy. Anhalt stihlo snad největší sklamání jeho života. Majestátem byla stavům odňata záminka ku povstání. Anhalt sám „místo, aby byl od stavův českých ihned za rádce, vůdce a ochrance považován a přijat, a jak si ve svých smělejších snech někdy představoval, svou hlavu královskou korunou českou ozdobil, musil se odhodlati k unavujícímu úkolu nedůvěru rozsévati, malý kruh svých rozhodných přívržencův pomalu zvětšovati a s nebezpečenstvím všeho druhu v cizí zemi poddané proti panovníku bouřiti.“²¹⁾ Sklamání bylo veliké, ale Anhalt nebyl takové povahy, aby se vzdal svého plánu. Ještě nebylo vše ztraceno, ještě mohl vyvolati bouři. Stavové měli najaté vojsko, které až dosud živili na statcích katolických a které měli dle nařízení císařského rozpustiti. Anhalt poradil, aby toho nečinili; doufal, že různým cvičením a demonstracemi vojenskými podráždí císaře, jenž jest ve věcech jeho práv majestátních se dotýkajících velice nedůtklivý. Proto „při jeho (císařově) povaze mohlo se očekávati, že se pokusí o zoufalý útok proti ozbrojenému protivníku (stavům), kterého nikterak zmoci nemohl. Tím však vyplnily by se Anhaltovy naděje, a stoupily vyhlídky na českou korunu.“²²⁾ Ale císař se neukvapil, a tak stavové nesvedli ničeho, nežli že jim Plzeňští rozehnali část vojska pustošícího jejich statky. Nový nezdar stihl Anhalt; ale přátelé ho přece neopustili, ano poradili mu, kdy už sám byl na rozpacích. Pan Petr Vok z Rožmberka vybídl ho totiž, aby ucházel se o přijetí mezi stavy českého království

¹⁸⁾ Slav. I. 359.

¹⁹⁾ Svoboda I. 87

²⁰⁾ A. Gindely, Rudolf II. und seine Zeit, II. 3.

²¹⁾ Gindely II. 4.

²²⁾ Gind. Rudolf, II. 7.

(o inkolát). „Hlubší důvody tohoto návrhu byly zřejmy. Kdyby Anhalt náležel mezi českou šlechtu, mohl by se postavit bez překážky v čelo stavovské opozice a po smrti Rudolfové jako Jiří z Poděbrad získati korunu královskou.“²³⁾ Ale Anhalt se rozmýšlel, a když Žerotín tohoto plánu neschválil, zanechal ho úplně. Vida pak své poslání na čas zmařené, poslechl rozkazu císařova a opustil Čechy, aby zkoušel svého štěstí v době příhodnější. Jeho přívrženci v Čechách konali svou povinnost, jak jim byl za svého pobytu rozkázal.²⁴⁾ Tak roku 1614. vyslovil se Thurn, „že v rakouském domu není španělským praktikám konce . . . . . Čechům není prý možno déle ho snášeti. Nechtějí sice sami začít, až budou „kousnuti.“ Potom by musili nalehavě a opravdu jiného pána hledati.“²⁵⁾ Slovy těmito chtěl Thurn vypátrati, jak by se kurfirst saský choval ku převratu v Čechách. V Sasku ovšem nedostalo se snahám českých radikálů přijetí, jakého si přáli. Za to v jiných německých knížetstvích nejen že byli vítáni, ano, knížata je přímo vybízela ku převratu, kterým by se Habsburkům urvaly nejbohatší země, a tak zahynula katolická velmoc středoevropská, kteráž až dosud jim překážela v obohacování se zbožím katolíků, nejvíce duchovních.

III.

Mladistvý kurfirst falcký Bedřich V. se propůjčil za vůdce. Již r. 1612. sotva sedmnáctiletý (nar. 1596.) těšil se, že na hlavě jeho se zastkví koruna svatováclavská. Když totiž ucházel se o anglickou princeznu Alžbětu, a dvůr anglický zachováváje přísnou etikettu, dával přednost princezně královské před ženichem, knížetem z říše německé, tu přední v Bedřichově komonstvu, hrabě Schomberg, narážej na rod královny, vyslovil se „že kurfirst je více nežli král dánský a že bude ještě větším pánem v říši, totiž králem českým.“²⁶⁾ Jak tento záměr provést, Bedřich ovšem nevěděl, čekal však na vhodnou příležitost. Jest pravděpodobno, že tehdy Anhalt ještě nezavěšil ho do všech plánů, poněvadž Bedřich tehdy nevzbuzoval ještě tolik důvěry, aby se mu mohlo vše svěřiti. Vždyť sám thán jeho, Jakub anglický, zacházel s ním jako s chlapcem.²⁷⁾ Tolik však ho asi nebylo tajno, že stavové zemí rodu Habsburského sledují snahy protidynastické a dle zprávy důvěrníka Pavla „že mohou býti o stavech v Uhrách, Moravě, Rakousích, Čechách a Slezsku ujištění, že neužijí zbraní proti nim, ale spíše pro ně.“²⁸⁾ Ale i při této přichylnosti stavův bylo těžko svrci Matyáše, po jeho smrti však zdálo se, že bude čas příhodný. Stavové všech zemí nepřáli Ferdinandovi proto, že byl rozhodným katolíkem, oba bratři Matyášovi byli bezdětní, a mimo to mohl býti Albrecht zaměstnán generálními státy, Maxmilian zase Savojskem. Ale výpočty se nezdařily. Všickni členové rodu Habsburského tentokráte osvědčili vzácný smysl

²³⁾ Ibid. II. 14.

²⁴⁾ Gind. Rudolf II. 283.

²⁵⁾ Onno Klopp I. 246.

²⁶⁾ Onno Klopp I. 145.

²⁷⁾ Ibid I. 146.

²⁸⁾ Ibid. 101.

pro prospěch celého rodu, a tak po nějakém otálení Ferdinand byl přijat za krále českého a zemí přivtělených. To byla pro Unisty rána zdrcující. Všecek zoufalý píše Anhalt Bedřichovi: „pakli teď těm Habsburkům koruny s hlavy nesrazíme, navždy se toho zoufalého díla zřící musíme.“²⁹⁾ Anhalt ovšem neodhodlal se zřící díla, které již stálo tolik práce, spíše chtěl napjati všechny síly, aby nastal již rozhodný den.

Bylo tedy na všech stranách dosti vůle ku válce. Mnozí stavové zemi Habsburských pěstovali horlivé styky s cizími knížaty a to vše jenom proto, aby cestou násilnou zlomili moc rodu Habsburského. Scházela pouze záminka, kterou by aspoň částečně mohli před světem zastríti velezrádnost svého počínání a tu našli radikálové mezi stavy v události hrobské a broumovské. Záminka tato byla velmi vhodně zvolena, poněvadž získala stavům sympathie mnohých protestantů, kteří by nikterak nebyli bojovali pro sesílení moci šlechtické; záminka tato dala také celé válce, která byla obyčejným povstáním, ráz války náboženské, kterou ve skutečnosti nebyla, ač se protestanté dopouštěli různých násilností na katolicích, snad proto, aby náboženský ráz celé věci zachovali. Leč záminka stavův, ačkoliv jest velice vhodnou, zůstává přec jen záminkou.

Viděli jsme, že stavové čeští, totiž jejich náčelníci, již dávno připravovali povstání, majíce vydatné rádce i povzbuzovatele v kalvinských knížatech německých. Kdyby se jim dříve byla naskytla vhodná příležitost, jistě by ji byli užili a nebyli by čekali až na zdánlivé porušení majestátu událostmi v Hrobech a Broumově. Tyto události jim přece nemohly býti příčinou ani vážnější opposice, na tož povstání. Thurn ovšem praví ve svém obranném spisu, že „na evangelické kostely, jež několika tisíci vystaveny jsou, na něžto králové, kurfirstové a stavové ze štědré ruky své nadání činili, proti Bohu, právu a světlému majestátu jako šturmem se sáhlo.“³⁰⁾

Tak praví Thurn, opíraje se o tento sporný článek majestátu: Jestliže by kdo také z týchž sjednocených všech tří stavův tohoto království pod obojí mimo ty kostely a chrámy Boží, jichž v držení jsou a kteréž jim prvé náležejí (při nichž pokojně zanechání býti mají) ještě buď v městech, městečkách, vesnicích aneb kdekoli jinde chtěl nebo chtěli víceji chrámův neb kostelův k službě Boží, nebo také školy pro vyučování mládeže vystavěti dáti, toho jakž stav panský, rytířský, Pražané, Horníci a jiná města všickni společně i jeden každý obzvláště, volně a svobodně každého času učiniti moci bude a budou bez překážky každého člověka všelikteraké.³¹⁾ Majestát byl podpisem císařovým učiněn zákonem zemským. Zákonů pak vykladačem nejprřednějším zajisté jest zákonodárná moc sama a jí v prvé řadě přísluší posouditi, byl-li zákon porušen, čili nic. Touto autoritou byl císař sám. Jemu tedy příslušelo authenticky rozsouditi, ruší-li vrchnosti v Hrobech a Broumově majestát. Císař pak uznal, že majestát porušen není. Řekl to právě Thurnovi při audienci v Brandýse v květnu r. 1616.: „Nemohu shledati,“ pravil mu císař „že by poddaným duchovních vrchností bylo dovoleno stavěti kostely.“³²⁾ Také

²⁹⁾ Svoboda I. 101.

³⁰⁾ Slavata, Paměti II. 77.

³¹⁾ Ibid. I. 379.

³²⁾ Onno Klopp I. 247. Slavata II. 89.

právní výklad byl proti stížnostem protestantův, neboť Broumovští a Hrobští byli odmrštěni ode všech soudních instancí, a sami defensoři neodvážili se ani r. 1610., kdy ještě bylo v čerstvé paměti, co asi bylo míněno tímto článkem majestátu, a kdy ještě vládl Rudolf II., žádati, aby se Broumovským a Hrobským stalo po právu, ale pouze prosili, aby s nimi učiněna výminka. Dvůr ovšem této prosbě nevyhověl a vyhověti nemohl bez křiklavého porušení práv obou vrchností. Majestát tedy nebyl porušen, ano ani nemohl býti porušen událostmi hrobskou a broumovskou. Vždyť majestát ničeho neobsahoval o statcích církevních. To jest tak zřejmé, že sami protestanté nemohli toho popřít. Praví o té věci ku př. lutherán Londorp: „V celém majestátu nelze najíti slova, že by bylo poddaným duchovních vrchností dovoleno kostely stavěti.“³³⁾ I novější spravedliví dějepisci nemohou zapřít, že počínání opata i arcibiskupa bylo správné. Tak praví Tomek: „Hned po vydání majestátu císaře Rudolfa protestantští obyvatelé měst těchto vystavili sobě kostely dle svého řádu, čehož vrchnosti katolické trpěti nechtěly, aniž povinny byly dopouštěti, poněvadž majestát dovoloval toho jen městům královským. Nedůvodně namítalo se proti tomu se strany protestantské, že prý statky duchovenstva rovněž jsou královské, jakožto ve zvláštním poměru ku komoře královské stojící.“³⁴⁾ Toto tvrzení jest také uvedeno v apologii stavů českých, kde jest podporováno mnohými důvody, jež však jsou pouze zdánlivé. Tak tvrdí stavové „že při spisování na onen čas majestátu a porovnání jinak to míněno nebylo, než že jsouce klášterové komorou královskou a majíce J. M. Cís. nad nimi vrchnost a panství, pod titulem panství J. Msti. Cís. pojati a zahrnuti budou, čehož páni toho času té traktací přítomní povědomi jsou“³⁵⁾ Ale stavové zde se dopouštějí malého podvodu, není v majestátu řeči nižádné o nějakém panství císařském; majestát mluví jen o pánech, rytířích a městech královských. Porovnání ovšem mluví o statcích J. M. C., ale k tomu dobře podotýká Slavata, že „všelijaké majestáty, obdarování a nadání bývají a jsou strikti juris. Jakž slova znějí, tak se ujímají a žádné mínění a výkladové se tu nepřipouštějí.“³⁶⁾ Ostatně připomenuli jsme již dříve, že páni defensoři nebyli vždy tohoto mínění. Když ještě r. 1618. „páni toho času té traktací přítomní tak určitě věděli, že statky duchovenské jsou zahrnuty v pojem statků královských, jest s podivením, že se na to neupamatovali již r. 1610., kdy si u nich stěžovali Broumovští a Hrobští, že se jim zakazuje stavěti kostely.“ Tehdy defensoři přimlouvali se, jak již podotčeno, za souvěrce, ale nežádali, aby se jim stalo po právu, poněvadž věděli, že stížnosti Broumovských a Hrobských postrádají právního základu. Že byly statky duchovní pod ochranou komory královské, není nic divného; vrchnosti duchovní byly odkázány na královskou ochranu, poněvadž dávajíce větší část svých příjmů na různé školy, na stavbu chrámů, zakládání knihoven, a živíce mnoho chudých, nemohli sami vydržovati si zástupy vojenské, jako to činili páni světští. Že „všeliká duchovenství, jak arcibiskupství, tak i jiná všecka, v moci a disposici králův českých až posavad zůstávaly právem

³³⁾ Onno Klopp I. 247.

³⁴⁾ Tomek, Děje království českého 329.

³⁵⁾ Slavata, Paměti II. 129.

³⁶⁾ Ibid II. 1:9

vrchního kollatorství, fundatorství a jure patronatus“³⁷⁾, to nedokazuje nikterak, že by statky těchto beneficií byly vlastnictvím královským. To jest náhled protestantský, protivný dosavadnímu právu. Protestanté byli toho náhledu, „vše duchovenské jest naše, tak jsme se rozhodli, jsme na svých panstvích pány a biskupy zároveň; my dosazujeme kněze a sesazujeme a jsme jedinými pány, kterých musí poslouchati. Statky církevní jsou od našich předků založeny a proto jsou naše. Kdo si stěžuje, neb není povolný, ten pocítí, že je ještě moc v zemi.“³⁸⁾

Čeští králové však práva patronátní za tak rozsáhlá nepovažovali, osobující si pouze právo dozoru, aby se nic ze statků církevních způsobem nenáležitým neodcizilo. Takový dozor však nikterak nepředpokládá právo vlastnické. Stavové čeští ovšem dávali českým králům právo „od týchž duchovenství statky obyvatelům tohoto království, nepotřebujíc k tomu povolení týchž osob duchovních, prodávati je, v dědictví uvozovati a ve dsky zemské dle vůle a libosti své klásti.“³⁹⁾ Ale stavové zde jednali beze všeho práva, pouze na svůj prospěch se ohlížejíce. Dávali zde králi něco, co nebylo jejich a nač sami nejmenšího práva neměli. Že králové čeští Ferdinand, Maximilian a Rudolf II. v nesnázích finančních tohoto zdánlivého práva užívali, to ovšem s pravdou se srovnává, ale neméně jest jisto, že duchovenstvo toho práva uznalo; a sami králové považovali tato zabrání statků duchovních za půjčku, kterou povinni jsou splatiti. Král Ferdinand I. důtklivě v závěti napomínal své nástupce, aby napravili křivdu na duchovenstvu spáchanou.

Viděti z toho, že statky církevní nikterak nemohly a nebyly brány v pojem statků královských. Leč dejme tomu, že by tomu tak nebylo, a že by arcibiskup a klášter byli bývali pouhými many královskými, ani tu nebyl by majestát porušen. Majestát zajisté dovoloval stavěti kostely Pražanům, Horníkům a jiným městům, která tvořila třetí stav, městům královským v obyčejném slova smyslu. O městech na státcích královských není v majestátu řeči. Ta patřila králi stejně, jako patřila některá města jednotlivým pánům. A na těchto státcích měl přece pouze král práva vrchnosti, aspoň taková, jaká měl každý šlechtic na města sobě poddaná a tudíž také výhradné právo stavěti tam kostely. Tedy ani v tomto případě nemohlo by se žalovati na porušení majestátu, nejvýše na porušení narovnání. O tomto „narovnání“ dosud málo jsme se zmínili, poněvadž jest pramalé důležitosti a zvrácením výkladu o státcích duchovních klesá také možná výtká o porušení narovnání. Nejsou-li statky duchovní statky královskými, tož se na ně narovnání nevztahuje. Ostatně narovnání samo není snad smlouva mezi oběma stranami v Čechách, nýbrž pouze soukromá smlouva mezi stranou pod obojí a 15 osobami katolickými, které beze vší delegace stavů katolických dali se u vyjednávání s delegáty strany pod obojí. Nemůžeme tedy na tuto smlouvu pohlížeti jinak, nežli jako na smlouvu soukromou, která třeba by měla potvrzení královské, nemůže zavazovati na straně katolické nežli osoby zúčastněné. Ostatní katoličtí stavové, kteří

³⁷⁾ Slavata, Paměti II. 132.

³⁸⁾ Adam z Buchheimu u Onno Kloppe I. 20.

³⁹⁾ Slavata, Paměti II. 133.

prohlásili, že nechtějí rozhodovati o těchto věcech a žádného plnomocenství nedali, nemohou býti vázáni.

Ostatně Broumovští sobě zkazili i stín všelikého práva. Nejen že stavěli proti vůli svého pána, oni stavěli na cizích pozemcích cizím materiálem. Žalovalť Wolfgang Selender, že nekatoličtí poddaní jeho v městě Broumově na vlastních jeho gruntech, s jeho také dřívím a jinými k stavení potřebnými věcmi nový kostel proti vůli jeho záповědi a vůli stavěti . . . svévolně usilují a se snaží. ⁴⁰⁾

Byly tedy stížnosti defensorův naprosto neodůvodněné, a vůbec zřejmý byl úmysl ne snad pomoci Hrobským a Broumovským ku chrámu, ale vyvolati bouři. Vždyť sami defensorové svou přimlouvou za Broumovské a Hrobské dali na jevo, že nejsou v právu. Proto také delší dobu se proces konal, aniž by se zdál býti větší důležitosti, než jiné spory poddaných s vrchnostmi. Teprve, když se náčelníkům stavův nenaskytala žádná záminka ku povstání, uchopili se z nouze této záležitosti. Aby roznítili celý spor, psali Broumovským „aby nedbajíc na J. M. C. záповěď v tom stavení přece postupovali a dále stavěli.“ ⁴¹⁾ Doufali, že se dvůr královský dá strhnouti k něčemu nerozváznému. Vskutku také byl císař Matyáš velice rozčilen, jak sám to vyslovil ku Thurnovi v uvedené již audienci brandýské: „Ještě větší příčiny mám býti nedůtklivým pro to, co se mi v broumovské záležitosti od Vás přihodilo.“ ⁴²⁾ Ale císař Matyáš byl opatrný, snad k vůli upravení otázky následnictví, kterou chtěla míti arciknížata rozhodnutu. Jejich přání se splnilo a to tak skvěle, že byl Ferdinand po některých námitkách pánů z Thurnu a z Felsu jednohlasně přijat za krále. Brzy však vzpamatovali se náčelníci stavů a viděli, že daleko se zase oddálili od svého plánu a připustili-li Ferdinandu ku vládě, že bude konec jejich zámyslům. „Ferdinand koná vše s rozmyslem, čte a vyslýchá všecko sám, proto není žádné naděje na zlepšení, spíše bude jen hůře. Proto nejsme povinni, takového pána přijati.“ ⁴³⁾ To jsou slova hornorakouského šlechtice, Erasma Tschernembla, ale stejně s ním smýšleli někteří stavové čeští a proto rozhodli se za každou cenu ku válce, do které měli býti strženi veškerí stavové. Vhodná příležitost naskytla se, když dal císař Matyáš rozkaz, aby sporné kostely byly protestantům odňaty. Toho užili defensoři a rozepsali sjezd do kolleje Karlovy. Shromáždění stavové poslali císaři důtklivou žádost, aby odvolal svůj rozkaz. Císař rozmrzen jednak obsahem listu, jednak a to hlavně opovážlivostí defensorů, kterou ukázali rozepsáním sjezdu, poslal stavům návodem Khleslovým dosti ostrou odpověď, kterou však záhy zmírnil dopisem laskavějším. Vida Thurn, že celá věc by se zase mohla urovnati, pojal dne 21. neb 22. května „plán, místodržící královské zavraždit a tím nevyplnitelnou mezeru mezi královstvím a rodem panovnickým utvořiti.“ . . . Byl to plán, který již po leta u sebe uvažoval, čekaje jen na příležitost, až by je, jak sám se vyslovil, někdo „kousl“. Aby dosáhl této příležitosti, rozdmýchoval starostlivě záležitost hrobskou a broumovskou, nenechal ji odpočinouti, aby jí pány a rytíře české ve stále rostoucí rozčilení přivedl i zá-

⁴⁰⁾ Slavata II. 88.

⁴¹⁾ Slavata II. 83.

⁴²⁾ Onno Klopp I. 247.

stupy nekatolíků pražských s sebou strhl. Nálada všech těchto lidí v neděli a v pondělí (20. a 21. května) dosvědčila, že se mu to až potud podařilo. A nyní jednalo se o to při takovém rozčlenění mysli, pány a rytíře, kteří sami určitého plánu neměli, strhnouti s sebou na svou dráhu, dráhu vraždy, která měla vyrvati nepřekročitelnou propast mezi královstvím českým a rodem Habsburským.“⁴⁴⁾ Tento plán oznámil pánům Václavu z Roupova, Colonnovi z Felsu, Budovcovi, oběma z Říčan a Kinským. Všichni souhlasili, a ještě téhož dne rozhodnuto, provést rozhodný krok k revoluci vyhozením místodržících z okna. Onno Klopp připomíná k tomuto plánu: „Události nám ukázaly, že čeští stavové vyšli od stížností na porušení majestátu stran nekatolických kostelů v Hrobech a Broumově, že však vražedný pokus ze dne 23. května byl něčím zcela novým, co s oněmi stížnostmi, ať již byly oprávněny nebo ne, v příčinný vztah uvést se nedá.“⁴⁵⁾ Thurnovi a zasvěcencům však nešlo o důvody, jim se jednalo o válku. Dne 23. května vyhodili místodržící královské z okna a tak ocitli se na šikmé ploše, na níž hnali se šíleně dále, až stanuli na Bílé hoře.

⁴³⁾ Onno Klopp I. 336.

⁴⁴⁾ Onno Klopp I. 253. sq.

⁴⁵⁾ Ibid. I. 260.

EPISTOLA
VVENCESLAI MEROSCHVVA
BOHEMI AD IOHANNEM TRAVT: NORIBERGENSEM, DE
STATV PRAESENTIS BELLI,
ET VRBIVM IMPERIALIVM, EX CASTRIS BOHEMICIS
MISSA, A VVAIONIBVS INTERCEPTA.

Tu lector lege, iudica, dole, confule succurre.

Anno M.DC.XX. *)

Nobilissime, Amplissime Domine, Cognate dilectissime, Compater utriusque nostrum tuas mihi litteras, ip[s]is Maij Kalendis, cum filiola[rum] tua[rum] munusculis reddidit. De morte Nicolai valde doleo, quamvis tantum æris alieni contraxerat, ut honeste vivere non posset. Nostra domestica solito commodius habent, efflagitationes importunas eludo, summæ paupertatis simulatione. Vereor autem ne eo res labantur, ut hypocrisis veritas succedat, & nunc hæc προς πωλησις inopiæ præludium sit, ad obscœnam famem, quæ prima pericula vito. Sed hisce de rebus nostræ Iunones sibi mutuo scriptitant, ego ad alteram literarum tuarum partem venio, qua de Repub agitur, quæ pars reuera γλαυόπικρος fuit; lætitia enim me cura[rum] affecit. Te studiorum meorum & peregrinationis comitem, tam acute prudenterque negotia Imperij perspicere iudicareq[ue]; lætor. Res ipsa me angit, verfatque animum celerem. Hinc nescio quid suadeam, neque quid dissuadeam

---

*) Odhodlali jsme se vydati spisek tento, dosud u nás málo známý, tiskem, neboť obsahuje tolik důležitých drobností i co se týče dějin českých na počátku války třicetileté, že vydání jeho ne bude bez užitku. Doufáme, že otištěním této „Epistoly“ ve Sborníku našem v originále zavděčíme se historikům a připojeným překladem českým i přátelům dějepisu a horlivým čtenářům vůbec.

Prominiž však laskavý čtenář, kde bychom byli při převodu nedostihli nebo nevystihli originálu. Vadilať přede vším nanejvýš chatrná interpunkce, tak že stálo místy nemalého namáhání a přemýšlení, aby pravý smysl se postřehl. A snad se nám to někde přece nepodařilo! Jiná značná obtíž byla při slovích řeckých, která na mnoze, ba téměř vesměs jsou chybná, nesrozumitelná a i těžko čitelná, tak že bylo nutno téměř jen domýšleti se. Chybili-li jsme snad tu a tam, nebudiž nám bráno ve zlé! Nejedna chyba jest i v textu latinském, tak že i tu nebylo snadno překládati.

Kdo by byl pisatelem tohoto „Listu“, nelze nám prozatím udati. Merošva je patrně pseudonym. I vážený Norimberčan Traut, jemuž dopis ten poslán, nebyl nám do té doby znám. Místo, kde tato Epi-

habeo, ita omnibus, quamlibet bonis callidisq; consilijs, vndique mala occurrunt, & improuidam sapientiam nostram arguunt. Accedit foedo nostrorum dissensio, semper magnarum cladum & praeliorum causa & prænuncia. Nolo tamen vel postulationi tuæ vel amicitia deesse, daboque consilium ex veteri Germanorum fiduciæ formula, quantum sciero poteroque: tu illud nō ex euentu & successu, sed ex amore in te meo æstimabis.

§ I.

Quæris igitur ex me, quid agendum sit Urbibus Imperij liberis, præsertim Noribergæ tuæ, oculo Germaniæ. Deinde Vlmæ, Spiræ, WORMATIÆ? quid inquam agendum, si Fridericum Ferdinandus proscribat? tripartitum vero statum earum Urbium constituis, vel enim cum Friderico, vel cum Ferdinando, vel cum neutro eas stare oportere definis. Quid vero in quoque genere mali bonive sit, tota Epistola expendit, & meam sententiam exquirat. Hoc autem ex litteris tuis collegi, multa vbique incommoda, pauca commoda recenseri, quia in hisce rebus bonorum est summa raritas, malorum $\mu\upsilon\pi\omega\gamma\acute{\alpha}\varsigma$ in eo itaque industria nostra versari debet, ut mala amoliamur, aut minoribus maiora redimamus, pro anima Rex noster dimicat, de augendis opibus, delicijs, cogitare vos non conuenit. Hisce igitur de rebus agens altius repetam & Geometrica $\alpha\lambda\lambda\acute{o}\tau\epsilon\varsigma$ omnia explicatissime proponam.

§ II.

Tripartita illa tua diuisio, de scholis sumpta est, & a Magistris antiqui candoris, nunc quemadmodum noui Mathematici per tubos suos nouas in firmamento stellas, nouas in sole maculas repperunt; Ita quoque Politicismus nouus sua habet specularia opticeque, in

stola tištěna, udáno není. Za to přitlačen znak, snad knihtiskaře, jenž spisek tento vydal.

Když byl již překlad dodělán a přichystán k tisku, došla nás německá „Copia Vertrewlichen Schreibens etc.“ této „Epistoly“ Merošovovy. Není to, co název udává, kopie v právnickém slova smyslu. Překladatel vedl si dosti volně: tu ubíral a vynechával, čemuž se nedivíme, tam přidával a to měrou dosti hojnou, což nás při kopii naplnilo podivem. Přes úskalí zmíněných obtíží hleděl snadně překročiti ba přeskočiti, tak že nám nahlédnutí do této „Copie“ bylo v tomto směru jen pramálo platno a výhodno. A doufali-li jsme nalézti nějakého objasnění záhadných věcí, jichž jsme se shora dotkli, sklamání jsme byli úplné. Jen to se dovídáme, že tištěna byla v Augsburku u vdovy Sary Mangové. Stojí na konci: Zu Augspurg nachgetruckt, bey Sara Mangin Wittib. 1620.

Upřímné díky skládám milému kolegovi, p. prof. dru *Frant. Čádovi*, jenž s nevšední ochotou prohlédnuv rukopis překladu a opraviv, kde čeho bylo třeba, zejména při řeckých oněch skomoleninách svou vzácnou radou, důmyslem a důvtipem byl mi nápomocen při práci nesnadné.

Čárky nad à, è, ò, ù, q v patisku vynechány, značka & v dalších §§ nahrazena et.

Dr. M. K.

qua alia mēbra diuisionis addita priscis relucet. Hæ igitur quæstiones oriūtur :

1. *An Noribergam oporteat stare palam cum Frederico?*
2. *An cum Ferdinando?*
3. *An cum Neutro?*
4. *An simulare amicitiam Ferdinandi palam, occulte iuuare Fredericum?*
5. *An simulare amicitiam Frederici, iuuare Ferdinandum?*
6. *An simulare neutralitatem, e clam iuuare, vel Fredericum vel Ferdinandum?*
7. *An in ea simulatione etiam utrique parti sit pecunia conferenda?*

Hæc sunt quæ Politicum decent perpendere, non modo quid agendum, vel omittendum sit, sed etiam quid simulandum. Totus mundus fūco vtitur, cum vulpibus vulpinandum est. Pueri nucibus, viri iuramentis fallendi sunt. Nec infame est violasse iurisiurandi Religionem. Fecerunt hoc nostri Principes; Nos cariores habebunt, si non modo pro eis patiamur, et belligeremus, sed etia peieremus. Dum crepundia vendunt institores vestri, simulant, mentiuntur, pro asse peierant, et nos id non faciemus pro regnis et arcibus! faciemus et quidē libenter.

§ III.

Principalis est quæstio. Ferdinandus an Fridericus defendendus? Circa hoc ῥήθρηx versatur tuum πολιτεύμεx. Sed antequam respondeo, alia mihi quæstio tractanda est, ex qua ista dependet, an Ferdinandum penes, an Fridericum sit futura victoria? Vincere enim, ni fallor, volumus, et ad felicem inclinare partem; si Deus aliquis nobis decreti cœlestis arcanum panderet, nulla superesset aut tenuis deliberatio. Victoriæ namq; litaremus. Nunc cum successus in incerto sit, nusquam enim minus quam in bello euentus respondet, consilijs et apparatui, leui coniectura de victoria suspicari potius, quam loqui datum est. Sol, ventus, puluis, vox vna, error paruus, maximorum exercituum fata commutant; omnes magnæ victoriæ cladesque ex minimis occasionibus ortæ sunt, quo maiore odio sunt digni, tum nostri, tum vestri, qui ambitu, auaritia, spe, similitate, omnia mouerunt, vt Turrianus, Camerarius, vestri Senatores, Syndicique, qui torquibus, annulis, scyphis aureis, nummisque acceptis, pulcherrimas Prouincias in tanta pericula deduxerunt, et nunc præcipitatis consilijs communia mala vertunt in priuata commoda; inter quos nonnemo nuper multarum Dominus edium bellum sperare se dixit, vt domos suas aduenis charius locare posset. Verum ad rem quod attinet, puto ego victoriam penes Ferdinandum fore, puto inquam, scire enim nequeo. Causas habeo nec paucas nec contemnendas.

§ IV.

Prima est, quia Ferdinandi causa videtur iustior. Solet autem diuina iustitia iniquitatem interdum tarde, interdum celeriter, semper seuerè punire. Nos quidem Apologias defensionemque edimus, sed neque alij nos iustam habere causam credunt, neque ipsimet in consistorio nostræ conscientie culpam excusamus. Turca, rex Franciæ,

elector Saxoniae, alijque, imo focer Regis nostri, causam nostram damnant, licet eorum nonnulli rebellionem faueant. Viros nobiles, magistratus, contra iusiurandum, inauditos, de fenestra praecipitauimus, ne precandi quidem spatio, ne dum defendendi dato. Matthiae, Ferdinando pacem, veniam, priuilegia offerentibus, compositionem deferentibus ad iudices, ne respondere quidem volumus. Britannos, Batauos, Austrios, Silesios, Translyuanos, Principes Germanos, Vrbes, Hungaros, Turcam, ipsos inferos in Ferdinandum concitauimus. Viennam obsedimus, totam Germaniam quantum in nobis fuit Turcae prodidimus Tartarisque. Haec iusta facta si quis defendat, nihil ille iniustum putare potest. Si Deo res humanae cordi sunt, facta illa vindicabit, aut per Ferdinandi militem aut per Turcicum. Impunitum tantum non linet nefas, quod nos etiam augemus, pessimae causae non verecunda defensione; odiumque contrahimus quasi totius mundi irrisores. Itaque magis ingenue Gabriel fateri solet de iniustitia, Regnum se, non iustitiam quaesivisse; et Anhaltinus, paupertati suae se bellum necessarium iudicasse; eo res suas meliusculas esse posse. Id quoque Chiliaroni et Centuriones nostri iactitant. Quia tamen viuacis conscientiae accusantem stimulum suppressere non omnes possunt; Delinimentum sophon, pharmacon ministri nostri inuenerunt, scelera illa nefasque studio Religionis esse ἀγισμῶν sanctificata. Hoc illi de nidulis suis solliciti crepitant, non tamen sibi credunt. Sub Austrio fuit decies liberior Religio. nunc rigidus Calvinismus septies deterior Papismo atroce nos superstitione premit, huic imminet Mahometismus et Circumcisio cum dura seruitute. Quocirca prudenter Saxoniae Princeps, eiusque confederati, et pleraeque Imperij Ciuitates religionem suam tutiorem sub Caesare, quam sub Calvinianis Turcaeque arbitrantur. Caesarisque defensionem meditantur, idque Scripturae conuenientius, dant enim Caesari, quod Caesaris est, et Deo quod est Dei. Nos Caesari eripimus, quod est Caesaris, et Dei quod est, Turcis obtulimus. Quo circa Deum Confiliatorem sperare haud possumus, et sane. videmus poenam iam grassari, perierunt plerique authores praecipitatoresque Mansfeldij miles iam saepe lanienae obiectus est, Turrianus Regem offendit, vastantur agri, tumultuantur agrestes, quidam Proceres his malis saginantur, Confiliarij sua praemia in Germaniam Belgiumque remittunt, et in publica paupertate ditescunt, Rex et Regina fugam adornant.

§ V.

Signum etiam periturae Reipublicae est confiliorum corruptio ἀβελαν est omnis ἀλλοτριότης instabilis est semper mala consultatio in hunc Labyrinthum adolescentem Principem coniecerunt pessimorum adulationes, ex mutatione compendia quaerentium, auxit malum vanissima temeritas, principio quidem suauis cum festinatione dissimulationem, interim haec errata commissa sunt, quorum nunc exitus sentimus, primum est δυσωλία. hoc est, inexplicabilis confiliorum difficultas, quae ex eo oritur quod Bohemi, Palatini, Urbiumque Proceres, sibi suspecti sunt. Nam Urbium legati largius omnia promiserunt, portione collatae pecuniae aspersi. Alij tamen possessiones in Bauaria alij apud alios habent, nonnulli Moguntinum, alij Wirceburgensem timent offendere, hinc nemo libere sententiam dicit, sed

eam, quam sibi vtilem imaginatur. Alterum peccatum est et maximum, quod Imperatorem Ferdinandum fieri passi sumus, imo fecimus. Tota Bohemia cum prudentibus reclamabat. Ea res animos aduersarijs auxit. Fridericus eum Regem Bohemiæ salutauit. Imperatorem elegit, fidem illi dedit, iurando affirmavit, eoque modo omnem non modo excusationem sed prætextum etiam perdidit, cumque ita agendum esset, vt omni arte, fraude, precibus, minis, periurijs comitia impedirentur, neglectum est, et nostra in dubium posita salus, ita efflor, crucemque opto prauis consultoribus, qui facile disturbare comitia potuerunt, nec fecerunt tamen. Eram Francofurti missus speculator, etsi ansa daretur etiam actor, ciues erga Papistas male animati, conuitijs et contumelijs vix abstinebant; nec ciuibz Principes. nec illis hi credebant. Ferdinandus vix ingredi ausus est præsilium Friderico fauebat, homines gnauis ad calumnias seditionesque se offerbant, ad famam seditionis, aut aduentantis exercitus, e Batauia, Principes discessissent, iam non esset rex in Germania, et vnusquisque quod sibi bonum videretur ageret; in tanta aduersariorum trepidatione Imperatorem nobis fecimus, hoc est; victi sumus. Terruit quidem nos Moguntini senilis audacia, quando pernicatissima constantia Imperij constitutiones vrsit, nec vitæ metu cedere iure suo voluit, et Ferdinandum inrtare Francofurtum pene coëgit, Terruit Colonienfis callida fortitudo, dexteritalque qua nos circumuenit. Sed obuiam eundum erat concitato tumultu vrbano, ciuibzque metus aduenientis. Hispani incutiendus. His tamen malis remedium adhiberi potuit, si moderationem æquitatemque simulare postea voluissemus, si iudicium Electorum experiri; verum lacrymantibus politicis iuniorum sententia, nos deinde Noribergæ perdidit.

Cum enim nulla facta grauaminū mentione, omnia officia cum verbis sericis offerenda mecum prudentes suaderent; cum ad æquos iudices causam remittendam, pro nobis ferre debuissimus, cum omnem belli suspicionem amouere, clam tamen parare arma. quibus imparatos opprimeremus. Nos ad interitum vrgentibus fatis, vltro minas intentauimus; et tanquam bello captis condiciones legesque tulimus. Nihil vnquam minus politicum, nihil stultius actum. Minæ perdiderunt vindictæ locum. Minati sumus paribus, prudentibus, animosis, et quod tum dixi, ad defensionem illos exacuimus. Fecerunt hoc trafones, canes regij, qui papistas tanquam aues sonitu minarum terrore volebant. Multi iterabant illos solo terrore bellum confecturos.

Nunc viderunt vires in ventum effusas, et temeritatis pudet. Nunc probant lenia consilia, nunc compositionem quærent, postquam ad centū millia in nos armata vident. At vero nūc timide consultamus, Vlma, et Noriberga timet, Bauaru, Wormatia et Spira, Hispanū, Palatiniani pretiosa in tuta vehut. Frackethaleses fidissima Palatini manus, in Batauiani *) thesauros auehant. Causa, cur in irritum cadant, est, leuissime consultauimus, Fundamentum et fulcrum confiliorum nostrorum, est, simulatio et crudelitas, omnia vno impetu facturos nos putabamus, fragilem hostem contempsimus, leues vires parauimus; et ecce in solidum imegimus, timidum eum existimauimus, ideo minis deijcere conabamur; sed audacior insurrexit. Vno

*) dole: Batauiam.

verbo ad prædam, non bellum nos instruximus. Cum igitur in re periculosissima stultissime deliberauerimus, victoriam sperare nequimus.

§ VI.

Eodem ex fonte fiducia, belli neruus, contra consilium Mauritij, quasi cataclysmo oppressus, elanguit. Quia namque terrore et subito nobis victoriam spondimus, pecuniam non confecimus, sine impensa prædam sperantes. Nam impendia nobis deesse plane videmus, si vera audire lubet, et si deest qui dicat, ego ipse id præstitero. Regis nostri, Principumque flagitiosa est egestas. Urbium peculia, tot impensis paria esse non possunt. Auro opus est bellaturo, auro parent arma, aurum magis attrahit ferrum, quam magnes. At nobis omnia defunt. Bohemi vastatione, oppignoratione, luxu, rem et fidem prodederunt. Silesia a Cosaccis, Moravia ab iisdem Tampirioque, omnes Prouinciæ ab amicoque et hostili exercitu, a Procerum rapinis, a regia aula, exhauriuntur, suo ergo sumptu bellum gerere non possunt, alieno ergo ærario vtendum. Turca aurum non mittet, nec apparatus, sed Cryples et Harpagones, auri piscatores, raptores violentissimos. Gabriel vltro petit et Haidones, superest ergo Rex noster; Verum ille emungere nouit, in Bohemia accipit, in Palatinatu a pupillis rapit, supellectilem et Zonas excutit, in Batauia et mari Adriatico foneratoribus supplicat, in Britannia cum pudore loceri mendicat, inter hæc tamen conuiuatur et saltat, laudatque columbaria. Principum cæterorum æraria fœnore oppressa sunt, rationes inire horrent, pecuniam illis pauci, nemo sine gemitu concedit, impensæ superant redditus. *ἡνελώντες*, superat *πᾶς πόντος*. Viuit vt Crafsi, Græci moriuntur vt Iri. Quot millibus opus est multis, vt nihil habeant? Veneti parce donant, memores suos saccos non habere radices, Batavi vero recordantur nuper se in singulos annos quatuor milliones supra censum exposuisse, vt probarunt Barneuelzio procuratores; deinde vbi bellum ingruerit, omnia auxilia sibi necessaria norunt, semper in manus habent in Ætolis petitorio. Britannia, nec habet, nec confert thesauros, quod nuper negotiatoribus extortum est, plus obest, fugat enim negotiationes, quod mercimonio publico elicitedum est, plus infamiae quam vtilitatis habet. Tanta est egestas initio belli, nondum plene agmine concurrimus, quid post Thraſymenum et Pannas sperandum est? Aduersarijs nostris omnia supersunt rem habent, fidem habent. Indiam habent, si durius quid contingat, decimas beneficiorum si clades, vnius anni prouentus expendent. Si grauior metus incumbat ornamenta templorum oppignorabunt, ipsos Clericos in aciem educent, si velint duplo maiorem militem scribere poterunt. Adhuc templa exstruunt, adhuc ornamenta pretiosa adaugent. Hæc cum prædicerem, adderemque nisi impetu primo hoc bellum profligamus, victi sumus, tum quidem potenter offendi, nunc veri, sed infelicis consiliarij noſe fero, summa est, in hanc expeditionem trium mensium cibaria sumplimus si bellum prolongetur, fame moriendum erit. Doleo hæc aduersarijs constare, nonne contemni nos videmus, edicta Ferdinandi contra Fridericum Spira, Wormatia, affigi permisit, itemque Landauia, Albacronberga, aliæque Vrbeculæ Friderico

obnoxia, hoc facerent. si æstium, non hybernum modo Regem crederent. Cum igitur sine pecunia bellum continuare nequeamus, pecunia autem confici a nobis non possit, pacem optemus.

§ VII.

Consilia bona deesse dixi, et nummos, nunc addo etiam difficilem fore victoriam si hæc superessent. Ea est enim sociorum συμμυσις conditio, ut in diuersos fines omnes tendant, aliorum commoda, non nisi ex commilitonum damnis esse possunt. Hinc quamuis utilitatis specie, et communi metu, uti caudis Samsonicæ vulpes, colliguntur, stramineum tamen vinculum est, quod ad odorem ignis conflamat. Docent ex historia politici, nulla fœdera esse diuturna, quæ non omnibus profunt nulla, inter instituta contraria. Nunc nostram συμμυσις circumspice: In ea potentissimus est magnus Turca, omnes ille nos ex æquo habet exosos, dilatare imperium suum optat. nulli parcat sanguini, ne fraterno quidem, ut imperet. Finem ille sibi propositum habet, non religionem Bohemorum, non libertatem Noribergæ tueri, sed fraude, vi, occasione omnes sub iugum suum mittere hac spe si excidat, ubi nocuerit quantum potuit, nos deferet. Finis Gabrielis est, placere Turcæ, et cauere ne a Balsis accusetur, omnia sibi subijcere, et facere Bohemos Morauoque tributarios, Fridericus merum in Bohemos Imperium regnum Angliæ nixum, debili hærede, coronam Imperialem, et monarchias somniat. Hoc nec Gabriel, nec Turca permittet. Nec nos Bohemi, nec vos Germani velle potestis, nisi libertatem prodigere animus est. Principes Germaniæ opes Ecclesiarum, pecuniam urbium quærut; negant enim æquum esse se obnoxios esse τοῖς πειγροταταῖς (?) nolunt tamen Fridericum plus posse, quam ipsi omnes. Ciuitates optant Pragam esse liberam, et ubique Aristocratiam. Bataui vires suas augere cupiunt, potentiores esse quam sunt ipsi. De Noriberga tua vide; vos eam opibus Venetijs esse parem cupitis; vrbes, pagos emere, in suam ditionem vicina vertere: Palatinus eam cupit esse Heidelbergæ similem, Gabriel Claudiopoli suæ, Turcæ Strigonio Hollandi sibi incorporatam, ut est Iuliacum, Emblica. Contraria igitur cum vobis profint, atque obsint, non potest esse diuturna societas; quæ omnia Leoni tribuet, ni infortunium experiri malit.

§ VIII.

Ad hanc partem etiam pertinet exercitus ex diuersis gentibus in castris Germani, Angli, Belgæ, Haidones, Turcæ. Hi postremi nulli Christiano parebunt. Dux igitur Turcorum Turca qui soli Imperatori suo dicto audiens erit. Quod cæperit non dimittet.

§ IX.

Ad victoriam quoque magnum momentum habet, quæ Fridericianis intentatur, proscriptio. Chartam esse dices, sed ferrum istud papyrus habet; est enim omnium animis impressa magistratus ex Dei ordinatione veneratio. Itaque plus virium habet quam arbitraris, sed quæ ex ea nascatur videamus. Recuperatores dati sunt Archidux,

Saxo, Bauaius: negotium vrgebunt et publicum et suum, cum his belligerandum erit, et præter bella non deerunt alia incommoda. Prædæ dantur, proscripti omni iure priuantur, itaque etiam priuati, Comites, Barones, Nobiles, Rustici ex agro vestro, quæ poterint diripient. Quod enim in alijs est furtum aut latrocinium, contra vos dicent iustum esse bellum, igitur latere infidijs, capere, rapere, vrere, occidere Noribergensem ciuem, nō modo impune, sed gloriosum erit. Idem experientur Wormatia, Spira, nullus locus illis tutus erit, a quibus non est tutus Magistratus. Nec defendi poteritis occulti atque improuisi, vbique aderunt: Occlusis itineribus infestisque vijs, merces vestras distrahere non potestis, nec cōmeatum inferre, ex quo fames, telum acre, et moræ impatiens, seditionis architecta. Atque hæc maxime Noribergenfibis timenda sunt, Ciuitatis tuæ statum, cuius non ignoras, sterile solum exercet, artificum ingenijs industriaque rem decusque tuetur. Hæc omnia inferent non modo bellum, sed belli metus et proscriptio; sublata euectionis, inuectionis, securitate, omnia emporia desinunt. At vero non modo illa tollet proscriptio, sed alias etiam Vrbes infestas reddet, Francofurti nundinæ vobis intutæ erunt, res Noribergenfes confiscabuntur, et si forte in vrbe tuti sitis, obseruabunt tamen exitum, et ingressum illi, qui vobis spoliandis et occidendis sciunt se officium præstare Cæsari, multi putabunt et Deo. Nec quæri ius erit, quis enim mirabitur in vos multos armari, qui tela in Dominum vestrum geritis, qui illi interitum machinamini, cuius defensionem vitam opesque vos impensuros iurastis nemo pro vobis in tribunali sententiam dicet, omni causa cadetis, qui iudicem vestrum oppugnatis. Aes alienum quis vobis reddet, si eos adiunetis, qui Cæsari regna eripiunt? Si statis in parte, in qua caput est, hostis hæreditarius Christianitatis, qui vos nunquam nisi canes appellat? Hinc igitur commercia vestra, sine bello peribunt, concidentque negotiatores, alio migrabunt, vt nunc ad rumorem proscriptionis faciunt in Palatinatu sublata negotiatione, artificum collegia fame contabescunt, solitudo in Vrbe erit, mœnia defendi non poterunt, nec tamen in vltionem insurgent ciues vestri, quia fordidarum minutarumque artium artifices, pusillo abiectoque sunt animo, et quo densiores venient eo facilius secabuntur, vt de Pœno et Romanis dixit Barbarus. Vrbs pene vniuersa vestra, nō necessarijs ad vitam humanam rebus occupatur plurimorum labor in ludicris exercetur; Noribergenfiū enim merces ad ornatum delicias faciunt, quæ bello excutiuntur. Non curat pupas horridus miles, nec minutæ artis res *μικροτεχνια* centurio variocofus, crepundia inter tonitrua tormenti fulminantis non audientur, nec in puluerulento agmine locum habet fucus, vbi cataphractus solidum virum obterit. Vestrarum igitur mercium nullus vsus erit. Ipso igitur in limine vestra ciuitas opprimetur.

§ X.

Cum igitur Noriberga Argentoratum aliæque Vrbes vastiora habeant corpora, quam vt in suo agro sat pabuli metere possint, tota Germania illis ager est, quo clauso, contabescant oportet. Qua ex tabe rabies vertetur in auctores Cum enim ciues non nisi metu suis senatoribus, cum Iudæis sceneratoribus, alijsque grauanti-
 5*

pareant, quantam occasionem nanciscuntur exturbandi vel trucidandi senatus, nec opus erit tribunoplebis, in perduellis, ius erit etiam bonis. Wormatiensis Vrbs quaeritur a suo se senatu opprimi, Iudæos esse meliore conditione quam ciues, quid eos facturos putas si intelligent paucos callidos effecisse, ut tota ciuitas proscriberetur priuilegijs, fortunis vitaque priuaretur? Scilicet ut Fridericum ambiat diadema peregrinum, ut corpora vilia, Vrbes, sternante solo. An si ille Catilina pendet Scopulo minaci, ideo pauci fauore pecuniaque corruptæ vrbes integras ruinæ cadentis adiungent? Crede mihi potius nouum Senatum eligent, Cæsarique se addicent, quam ut cum liberis et coniugibus interire velint: Vnus inclamans, viuat Ferdinandus Vrbes ad suum Dominum conuertet. Non igitur hinc sperandum subsidium firmum est. Recepti enim sunt, putabunt namque paucis nummulis in Bohemiam missis, sese opes Ecclesiarum fracturos, non timebant periculum. Nunc alia mens est, ad se redeunt.

§ XI.

In fraudem illam ciuitates induxerunt Principum callidi Confiliarij ut persuaderent de earum agi libertate; hoc vero summæ ipsis curæ fuit, ut offensionem inter Vrbes, et Papistas Principes concitarent. Meministis in demolitione molitionis Eidenhemianæ summa dissimulatione, et inaudito hactenus astu, actum esse, interim odium totius rei in Vrbes Spirensem aliasque deriuarunt; atque hoc egerunt, ut magnanimus, et maturæ prudentiæ Princeps non tam Palatinum, quam Vrbes habeat suspectas, si tamen fraudibus credit. Non enim quid ille sentiat referro, sed quid Palatinus persuadere voluerit. Quam autem periculosum sit vicinum Principem prudentia dexteritate opibus Clientelis, authoritate, et lociorum potentia florentem offendere, optime norunt Confiliarij Palatiniani, qui a se in vos offensionem illam deriuandam censuerunt.

§ XII.

Nihil vero est, quod magis spem nostram incidat, quam res nostræ mutuis dissensionibus agitata. Bohemi Friderico offensi sunt, et quamuis nondum in apertum eripuerit ignis, intus tamen aestuat. Causæ alienatorum animorum multiplices. I. ingenti spe animos in altum tulerant, Britannicos thesauros, militesque septentrione duratos expectabant. Satrapias, feudaque et noua Imperia in Austria, Stiria, Tirolis sibi desponderant, ut spes illa decollauit, animos quos temere extulerant, remittere: Postquam igitur pro thesauris foci, stipem dari, eleemosynamque viderunt, et mendicum Regem ex Bataua maligne adiuuari, cum a se exigi continuo pecunias, cum militem ex Vngaria rapinis, stupris cædibus grassantem emere et in viscera admittere cogantur, vix a conuiuijs abstinere. Accedit quod indies augetur vastitas, neque enim externo militi excludendo, interno alendo, regiæ luxui fauendo, pares esse possunt. subditos alios meditari defectionem, alios exhaustos esse sentiunt. Deferuntur etiam a Silesijs quibus spatium duorum mensium plus Polonocofacci intulerunt, quam toto Austriacorum Imperio passi sunt: Hungaros quidem Cofaccis opponunt, sed Hungaro Turcas, qui scilicet pro Silesiorum

Religione ex libertate pugnabunt, cum ipsi serui sint Turcæ et religione nulla spe sola prædarum ducantur utrosque igitur Silesij alent eos Cofacci deglubent, Haidones euiscerabunt, Turcæ exollabunt. Stent igitur in acie Polonocofacci, Hungari Turcæ, pro qua parte voto facit Agricola? an mallet esse sub Turca, an Auftriacis, vel Polone? Præda victoris erimus, sola prudentia superest, qua Dominum mitiorem eligamus.

Odiorum quoque in Palatinum causæ aliæ sunt. Nam quemadmodum exquisitissima simulatione erga Principes germanos vltus est, eosque; sefellit, eadem quoque; arte erga Procures et vrbes sensim vitur, sic Turrianum lactauit, sic Mansfeldium eludit, nec cuiquam respondet, nisi ex eorum artificiosa amphibologia, qui docuerunt eum obscurum, tectum veteratorem, mendacem esse. Cum itaque; fidem non obliget, nisi fides cum videant eum nulli Bohemo fidere, ipsi quoque illud seruant Μέλλω σο ἀπιστῶ. memento diffidere. Itaque; iam eum oderunt, perijisse cupiunt, filium eius regnare, et illius ætate ad suam rem stabiliendam vti. Odia hæc exasperantur peculiari quadam moriositate Friderici. nam sibi omnino dissimilis est, interdum ad ineptias et irrisiones usque; popularis est et comis, interdum difficilis, omnia verba captat, suspiciosus est, libere loquentium inimicus, et alta mente. Si quid offensum recondens, solis illis, quos timet et odit blandus, hæc sagacissime cum oderentur Bohemi, præsertim belli duces, haud quaquam diu vitia regno inimica ferre potuerunt. Quanto vero contemptu laboret, vos melius nostis. In his periculis regionum quid aliud quam pompam agit; risi cum viderem nouella Francofurtensia, quæ tamen affirmat noster Reinerus, a quodam Doctore politico duobusque; Patricijs reuideri, et ad vtilitatem nostræ causæ formari, risi inquam cum legerem gesta Regis nostri. Quid enim hic gelsit, nisi quod Iconoclastiam inchoauit, pleno se poculo Cereuisie pro statuum sanitate proluit, et cum matronis nostris saltitauit? an his defendimur? an hæc historiæ sunt aliena regna occupantis? ex hisce colligo paruum esse de victoria nostra spem, ingentem belli metum, ligæ nostræ dissolutionem, quæ iam incepit instare, ideoque; nobis causam non esse cur perituris adhæreamus.

§ XIII.

Atque; hoc meum est consilium, eo fundamento nixum, quo victoriam Ferdinandi fore existimen. Quod si tu alijque; fœdera, symmachias, apparatus, auxilia, Ottomannica spectantes, fortunam nobis victoriamque; spondetis, non tamen continuo adhærere Friderico senserim. Bellum diuturnum futurum puto, neque; enim tam cito Ferdinandus cum socijs omnibus exui regionibus poterit. Vno impetu Bohemiam finitimaque; occupauimus, et eam nobis porro fortunam spondemus, sed e contrario videmus restitisse tam diu vnum Puduicium, et clades nobis rependisse. Anceps est belli alea, et populus victor aliquando calamitosior victo. At sane vincat Fridericus, interea tamen dum Mars alternans sæuit capi et vastari potest Noriberga. Notum est illud Cæsaris:

*Quamuis Hesperium mundi properemus ad axem.
Massiliam delere vacat.*

Bello secundo Punico fuit victor Romanus, sed tamen Saguntus sanguinem dedit, Capua bis, captum Tharentum; dum belli fortuna mutat, misera erit vestra conditio, qui victoriam pariunt, in ipso fere nisu animam ponunt, fieri igitur poterit, ut et vos victima Marti cadatis. Dicite enim, quid agetis? si Noribergam veniat Dux Saxoniae, Celari vos dicto audientes esse jubeat, Religionem vobis sartam tectam fore, Lutheranus ipse promittat, contra Caluinianos se tutatura omnes polliceatur? quem civium tam amentem credis, ut mallet de vita, opibus periclitari, idque; pro Caluinistis et Turcis, quam pulchram religionis et policiae libertatem tueri? Hoc si quis Vlmenlibus, Spirenlibus, Wormatiensibus civibus spondeat, facile paucos veteratores, qui pecunia corrupti patriam produnt, excutient. Si igitur Caesari vos adiungatis, vos nemo infestabit, si aliud videbitur, non liberabit vos Fridericus vester. Consultum ergo est, ut vestra auxilia opesque; ligae subtrahatis ut sponte concidat, si vestris opibus bellum accendistis, vos primi conflagrabimini, et de vestro corio, ut equi solent, frenum vobis parabitis filijsque; et posteris vestris.

§ XIV.

De primis duabus quaestionibus dixi satis, nunc illis respondendum est, qui neutram partem offendere, neutram sequi tutissimum esse arbitrantur. Hoc ego perniciosissimum consilium esse arbitror, semper enim fieri solet, ut spectator finitimi belli, sit praeda victoris. Qui inter duellatores medius venit, utroque; latere foditur. Vtramque; enim partem offendit, qui neutram subleuabit, sub utraque; multas se rationes habere existimet, cur auxilia sibi mitti oportuerit, ideoque; tanquam iniuriam passa, ad ultionem exardescat, praesertim si utraque; bellantium parte atque ita occasione prorogandi Imperij, quaesisse videatur. Vos si neutram partem adiuvetis, deteriore conditione eritis, duas praecipue ob causas, quia victor multo vobis erit potentior, ut possit sese vlcisci, et vos subiugare. Deinde gravissime offenso id facere lubebit quod potest. Caesar merito offendetur, quia illi iuramentum fidelitatis dixistis, si deseritis Dominum vestrum atque; in periculo destituitis, perduelles lege imperiali iudicabit. Cum Friderico foedus iniistis, nisi auxilia tuleritis, pro transfugis habebit, et exemplo Tulli tractis in diversa quadrigis, faciet ex vobis Metios suffetios. Concludo hanc partem neutralitatem periculosam esse, Friderici partes pessime constitutas, Caesarem adiuuandum esse.

§ XV.

Venio nunc ad aliorum consilia de agendo. simulandoque; Sunt multi qui populo callidi, sibi calidissimi, mihi pueriliter arguti videntur, quorum hoc est consilium, ut amicitia cum Caesare simulata, Fridericus adiuvetur. Nam hoc esse hactenus a multis factum, et praesertim in Gabriele felicissimum successum habuisse. Consilium hoc multas ob causas damno, quarum praecipue tres proponam. Prima est, quia simulatio illa tegi non potest, ideo simulatio non est, nisi puerilis, et scis dolos non esse dolos, nisi astu tractentur, inter multos, et dissidentes esse non potest silentium, et plerique; constare malunt, qua in parte sint. Deinde pecunia numeranda, legatis excipiendis, milite mit-

tendo, tam multa sunt quæ vos perdent, ut latere non possitis, moliri itaque; impossibilia non oportet. Altera causa est; quia maius odium Ferdinandi incurretis ut enim plus nocet fictus amicus, quam apertus hostis, ita quoque maiore est dignus odio. Ideo hostibus sæpe parcimus, proditores diuidimus, milites aduersos menstruo stipendio redimi patimur, transfugas cum cruciatu necamus, committere quando non debetis, ut si Ferdinandus vincat non modo hostium loco sitis, sed etiam veluti proditores et malefici tractemini. Quin et apud vestros, erit vestra inhonorata societas, et quos adiuuatis, plus iniuriæ quam auxilij se accepisse iudicabunt, a vobis. Deferendo enim partem quam probastis, in quam iurastis, cui opes animosque contulistis eam damnare videbimini illis, qui vere vos abcessisse credent. Hinc aliorum cadent animi, et fient ex nostra simulatione vera aliorum transfugia, cur enim vos post simulationis carecta latebitis! cur post principia fixis hastis sedebitis: alij in ima acie, medio, in discrimine animas ponent? damnum hoc non modo maius æstimabit sed etiam sentiet Fridericus, quam sit auxilium quod occulte suggeretis Irascetur itaque; et animo iniuriarum retinentissimo inuolutissimoque; recondet. Vos quidquid dabit perdetis. Tertia causa est damnum, quod ærario inferetis. Nam uterque; Princeps, et quem amatis, et quem amare, simulatis, non verbis modo, sed reipsa adiutandus est. Nam erratis si amicitiae fidem sine pecunia vos altruere posse existimatis. Itaque; nunc rationes putate, si amicitia cum Ferdinando simulanda, in singulos menses 20000. tribuatis, non potestis nescire, nullam apud Fridericum gratiam habituros, si tantundem illi detis æquatum enim se non prælatum hosti dicet. Tantum enim obest illi pecunia data Ferdinando, quantum prodest, quantum accipit. Pensanda igitur illa iniuria maiore numero. Quod si Friderico 40000. donetis pluris tamen æstimabit damnum, quod ex simulatione vestra patitur, bella enim fama constant, et nunc belligeratur mendacio et impostura. Itaque; etiam si Ferdinando 20000. Friderico 100000 detis, non tamen tantis damnis vestris efficietis, ut non infectissime uterque; oderit ulturusque; sit. nec facta vestra, nec simulatio, Gabrielis exemplo probari debet. Gabriel vnus erat, secretum apud ipsum tutius erat, deinde in apparando simulatio fuit, non in ipso bello, et vos quidquid hactenus simulastis, tamen latere non potuistis.

§ XVI.

Si ad Ferdinandum transire lubeat, non improbo ad tempus simulare cum Friderico amicitiam; ne subito desertus esse videatur, et ut alias vrbes exemplo trahatis, iuuabit hoc eum exiguo tempore, quia partes minus infirmabuntur. Neutralitatem simulare non expedit, ob eas causas, quas antea exposui. gratus erit aduentus vester Ferdinando, et honesta occasio, timor proscriptionis, et ex eo seditionis ciuicæ, præcipue vero, quod cum Saxone, religionis vestræ patrono, contra Cæsaris hostes pugnare pium sit et gloriosum.

§ XVII.

Quidquid agatis, aut simuletis, ei quem amicum habere vultis danda est, pecunia arma commeatus. Nemo enim in periculo se absque pecunia iuuari posse credit. imo non modo donanda, sed et fœnori

et mutuo danda, hæc enim petuntur omnia, milit(i) transitus concedendus, aliaque facienda, vt se iuuari sentiat, cuius in amicitia cupitis esse. Scio grauem esse exactionem ciuibus, sed præstat grauari patriam, quam amittere vt dicebat Barneuelius.

§ XVIII.

Ad me quod attinet, res iam Venetias detuli, ob credita. heri in castris, et Pragæ, amicus noster Adelbertus, multiq; alij alio migrare incipiunt. tibi idem suadeo, nam siue vincimur siue vincimus, Ciuitatum conditio post bellum est futura deterior. Si vincimur, dubitare non possumus, quam magnis difficultatibus inuoluendi simus, si auxilio Turcæ vincimus. a nobis initium seruitutis erit, si sine illius exercitu vincimus, si non crudelis, fane auara victoria futura est, nullo nostro commodo, quia victores sunt egentissimi. Tecum enim perpende vincere Fridericum, omnia illi credere Onspacensem, Wirtenbergensem, Durlacensem, Anhaltinum, tot Comites, Barones, inprimis fratrem et filios Friderici, deinde domum Brandenburgicam, et Palatinianam, ære alieno, soboleq; grauata, omnes illos auarissimos audissimos callidissimos. Adde his Gabrielem et Vngarorum, Transiluanorum, Turcarum immensas, cupiditatum Charybdes, adde Bohemos, Morauos, Silesios, Lufacios Proceres, luxu, bello, ære alieno perditos, adde Belgas, Confiliorum Directores, Palatinos magna spe lactatos, Anglos deniq; et Scotos longa fame siccos. et prædæ inhiantes, deinde Turrianum, Mansfeldiu, Hollachium, iam Ducatus et Regna sperantes, inter hos omnes flagitantes, minantes, adulantes, quid puero Regi esse animi poterit? danda sunt omnia illis, per quos vicit, danda armatis, cum ipse tamen omnia retinere malit. An vllus vestrum tam stultus est, vt Noribergæ putet aliquam portione ex Bambergensi vel Herbipolensi alijq; Episcopatibus, Præposituris, Abbatij, dandam arbitretur? non erit ista diuisio, quam barbatuli vestri senatores, inter pocula et amores meditantur. Nihil dabitur Pfeffersecceris, quos tam timide pecuniam exponere dudum queruntur. Vnus Scultetus, vnus Camerarius plus poterit, quam tota Noriberga, nec permittent illi, vt Vbiquitarijs nouæ regiones subdētur, nihil igitur emolumenti ex eo vobis bello nascetur.

Libertatis periculum vna omnes adibimus, quod iam tot annos Austriaci conseruarunt, vna dies auferret, nam vbi Fridericus cum fratre filijs canibusque suis omnia occuparit, cum volet, vobis dominabitur, pedem extra Urbem ponere non licebit, nisi ad eorum arbitrium, eodem loco erit Wormatia, cui senatum dabit Fridericus, fortius vtens iure Episcopi. Spira ne suspirare quidem audebit, quin et Ciues nostri, Syndici, Secretarij, Senatores, se illis dabunt aliorum æs alienum nonnullorum æmulatio, quorundam Religio, ad Principes iiberarum Ciuitatum transferet. Senatus et Tribunalia omnia Friderici zizabunt, quid facturi sint, ex illis quæ faciunt feceruntq; disces Friderici maiores, atque ille ipse. nonne Wormatiæ sanguinem haurire conditis in vicinia Urbibus, conatur? nonne hunc in finem Francken-talium, vocatis e Belgio callidissimis mercurialium, exstruxerunt? Manhemium muniunt, Sentlenabertum augent, et exhauriunt Wormatiam, et ne quidquam desit mali Neuhausiana illam schola premunt, vide Hanouiam infelicitè illam quidem, sed tamen in æmulationem

Francofurti excitatam. Hæc cum nondum victores vestra pecunia cogentes, vestram amicitiam prestantes faciant; quid victores et Dominos facturos speremus, vel enim Noriberga Ambergam, Ulma Turingam, Argentoratum Heidelbergam, Spira Franckentalium Wormatia Manhemium migrabunt, vel vrbes ipsæ cum opibus in eorum ditionem venient. Hactenus Principes illi omnium opibus et libertati insidiantur, Vrbes ab Austriacis Imperatoribus defenduntur, quid futurum est, si absit defensor, inualecat inuasor? nisi credimus eos, qui cum periculo fortunarum tuarum, qui cum pacto Turcicæ seruitutis, incertam aleam de Regno Bohemiæ iecerunt, vestras opes magnas, paratu faciles, vrbes quas sine puluere et sanguine obtinere possunt, non accepturos. Hæc mea est sententia de bello, quod fugio et fugiendum censeo. tanta est nostrorum importunitas, tantæ minæ, tanta cum barbaris gentibus societas, tantum etiam mutuum odium, vt omnia mala inde manatura, nihil boni euenturum conijciam, Vale. Venetijs proximas exspectabis, e Castris idibus Maij Anno 1620.

Tuus frater Wenceslaw.

LIST
VÁCLAVA MEROŠVY,
ČECHA, JANU TRAUTOVI, NORIMBERČANU, O STAVU
SOUDOBÉ VÁLKY A MĚST ŘÍŠSKÝCH,
Z TÁBORA ČESKÉHO POSLANÝ, OD VALONŮ ¹⁾ ZACHYCNÝ.

Ty, čtenáři, čti, suď, lituj, porad', pomoz!

Léta 1620.

Urozený, vzácný Pane, příteli nejmilejší! Kmotr obou nás mi Tvůj list právě 1. května s dárky dcerušky Tvé dodal. Smrti Mikulášovy ²⁾ velice želím, ačkoli byl tolik dluhů nadělal, že počestně nemohl žíti. Naše domácí věci celkem dosti dobře se daří; požadavkům obtížným se vyhýbám, předstíraje největší chudobu. Obávám se však, by se věci nenaklonily tam, že by nastoupila na místo přetvářky pravda, aby tato προσποίησις ³⁾ nedostatku nebyla předejrou k neblahému hladu, kterýchžto prvních nebezpečností se vystříhám. Avšak o těchto věcech naše paní si navzájem dopisují; já ke druhé části Tvého dopisu přikročím, která jedná o státu. Tato část opravdu γλυκόπιπρος (sladkotrpká) byla; neboť radostí mne naplnila i starostí. Těší mne, že Ty, soudruh ve studiích a na cestách mých, tak bystře a obezřele záležitosti říšské prozíráš a posuzuješ. Věc sama mne tísní a znepokojuje ducha svěžího. Proto nevím, co bych radil, aniž mám, od čeho bych zrazoval; tak všechny sebe lepší a chytřejší rady se všech stran nehoda potkává i usvědčuje nerozvážnou naši moudrost. K tomu přistupuje hanebná roztržka přívrženců našich, příčina to vždy a věštitelkyně velikých porážek a bojův. Nechci však ani žádosti Tvé ani přátelství ⁴⁾ nevyhověti i dám radu dle starého pořekadla o důvěřivosti germanské, jakž dovedu a budu moci. To Ty ne z výsledku a úspěchu, nýbrž z mého přátelství k Tobě oceníš.

§ I.

Tážeš se mne, co by činiti bylo svobodným městům říšským, přede vším Norimberku Tvému, té perle Německa, pak Ulmu. Špýru. Wormsu? Co by, díím činiti bylo, jestliže Bedřicha Falckého Ferdi-

---

¹⁾ V orig. Vaionibus m. Valonibus.

²⁾ Blízký příbuzný Trautův.

³⁾ = přetvářka, předstírání (místo προσ πóiησις).

⁴⁾ Orig. amicitia m amicitiae.

nand dá do klatby říšské. Stanovíš, že ona města trojí postavení mají na vybranou: neboť tvrdíš, že se jim přidati jest buď k Bedřichovi, buď k Ferdinandovi, buď k žádnému z obou. Co by pak při každém způsobu vzniklo z toho zlého či dobrého, celý list Tvůj uvažuje a mého mínění se dožaduje. To však z dopisu Tvého jsem seznal, že všude mnohé nevýhody, málokteré výhody lze uznamenati, protože v těchto věcech jest velice pořádku co dobrého, zlého nadbytek ⁵⁾; o to tudíž míníme se přičiňovati, bychom zlé odklidili anebo za menší vykoupili věci větší; za život král náš bojuje, i nesluší vám pomýšleti na rozmnožování jmění a blahobytu. ⁶⁾ O těchto tedy věcech pojednávaje hlouběji zajdu a mathematickým rozbořem ⁷⁾ co nejzevrubněji vyložím.

§ II.

Trojdílné ono Tvé rozvržení ze škol vzato jest a od učitelů starého lesku. Jakož nyní noví matematikové dalekohledy svými nové na obloze hvězdy, nové na slunci skvrny objevili: tak též politika nová má svá skla a svou optiku, v nížto září jiní členové dělení přidání ke starým. Tyto tudíž vznikají otázky:

1. Zda Norimberku dlužno veřejně státu při Bedřichovi?
2. Či při Ferdinandovi?
3. Či při žádném z nich?
4. Či předstírati přátelství Ferdinandovi veřejně a tajně podporovati Bedřicha?
5. Či předstírati přátelství Bedřichovi ⁸⁾ a podporovati Ferdinanda?
6. Či předstírati n utralitu a tajně podporovati buď Bedřicha buď Ferdinanda?
7. Či má-li se při tom předstírání též oběma stranám penězi přispívati?

Totoť jest, co politikovi sluší uvážiti, nejen co činiti či co obměškati jest, nýbrž i co předstírati. Celý svět užívá klamu; s vlky dlužno vyti. Děti ořechy, muže přísahami třeba klamati, aniž nečestno jest porušiti posvátnost přísahy. Učinili to i naši knížata. Nás za hodnější míti budou, jestliže netoliko pro ně budeme trpěti a válčiti, nýbrž i krivě přísaháme ⁹⁾. Když hračky prodávají kramáři vaši, přetvařují se, lhou, krivě přísahají pro halír ¹⁰⁾, a my to neučiníme pro království a hrady? Učiníme, a to rádi.

§ III

Hlavní jest otázka, zdali Ferdinanda či Bedřicha hájiti jest? Kolem tohoto *πρότερον* ¹¹⁾ točí se i Tvé *πρότερον* ¹²⁾. Avšak dříve než

⁵⁾ Orig. má nesmyslné slovo *μυρωμαχαρα*, jež dle smyslu pravdě nejpodobněji asi má zníti: *μύρια γάρματα* = nesčetné kupy (zla).

⁶⁾ Či jiná interpunkce? bychom . . . vykoupili věci větší pro duši; král náš bojuje za rozmnožování statků a rozkoší; přemýšleti vám nesluší.

⁷⁾ Státi má *ἀναλύσει* m. *ἀναλύσει*.

⁸⁾ Orig. Frederici m. Frederico.

⁹⁾ Orig. peicremus = peiuramus nebo peiurabimus.

¹⁰⁾ Orig. opět peicrant

¹¹⁾ = podle této zásady

¹²⁾ = politická úvaha, smýšlení, jednání.

odpovím, jiné otázky musím se dotknouti, na níž ona závisí, zdali bude totiž vítězství při Ferdinandovi či při Bedřichovi? Neboť zvíťeziti, tuším, chceme, a přikloniti se ku straně šťastnější. Kdyby Bůh nějaký nám tajemství rozhodnutí nebeského odhalil, nižádného by nezbyvalo uvažování anebo jen malé; vždyť bychom vítězství svému přinesli oběť. Nyní, když výsledek jest nejistý — nikde totiž výsledek neodpovídá méně záměrům a připravám než ve válce — snadným domyslem spíše o vítězství pochybovati než mluvit lze. Slunce, vítr, prach, hlas jediný, malý omyl mění osudy převelikých vojsk; všechna velká vítězství i porážky z nejnepatrnějších příhod se udály. Tím větší nenávisti hodni jsou jak naši tak vaši, kteří pachtěním za úřady, lakomstvím, nadějí, revnivostí všechno nasadili. jako hrabě Thurn, Camerarius ¹³⁾, vaši senatoři (radní) a syndikové (písaři městští), kteří za zlaté řetězy, prsteny, poháry, za peníze nejkrásnější provincie přivedli do takových nebezpečností a nyní přenáhlenými úřady obecné zlo obracejí ve prospěch soukromý, mezi nimiž ne-jeden nedávno majitel několika domů pravil, že očekává válku, aby mohl domy své příchozím draze pronajmouti. Ale co se týče věci, domnívám se, že vítězství bude na straně Ferdinandově; domnívám se, pravím, věděti to nemohu. Důvodů mám nemálo, a to závažných.

§ IV.

První důvod jest, že věc Ferdinandova patrně jest spravedlivější. Trestáváš pak spravedlnost Božská bezpráví někdy pozdě, někdy rychle, ale vždycky přísně. My sic obrany a obhájení jsme vydali, avšak jiní ani nevěří, že jest věc naše spravedlivá, aniž sami před svým svědomím omlouváme vinu. Turek, král francouzský, kurfirst saský a jiní, ba i tchán krále našeho ¹⁴⁾ věc naši ztracují. Jakkoli někteří z nich přejí odboji. Muže vznešené, úředníky proti přísaze, bez výslechu s oken jsme svrhli, nedávše jim lhůty ku prosbám, tím méně, aby se mohli hájiti. Císaři Matyášovi a Ferdinandovi, kteří mír, odpuštění (amnestii), výsady (privilegia) nabízeli a vyrovnání vznášeli na soudce, ani odpověděti jsme nechtěli. Angličany, Hollandany, Rakušany, Slezany, Sibiňany (Sedmíhrady), knížata německá, města říšská, Uhry, Turky, ba i peklo na Ferdinanda jsme pošťovali, Vídeň jsme oblehli, celé Německo, pokud na nás bylo, Turkovi jsme zradili a Tatarům. Hájit-li by kdo těchto skutků jako spravedlivých, ten nemůže pokládati něco za nespravedlivo. Jestliže Bohu věci lidské leží na srdci, skutky ony pomstí buď vojskem Ferdinandovým nebo tureckým. Nedopustíš, aby nepotrestáno zůstalo takové bezpráví, jež my ještě zvětšujeme nestoudným hájením věci nejhorší; i uvalujeme na sebe nenávist, jako bychom se celému světu posmívali. Pročez poctivěji přiznává se Gabriel ¹⁵⁾ k nespravedlnosti, že vyhledával vládu, ne spravedlnost, a kníže Anhaltský míní, že pro jeho chudobu válka jest nutná, tím že hmotné poměry jeho mohou se zlepšiti. Téhož smýšlení jsou i naši plukovníci a setníci. Poněvadž však všichni nemohou obviňující osten živého svědomí po-

¹³⁾ ministr Bedřicha Falckého.

¹⁴⁾ Jakub I., král anglický.

¹⁵⁾ Bethlen Gabor.

tlačiti, naši rádcové vynašli moudrý¹⁶⁾ prostředek utišující, lék, že ony zločiny a bezpráví horlivostí náboženskou jsou ἀγισμενῶν¹⁷⁾ (= posvěceny¹⁷⁾). To oni ze svých hnízdeček vyplašení byvše roztroušují, sami tomu však nevěří. Pod Rakušanem náboženství bylo desetkrát volnější. nyní ztuhlý kalvinismus, sedmkrát horší než papežství, krutě nás tísní pověrou. tomuto hrozí mohamedánství a obřezání s tuhým otroctvím. Pročež rozumně kurfirst saský a jeho spojenci i většina obcí říšských náboženství své považují za bezpečnější pod císařem než pod kalvíny a Turkem a zamýšlejí císaře hájiti, a to přiměřeněji dle Písma sv.; neboť dávají císaři, co jest císařovo, a Bohu, co jest Božího. My odňali jsme císaři, co jest císařovo, a co jest Božího, Turkovi jsme nabídli. Pročež v Boha jakožto rádce sotva můžeme doufati, a v skutku vidíme pokutu již se blížiti: zahynul největší počet původců války a přemrštenců¹⁸⁾, Mansfeldův voj již zhusta byl vydán na pospas, Thurn krále uráží, pustoší se pole, pobuřují se venkované, někteří předáci z této pohromy tyjí, rádcové své odměny do Němec a do Belgie posílají a při obecné chudobě bohatnou, král a královna na útěk se chystají.

§ V.

Známkou také nastávající záhuby státu jest porušenost rad; ἀβελειον jest veškerá ἀκακοβουλία¹⁹⁾ (t. j.) nikdy špatná rada není trvalá. Do tohoto bludiště uvrhlo mladého knížete pochlebování ničemníků, kteří zisku vyhledávají z převratu. Zlo rozmnožila přemalicherná zaslepenost, zprvu ovšem s příjemným spěchem utajovaná. Zatím spáchaný byly tyto poklesky, jichž výsledky nyní cítíme. Prvý jest δυσβουλία²⁰⁾, to jest spleťtá nesnáz o poradu, jež vzniká z toho, že navzájem se podezírají Čechové, obyvatelé kurfirství falckého a předáci měst říšských. Neboť vyslanci měst příliš ochotně slíbili vše, podplacení byvše částí sebraných peněz. Majíť přec jedni državy své v Bavořích, druzí u jiných, někteří bojí se uraziti arcibiskupa mohučského, jiní biskupa würzburgského; pročež nikdo mínění své svobodně neřekne, nýbrž jen to, o čemž se domýslí, že jemu jest užitečno. Jiná chyba jest, a to největší, že jsme dopustili, aby Ferdinand stal se císařem, ba že dokonce jsme jej jím učinili. Celé Čechy s lidmi rozvážnými vzpíraly se tomu. Tato okolnost odvahu odpůrcův zvýšila. Falckrabí Bedřich jej jako krále českého pozdravil, jej císařem zvolil, věrnost mu slíbil, přísahou to ztvdil a tak netoliko o vši omluvu, nýbrž i o záminku (k válce) se připravil, a když tak jednati se mělo, aby všemi prostředky, klamem, prosbami, vyhrůžkami, křivými přísahami volba se zamezila, toho opomenuto, a život náš v nejistotu

¹⁶⁾ V orig. psáno řecké slovo σοφόν latinkou jakož i následující φάρμακον; snad spíše se má interpungovati: delinimentum, sophon pharmacon atd. = prostředek utišující, důvtipný (moudrý) lék.

¹⁷⁾ Orig. chybně má ἀγισμενῶν místo ἀγισμενῶν.

¹⁸⁾ či svržitelů s oken?

¹⁹⁾ Tak má býti v originále (m. ἀβελειον a ἀκακοβουλία); překlad slov řeckých dán pak následujícím latinským. Řecké ἀβελειον = instabilis = nepevný, netrvalý, ἀκακοβουλία = mala consultatio = špatná, zlá rada.

²⁰⁾ Tak má se čísti místo nesmyslného δυσβουλία.

vydán; tak jsem rozlícen a oběšení přeji hanebným rádcům, kteří snadno mohli volbu přerušiti a přece toho neučinili. Byl jsem do Frankfurtu poslán jako tajný pozorovatel, a když by se příležitost naskytla, i jako činný člen. Občané na papežence nevraživí sotva zdrželi se nadávek a hanobení; občanům nevěřili knížata a knížatům občané. Ferdinand do města vkročiti sotva se odvážil, posádka tamní přála Bedřichovi, lidé odhodlaní k osočování a ku vzpourám se nabízeli; na pouhou pověst o vzbouření neb o příchodu vojska z Nizozemí knížata byli by odešli, nebylo by již v Němcích císaře a každýkoli by konal, co sobě dobrým býti uznával. V takovém rozechvění odpůrců zvolili jsme si císaře, to jest podlehlí jsme. Zalekla nás arciž arcibiskupa mohučského kmetská odvaha, an s nejtvrdošíjnější vytrvalostí poukazoval na zřízení říšské, a nechtěl z bázně o život od svého práva ustoupiti, a Ferdinanda téměř donutil vejíti ²¹⁾ do Frankfurtu. Postrašila nás kolínského arcibiskupa chytrá statečnost a obratnost, kterou nás obelstil. Avšak třeba bylo opráti se rozdmýchanému srocování lidu městského a občanům nahnati strachu z příchodu Španělův. Tomuto zlu však lék připravit se mohl, kdybychom byli umírněnost a klidnou rozvahu později bývali chtěli předstírat, kdybychom byli chtěli zkoumati hlasování knížat voličův; avšak k nářku státníků mínění mladších nás potom na říšském sněmě v Norimberce zničilo. Ačkoli věru moudří lidé se mnou radili, aby se nic nekonalo zmínkou o stížnostech, nýbrž že mají se všechny záležitosti slovy hedbávnými vyřizovati, když bychom byli měli rozepří vložiti na nestranné soudce, aby o ní rozhodli, když bychom byli měli všechno podezření z války odstraniti, tajně však zbraně chystati, jimiž bychom nepřipravené odpůrce potlačili: my, ježto k záhubě nutil nás osud, o své vůli hrozby jsme pronesli a jako zajatým ve válce podmínky a předpisy jsme stanovili. Nikdy nedělo se nic méně státnického, nic pošetilejšího. Hrozby zničily možnost trestu. Hrozili jsme rovným, rozumným, srdnatým ²²⁾, a co jsem tenkrát řekl, podráždili jsme je k hájení. Činili to chlubilové, psi královští, kteří přívržence papežovy jako ptáky zvukem hrozeb chtěli zastrašiti. Mnozí opakovali, že onino pouze postrachem válku dokončí.

Nyní viděli síly do větru rozptýlené a stydí se za svou zpozdilost. Nyní schvalují mírné záměry, nyní vyhledávají smíru, když vidí proti nám na sto tisíc ozbrojencův. Avšak nyní bázkivě uvažujeme, Ulm a Norimberk bojí se Bavora, Worms a Špýr Španěla, obyvatelé falcí skvosty své odvázejí v místa bezpečná, Frankenthalští, hrstka kurfirstu falckému nejvěrnější, do Nizozemí ²³⁾ odvázejí poklady své. Příčina, proč s nezdarem se potkávají, jest: velice lehkovážně jsme se uradili. Základ a sloup našich úrad jest přetvářka a ukrutnost ²⁴⁾; domnívali jsme se, že vše vykonáme jedním útokem, pohrdali jsme nepřítelem jakožto chabým, lehké síly jsme připravili, a ejhle, na silného jsme narazili; za bojácného jsme jej považovali a tudíž hrozbami jsme se pokoušeli svrhnouti jej, avšak

²¹⁾ Orig. chybou tisku intrare místo intrare.

²²⁾ Chybou tisku má orig. ani-animosis.

²³⁾ Batauiani ni Batauian.

²⁴⁾ Míníme, že státi má credulitas — lehkověrnost, a nikoliv crudelitas ukrutnost, jak svědčí následující slova smyslem.

tím směleji povstal. Jedním slovem: ku kořisti, ne k válce jsme se chystali. Když tedy o věci nanejvýš nebezpečné velice zpozdile jsme uvažovali, ve vítězství doufati nesmíme.

§ VI.

Z téhož zdroje důvěřivosti proti radě Mořicově ²⁵⁾ tětiva války jakoby zátopou stlačena ochabla. Neboť protože jsme si postrachem a vítězství náhlé slibovali, peněz jsme nesebrali, bez nákladu očekávající kořisti. Neboť vidíme, že nákladu na vedení války nám zholá se nedostává, jestliže pravdu slyšeti libo, a pakli není toho, jenž by řekl: Já sám toho poskytnu. Krále našeho i šlechty nečestná jest bída a nouze. Peněžité dávky měst s tak veliké výdaje býti nemohou. Zlata jest třeba tomu, kdo válčiti hodlá, zlata poslušna jest zbraň, zlato více přitahuje železo než magnet. Avšak nám všecko schází. Čechové pustošením, zástavami, přepychem věc i víru promarnili. Slezsko od kozáků, Morava od týchž i od Dampierre-a a všecky provincie od přátelského i nepřátelského vojska, loupežením předákův, i ode dvora královského se vyčerpávají; svým tudíž nákladem válku vésti nemohou, musí se tedy cizí pokladnice užívati. Turek však nepošle ani zlata ani potřeb válečných, nýbrž Krypsy a Harpagony ²⁶⁾, lovce zlata, loupežníky nejnásilnější.

Gabriel sám o své ujmě žádá (zlata) i hajduci; zbývá tedy král náš. Avšak ten umí odírat, v Čechách bere, ve Falcí olupuje sirotky, vyprazdňuje skříně i opasky, v Nizozemí a u moře Jaderského ²⁷⁾ doprošuje se lichvářů, v Anglii na ostudu tchánovu žebře, mezi tím však hoduje a tančí a chválí si své holubníky. Pokladny ostatních knížat lichvou jsou obtíženy, účty skládati se děsí, peníze jim málokdo a nikdo bez nářku nesvěří, výdaje převyšují příjmy, ἀναλώματα převyšují ²⁸⁾ τὰς προσόδους ²⁹⁾. Žijí jako Krassové, Kroesové ³⁰⁾ mrou jako Irové ³¹⁾. Kolika tisíc je třeba mnohým, aby nic neměli? Benátčané spoře dávají, pamětlivi jsouce, že jejich měšce nejsou beze dna, Hollandané však pamatují, že nedávno v několika málo letech po každé o čtyři milliony víc, než jim uloženo, odvedli, jak to Barneveldtovi ³²⁾ prokuratoři potvrdili; mimo to, jakmile by válka vypukla, vědí, že by jim všech vojsk pomocných bylo třeba; majíť vždy po ruce prostředky na vojsko v pohledávce na Aetolích ³³⁾. Britannie ani nemá ani nesežene pokladů; co nedávno velkoobchodníkům bylo vyrváno, spíše škodí, neboť potlačuje velkoobchody; co na obecném zboží obchodním se vyloudilo, více má bezectí než užitku. Taková

²⁵⁾ prince Oranienského, místodržitele hollandského, jenž dobrou dával radu, by se opatřili dostatečnými zásobami, hlavně peněz k válce.

²⁶⁾ Domníváme se, že jsou to schovávači či skrývači a vyděrači anebo Krypses m. Gryphes a H = lapáky (kotvy) a hmatáky (háky.)

²⁷⁾ u republiky Benátské

²⁸⁾ Patrně superat místo superat.

²⁹⁾ Tak má se čísti (místo ἀναλώματα a τὰς π'όδους) a značí to, co předešlá slova: náklady převyšují důchody.

³⁰⁾ Croesi místo Graesi

³¹⁾ Irus žebrák na Ithace z Odysseje známý.

³²⁾ Barneveldt či Olden-Barneveldt, veliký pensionář hollandský, † 1619.

³³⁾ Mníme, že takový jest asi smysl místa tohoto. Petitorium v cod. Theod. značí: das Klaglibell in Eigenthumsachen.

jest nouze na počátku války, a ještě dosavad s vojskem plně se nesrážíme, co doufati lze po bitvě u jezera Thrasymenského a u Canen ³⁴⁾? Odpůrci naši všeho mají nadbytek, mají peníze, mají důvěru, mají Indii; jestliže by se jim přihodilo cos horšího, mají desátky z církevních statků, pakliže by je stihla porážka, vynaloží na to důchody jednoho roku. Jestliže těžší bázeň nalehne na ně, ozdoby chrámů dají do zástavy, i kněze do boje přivedou, a chtěli-li by, dvojnásobný počet vojinů budou moci sehnati. Ještě stavějí chrámy, rozmnožují ještě nádherné jejich okrasy. To když jsem předpovídal, připojiv k tomu, jestliže útokem prvním tuto válku nezažehnáme, že přemožení jsme, tenkrát jsem sic velice na odpor narazil, nyní jméno mám pravdivého, ale nešťastného rádce. Souhrn všeho jest: na tuto výpravu tříměsíčnou spíží jsme věnovali, pakliže válka se prodlouží, musíme umřít hladem. Želím toho že to odpůrcům dotvrzuji. Nevíme-li se býti opovrženými? Vyhlášky Ferdinandovy proti Bedřichovi ³⁵⁾ dovolil Špýr, Worms vyvěsiti, rovněž i Landava, Bílý Kronberg a i jiná městečka Bedřichovi nepřátelská by to učinila, kdyby věřila, že bude letním a ne toliko zimním králem. Když tedy bez peněz ve válce pokračovati nemůžeme, peníze nám však sehnati nelze, žádejme mír!

§ VII.

Pravil jsem, že schází dobrých rad a peněz, nyní přidám ještě, že nesnadno by bylo zvítěziti, i kdyby těchto bylo nadbytek. Takový jest totiž poměr spojenců spojení ³⁶⁾, že každý z nich směřuje k jinému cíli, prospěchy jedněch toliko ze škod soubojovníků mohou vzniknouti. Jakkoli tudíž rouškou užitku a společným strachem, jako za ohony Samsonovy lišky, jsou spojeni, jest to přece slaměné pouto, které oheň spálí na zápach. Dovození z dějepisu státníci, že žádné smlouvy nejsou trvalé, které neprospívají všem, žádné mezi podniky protivnými ³⁷⁾. Nyní si naše spojení ³⁸⁾ prohlédni! Nejmnější v něm jest Turek (sultán turecký); ten nás všecky má stejnou měrou v nenávisti, touží po tom, aby říši svou rozšířil, žádné neušetří krve, ani bratrské, jen aby panoval. Za cíl má sobě vytčeno, ne náboženství Čechů, ne svobody Norimberka stríci, nýbrž podvodem a násilím u příležitosti všecky poslati pod své jho; jestliže by sklamal se v té naději, opustí nás, když by způsobil škody, co mohl. Účel Gabrielův jest líbiti se Turkovi a míti se na pozoru, aby nebyl od pašův obžalován, že si vše podmaňuje a Čechy a Moravu uvádí v poplatnost. Bedřich sní jenjen o panství nad Čechy, opírajícím se o království anglické, kdež jest slabý dědic, sní o koruně císařské a o monarchiích. Tomu nepřipustí ani Gabriel ani Turek. Ani my Čechové ani vy Němci nemůžete to chtíti, není-li úmyslem svobodu svou utratiti. Knížata němečtí baží po statcích církevních a po penězích měst, praví totiž, že spravedливо není, aby byli dlužni mě-

³⁴⁾ Zřejmá chyba tisku: Cannas m. Pannas.

³⁵⁾ proti jeho volbě za krále českého.

³⁶⁾ V orig. συμμαχίον místo συμμαχίας.

³⁷⁾ t. j. kde jsou záměry a podniky protivné, jeden druhému odporující, tam smlouvy nepotrvají.

³⁸⁾ συμμαχίον m. συμμαχίαν.

cháčům ³⁹⁾, nechtějí však, aby Bedřich měl větší moc, než oni všichni sami. Obce chtějí, aby Praha byla svobodna a všude aby byla aristokratie. Hollandané hledí moc svou rozmnožiti, státi se mocnějšími, než jsou sami. Co se týče Norimberka Tvého, viz sám! Vy si žádáte, by se rovnal moci benátské, aby města, dědiny kupoval a pod své panství uváděl sousedstvo; kurfirst falcký usiluje o to, by se rovnal Heidelbergu, Gabriel žádá, aby se podobal jeho Kluži ⁴⁰⁾, Turci Ostrěhomu, Hollandané chtějí jej míti sobě přivtělený, jako jest Jülich a Emerich. Když věci opačné vám prospívají i škodí, nemůže trvati dlouho spolek, který vše lvu ⁴¹⁾ udělí, nechce-li raději zakusiti trestu.

§ VIII.

K tomu také se vztahuje vojsko z různých národů v táboře sebrané: Němci, Angličané, Belgové, hajduci, Turci. Tito poslední poslušni nebudou žádného křesťana. Vůdcem tedy Turků bude Turek, který pouze rozkazu sultána svého bude poslušen. Čeho dojde, toho se nespustí.

§ IX.

U vítězství též velikou důležitost má říšská klatba, která přívržencům Bedřichovým hrozí. Řekneš, že je to list papíru, avšak onen papír ⁴²⁾ v sobě chová meč; jestiž totiž myslí všech Božím řízením vštěpena úcta k vrchnostem. A tak více síly má, nežli se domníváš, avšak co z něho vznikne, vizme! Klatbu vykonati mají arcikníže (Albrecht), kurfirst saský a vévoda bavorský ⁴³⁾; naléhati budou i na záležitosti státní i na své, s těmi bude třeba válčiti a mimo válku scházeti nebude i jiných nehod. Do klatby daní ⁴⁴⁾ na pospas jsou vydáni, všeho práva zbaveni. Pročež i soukromníci: hrabata, baroni, zemané, venkované z vašeho území, co budou moci, uchvátí. Co totiž u jiných jest krádeží a loupeží, naproti vám nazvou válkou spravedlivou, tedy úklady strojiti, bráti, loupiti, páliť, vražditi občana norimberského bude nejen beztrestno, nýbrž i chvalitebno. Též zakusí Worms, Špýr; žádné místo nebude bezpečno před těmi, před nimiž bezpečny nejsou úřady. I nebudete moci býti hájeni; tajně a nenadále objeví se (nepřátelé) všude. Budou-li obsazeny silnice a cesty budou-li nejisty, zboží své nebudete moci rozvážeti, aniž potraviny dovážeti, z čehož vznikne hlad, střela to ostrá a netrpící odkladu, podněcovatel to vzpoury. A tohoto nejvíce jest se báti Norimberčanům. Obce Tvé stav, jehož nejsi neznalý, neúrodná půda znepokojuje, živnostníků důmyslem a přičiněním blahobyť a sláva se

³⁹⁾ Orig. má τοῖς πικρῶτατοις, (správně-li čteme) slovo nedávající smyslu (jemuž tiskař asi sám nerozuměl, jak tomu nasvědčuje vynechání přízvuku;) snad se v něm tájí přezdívkou τοῖς πικροῖς ἄλλοις = tučným (napěchovaným) měščům.

⁴⁰⁾ něm. Klausenburg, maď. Kolosvar.

⁴¹⁾ t. j. nejsilnějšímu.

⁴²⁾ Papyrus masc., ale též papyrum, proto snad istud.

⁴³⁾ Bauarius m. Bauaius v orig.

⁴⁴⁾ Třeba interpungovati: Praedae dantur proscripti, omni iure privantur.

chrání. To vše přinese netoliko válka, ale již strach z války a klatba říšská; zrušením bezpečnosti vývozu a dovozu všechna obchodní města zanikají. Avšak nejenom to zničí klatba říšská, ale i jiná města vám zneprátní. Frankfurtské trhy vám budou nejisty, zboží norimberské bude se zabavovati, a jestliže byste náhodou ve městě byli bezpečni, přece východu a příchodu ostříhati budou ti, kteří vědí, že pleníce a vraždí vás, službu prokazují císaři; mnozí domnívají se budou, že se tím zalíbí i Bohu. A nebude kde hledati si práva. Kdož zajisté bude se diviti, že se mnozí zbrojí proti vám, kteří proti pánu svému útočíte, kteří jemu záhubu strojíte, k jehož obraně jste přísahali, že hrdla a statky nasadíte; nikdo vás před soudem obhajovati nebude, propadnete v každé při, kteří bojujete proti svému soudci. Kdo vám splatí dluh, když podporujete ty, kteří císaři odnímají země, když stojíte při té straně, u níž hlavou jest odvěký křesťanstva nepřítel, který vás nikdy jinak nepojmenuje než psy? Odtud tedy obchody vaše bez války vezmou za své a padnou obchodníci, jinam se přestěhují, jakož nyní na pouhou pověst o klatbě činí obyvatelé ve Falci, any zrušeny jsou obchody, cechy řemeslníků hladem zahynou, ve městě bude pusto, hradeb nebude se moci hájiti, aniž pak na pomstu povstanou občané vaši, protože prostí a drobní řemeslníci jsou ducha malého a sklíčeného, a čím hustěji přicházeti budou, tím snáze porubáni budou, jak o Punovi a Římanech pravil barbar. Vaše město téměř celé nezabývá se výrobou věcí nevyhnutelně potřebných k živobytí lidskému, práce největší části obyvatelů směřuje ku shotovování hraček. Zboží norimberské totiž jakožto výzdoba činí potěšení, které válkou bere za své. Nedbá o loutky strašlivý voják, aniž o věci drobného průmyslu (*μικροτεχνία*)⁴⁵⁾ setník svalnatý. nářky za hřmění a blesku děl nebudou slyšeny, aniž bude míti místo v šiku prachem zahaleném ozdoba, kde ozbrojenec silného muže rozmáčkává. Vašemu zboží tudíž nepojde z toho žádný užitek. Na samém tedy počátku války obec vaše bude zničena.

§ X.

Ač tedy Norimberk, Strassburk a jiná města příliš rozhárané mají vnitřní poměry, než aby na svých pozemcích mohla kliditi dosti potravin, jest jim celé Německo polem, kteréž když jim bude uzavřeno, nutně musí města ta zahynouti. A z této záhuby vzešlý vztek obrátí se proti původcům. Neboť když občané neposlouchají, leč jediné z bázně, svých radních (senátorů), lichvařících se židy a jiné potlačujících, jaké příležitosti nabudou ku vyhánění nebo vraždění senátu, i nebude třeba podněcovačů při vlastizradě; práva dostane se i dobrým. Město Worms stěžuje si, že od svého senátu jest utlačováno, že židé jsou v příznivějším postavení než občané; co že, myslíš, činiti budou, až nahlédnou, že několik málo lidí chytrých způsobilo, že veškera obec připravuje se o výsady, olupuje se o statky a o život, arci proto, aby Bedřicha věncila cizí koruna, aby byla těla, města, bezcenná, ana půda ladem leží⁴⁶⁾. Či jestliže onen známý

⁴⁵⁾ Tak třeba čísti místo orig. *μικροτεχνία*, kterýmžto slovem předcházející latinské *minutae artis res* (věci drobného průmyslu) se označují.

⁴⁶⁾ Buď nedokončená věta anebo: aby byla těla, města, bezcenná (To jest: aby města, připravená o veškeré jmění, byla bezcenným majetkem.)

Catilina tkví na hrozivém skalisku, z té příčiny někteří ⁴⁷⁾ přízní a penězi porušená města si připojí, jiná úpadkem neporušená? Věř mi, spíše novou radu městskou zvolí a k císaři se přidají, než aby se odhodlali s dětmi a manželkami zahynouti. Jediný člověk, jenž zvolá: „Ať žije Ferdinand!“ obrátí město ku svému pánu. Není tudíž pomoc, jež odtud očekávati lze, silna. Neboť jsou přijati na milost, domnívali se ⁴⁸⁾ totiž, že poslavše do Čech něco málo peněz, tím moc církve ⁴⁹⁾ zlomí, a neobávali se nebezpečství. Nyní jiné je smýšlení, jdou do sebe.

§ XI.

V onen klam přivedli obce schytrali rádcové knížat, aby je přemluvili, že jde o jejich svobodu, to věru bylo jim nejvíce na péči, aby rozbroj mezi městy a mezi papeženci knížaty rozdmýchali. Pamatujete se, že při bourání hradeb Eidenheimských s největším utajováním a s neslýchanou až dosud lstí se jednalo, zatím nenávisť z celé věci na město Špýr a jiná města sváděli, a to činili proto, aby velkodušný a zralého rozumu kníže ne tak kurfirsta falckého jako města říšská měl v podezření, ačli by přece věřil klamům. Neuvádím sice to, co on myslí, nýbrž co kurfirst falcký namluvíti chtěl. Ale jak jest nebezpečno sousedního knížete, rozumem, obratností, jméním, klientelou, vážností a mocí spojenců kvetoucího, urážeti, to nejlépe uznali rádcové falckí, kteří byli toho mínění, že ona urážka s nich na vás se má svést.

§ XII.

Nic opravdu není, co více naději naši boří, než záležitosti naše vzájemnými spory zmítané. Čechové na Bedřicha rozhněvání jsou, a jakkoli ještě zřejmě nevypukl požár, uvnitř přece zuří. Příčiny, proč odcizeny jsou mu myslí, jsou mnohé: 1. Nesmírnou nadějí byli mysl do výše povznesli, očekávali britské poklady a vojíny ze severu otužené, slibovali si místodržitelství a léna a nové panství v Rakousích, Štýrsku, Tyrolsku; když se naděje ona shroutila ⁵⁰⁾, mysl, kterou nerozvážně byli povznesli, sklesla. Když pak viděli, na místě pokladů tchánových že se dává dárek a almužna, a že král jako žebrák špatně se podporuje z Nizozemí, kdežto jsou nuceni neustále sháněti peníze a najímati vojíny v Uhrách, loupežemi, przněním, vraždami řádící, a dovnitř je pouštěti, tu se sotva násilí zdržují. K tomu se druží, že den ode dne rozmnožuje se pustošení, aniž mohou totiž býti s to, aby cizozemského vojáka vyhnali, domácího vyživili a vyhověli přepychu královskému; cítí, že jedni, jsouce podrobeni, myslí na odpadnutí, druzí že jsou vyčerpáni. Jsouť opuštěni od Slezanů, jimž po uplynutí dvou měsíců polští kozáci více způsobili, než byli po veškeré rakouské panství trpěli; kozákům staví sice na odpor Uhry, a proti Uhrům Turky, kteří arcíř za náboženství slezské svo-

⁴⁷⁾ Chyba tisku: snad *paucae . . . urbes*: některá podplacená města připojí si jiná (města).

⁴⁸⁾ Putabunt v orig. místo putabant.

⁴⁹⁾ Ecclesium v orig. m. Ecclesiarum.

⁵⁰⁾ Státi má decolavit m. decollavit.

bodně bojovati budou, ani sami jsou otroci Turkovi a nižádným náboženstvím vésti se nedají, leč jediné očekáváním bohaté kořisti; oboje tedy vojska budou živiti Slezané, kozáci jim stáhnou kůži, hajduci je vykuchají, Turci jim oberou kosti. Ať tedy v šiku stojí polští kozáci, Uhři, Turci, pro kterou stranu dá hlas svůj rolník? Zda bude chtíti býti pod Turkem či spíše pod Rakušany nebo pod Polákem? Kořistí vítězovou se staneme, jediná zbývá moudrá rada, kterou si pána mírnějšího vyvolíme.

Zaští též ke kurfirstovi falckému příčiny jsou jiné. Neboť jakkoli nejvybranější přetvářky ke knížatům německým užil a je oklamal, téhož umění znenáhla užívá i proti předákům a městům. Tak Thurna obelstil, tak klame Mansfelda, a nikomu neodpovídá, leč umělým dvojsmyslem těch, kteří naučili jej býti temnou, skrytou, starou liškou a lhářem. Když tedy na slovo se neváže, leč věrní⁵¹⁾ když vidí, že žádnému Čechu nedůvěřuje, sami též zachovávají ono známé: Μέμνησο ἀπιστεῖν⁵²⁾ pomni, že dlužno nedůvěřovati. A proč ho již nenávidí, přejí si, aby zahynul, by syn jeho panoval, aby jeho mládí užili k ustálení svých záležitostí. Nenávist tato se zhoršuje zvláštním jakýmsi rozmarem⁵³⁾ Bedřichovým, neboť jest sobě zcela nepodoben, časem až i do hlouposti a do směšnosti laskavý a vlídný, časem zarputilý, každé slovo chytá, jest podezřívavý, nepřítel svobodně mluvících a zpupný. Jestliže v něčem uražen byl, zakrývá to, toliko oněm, kterých se bojí a jež nenávidí, lichotí; to ač velmi důvtipně Čechové nenávidí, obzvláště vojevůdci, nijak nemohli na dlouhou dobu snést chybu, jež jsou království českému nepřátelské. S jakým však setkává se opovržením, vy lépe znáte. V těchto nebezpečnostech, v nichž tkvějí krajiny, co jiného tropí nežli že stkvěle a nádherně vystupuje. Zasmál jsem se, když jsem viděl novelly⁵⁴⁾ frankfurtské, které přece, jak tvrdí náš Reinerus⁵⁵⁾, od jakéhosi doktora městského⁵⁶⁾ (advokáta) a dvou patriciů přehlíženy a ku prospěchu věci naší přispůsobeny jsou, zasmál jsem se, pravím, když jsem četl o skutcích krále našeho. Co pak tento vykonal, leč že započal obrazoborstvím, že plnou číši piva na zdraví stavů se prolil a s našimi paními tančil. Zdali tím se uhájíme? Či sluší tyto události tomu, kdo v jiná království se uvazuje? Z toho uzavírám, že malá jest naše naděje ve vítězství, ohromný strach z války, uvolnění naší ligy, jež počalo již hroziti, a proč že nemáme příčiny těch se přidržovati, již zahynouti chtějí.

§ XIII.

A to je má rada, na tom základě spočívající, dle něhož se domnívám, že vítězství připadne Ferdinandovi. A jestliže Ty i jiní spolek, spojenectví, potřeby válečné, pomocná vojska ottomanská

⁵¹⁾ Nemá býti fideles? (místo fides, kteréž tu nedává smyslu).

⁵²⁾ Tak má se čísti místo Μέμνησο ἀπιστεῖν, což objasňuje následující lat. memento diffidere.

⁵³⁾ Čísti se má asi: morositate (m. moriositate) = mrzutostí, (mrzutým) rozmarem

⁵⁴⁾ Říkaly jim též „relace“; byl to chlubný životopis Bedřichův.

⁵⁵⁾ Známý tehdaž učenec soudobý.

⁵⁶⁾ Má snad býti politico místo politico.

očekávající, štěstí nám a vítězství slibujete, přece bych nemyslel při-
držeti se Bedřicha. Mním, že bude válka dlouhá, že ne tak rychle
Ferdinand se všemi svými spojenci bude moci býti zbaven svých
zemí. Jedním útokem obsadili jsme Čechy i sousední země a slibu-
jeme si nadále totéž štěstí, avšak naopak vidíme, že vzdorovaly tak
dlouho samotné Budějovice a že nám oplatily porážky. Kolísavý jsou
kostky válečné, a národ vítězný bývá druhdy nešťastnější poraženého.
Nechť však v skutku zvítězí Bedřich, zatím přece, dokud nerozhodný
boj zuří, dobyt a spustošen býti může Norimberk. Známeť jest onen
výrok Caesarův:

Jakkoli k Hesperské světa pospícháme my ose,
Massilii zničiti zbývá.⁵⁷⁾

Ve druhé válce punské byl vítězem Říman, avšak i Saguntan
proléval krev, Capua dobytá dvakrát, dobyt i Tarent. Dokud štěstí
válečné se mění, bídné bude vaše postavení. Kdo vítězství dobývájí,
právě ho dobyvše duši vypouštějí; tudíž může se státi, že i vy pad-
nete za oběť Martovi. Řekněte však, co učiníte, přijde-li do Norim-
berka kurfirst saský, nařídí-li, že máte býti poslušni slova císařova,
připoví-li Lutherán sám, že bude náboženství (augsburské) neporu-
šené zachováno, slíbí-li, že proti kalvínům bude chrániti všech? Kdo
z občanů, myslíš, bude tak zpozdilý, že by chtěl raději vydati se
v nebezpečí života i jmění a to pro kalvíny a Turky, než krásné svo-
bodu náboženské a politické hájiti? To kdyby někdo obyvatelům měst
Ulmu, Špýru, Wormsu slíbil, snadno několik těch prohnanych lidí
vybijí, kteří penězi podplaceni byvše zrazují vlast. Jestliže tedy s cí-
sařem se spojíte, nebude vás nikdo pronásledovati, pakliže jinak se
vám uzdá, neosvobodí vás váš Bedřich. Jestliže tedy radno, abyste po-
mocná vojska od ligy⁵⁸⁾ odvolali a příspěvky válečné jí odepřeli, by
sama sebou se rozpadla. Když jste svými prostředky válečnými roz-
nítili válku, vy první plamenem budete zachvázeni, a ze své kůže,
jak u koní bývá, uzdu připravíte sobě i synům i potomkům svým.

§ XIV.

O prvních dvou otázkách dosti jsem pověděl, nyní třeba od-
povědětí těm, kteří za to mají, že jest nejbezpečnější žádné strany
neuraziti, se žádnou nedržeti. To považuji já za nejbezpečnější
radu; neboť se přiházívá vždy, že ten, kdo pozoruje válku v soused-
ství zuřící, stává se kořistí vítězovou. Kdo mezi dva zápasící jako
třetí přichází v střed jejich, s obou stran bývá bodán. Obě strany
však uráží ten, kdo žádné z nich nebude podporovati; domníval by
se, že při obou stranách má mnoho důvodů, proč by nutno bylo, aby
jí poslány byly posily vojenské, a tudíž, jakobý bezpráví utrpěvši, aby
ku pomstě vzplála, obzvláště když by se zdálo, že při obou stranách
bojujících tím příležitost vyhledával ku prodloužení panství. Jestliže
vy žádné strany nebudete podporovati, v horším se octnete postavení
ze dvou hlavně příčin, jelikož vítěz bude nad vás mnohem mocnější,
aby sebe mohl pomstíti a vás podrobiti. Potom ten, kdo byl nejvíce
urazen, bude činiti, co mu libo. Císař opravdu bude urazen, protože

⁵⁷⁾ Verše vzaté z básně Lucanovy Pharsalia IV. v. 359. a n.

⁵⁸⁾ Mním, že má státi od unie (prot.), která stála proti císaři Ferdinandovi II.

jste mu složili přísahu věrnosti; jestliže opustíte pána svého a zůstanete-li jej v nebezpečí, jako nepřátele válečné bude vás souditi dle zákona říšského. S Bedřichem ve smlouvu jste vešli; jestliže nebudete válečnou mocí mu pomáhati, bude vás míti za sběhy a dle příkladu Tulliova zapráhna na různé strany čtyřspřeží, učiní z vás Mettie Fuffetie.⁵⁹⁾ Uzavírám tuto část tím, že neutralita jest nebezpečna, že věc Bedřichova prabídně stojí, že nutno jest císaře podporovati.

§ XV.

Přicházím nyní k radám jiných lidí, co činiti a co předstírati? Jsouť mnozí, kteří se zdají lidu obecnému chytrými, sobě nejchytrějšími, mně dětsky lstivými, jichž rada jest ta, aby předstíralo se přátelství Ferdinandovi a Bedřich se podporoval; neboť to prý se až dosud od mnohých dělo, a obzvlášť u Gabriele prý mělo to velice šťastný úspěch. Radu tuto zatracuji z mnohých důvodů, z nichž hlavně tři uvedu: První jest, že nelze onu přetvářku zakrýti, tudíž není pak přetvářkou, leda chlapeckou, i viš, že podvod není podvodem, leč když se při něm užívá úskoku. Kde mnoho a nesvorných lidí, tam nemůže býti mlčenlivosti, a většina jich chce raději bezpečně věděti, při které straně jest. Potom při placení peněžitých příspěvků, při přijímání vyslanců, při dodávání vojska tak mnoho jest příčin, které vás zahubí, že to zatajiti nemůžete; tedy nemožné věci na sebe bráti nesluší. Druhý důvod jest, že ve větší nenávist vydáváte se u Ferdinanda; jak totiž více škodí zdánlivý přítel než zjevný nepřítel, tak i větší hoden jest nenávisti. Pročež nepřátele často ušetříme, zrádce odlučujeme, vojíny nepřátelské dovolujeme za měsíčný žold vykupovati, sběhy usmrcujeme mučením. Dopustiti nikdy nesmíte, abyste, jestliže by Ferdinand zvítězil, nebyli nejen za nepřátele považováni, nýbrž aby s vámi nebylo i naloženo jako se zrádci a zločinci. Ba i vašim občanům bude vaše spolčení nečestné, a ti, které podporujete, budou míti za to, že se jim stalo více bezpráví než pomoci od vás. Opouštěním však strany, ku které jste se přidali, které jste přísahali, na niž jste přenesli jmění i ducha, tu že vy zatracujete, bude se zdáti těm, kteří opravdu mysliti budou, že jste od ní odpadli. Tím mysl ostatních klesne a stanou se pro naši přetvářku skutečné jejich přeběhy. Proč tedy vy za sítinou přetvářky budete se skrývati? Proč po prvním náběhu, zarazivše kopí v zem, nečinně seděti budete? Jiní v nejužší seči, uprostřed nebezpečného rozhodnutí život položí. Škodu tuto Bedřich nejen za větší ceniti, ale i pocíťovati bude, než by byla pomoc, kterou mu tajně přispíváte. Rozhněvá se tedy a uchová to v srdci, bezpráví předlouho podržujícím a skrývajícím. Vy cokoli dáte, ztratíte. Třetí příčina jest škoda, kterou pokladně učiníte. Neboť oběma knížatům, i ježž milujete i ježž milovati se tváříte, netoliko slovy, nýbrž skutkem pomáhati dlužno. Neboť se mýlíte, domníváte-li se, že důvěru ve přátelství své bez peněz můžete si zjednati. Pročež nyní si rozpočtete: jestliže, když přátelství k Ferdinandovi předstírati se má, měsíčně 20.000 zl. na poplatcích zapravíte, nemůžete nevědět, že u Bedřicha nenajdete žádného díku; pakliže tolikéž dáte i jemu, řekne, že na

⁵⁹⁾ Orig. fuffetios místo Fuffetios.

roven sice postaven jest nepříteli, ale že mu nedána přednost. Tolik mu totiž škodí příspěvek daný Ferdinandovi, kolik mu prospívá, co dostává sám. Musí se tudíž vyvážit ono bezpráví větším příspěvkem. Jestliže byste dali Bedřichovi 40.000, přece za větší bude ceniti škodu, která vzniká mu z vaší přetvářky; války totiž veřejným míněním trvají a nyní válčí se lží a balamucením. A tak ačkoliv byste Ferdinandovi dali 20.000, Bedřichovi 100.000, přece těmito škodami svými nezpůsobíte, že vás oba nebudou co nejroztrpčeněji nenáviděti a se mstíti. Ani skutky vaše ani přetvářka po příkladě Gabrielově nesmí se schvalovati. Gabriel byl sám, tajemství u něho bylo jistější, pak se jevila přetvářka ve přípravách, nikoli ve válce samé, a vy, co jste až dosud předstírali, přece zakryti jste nemohli.

§ XVI.

Jestliže byste nakloněni byli přejíti k Ferdinandovi, ne neschvaluji toho, by na čas se předstíralo Bedřichovi přátelství, aby se náhle neviděl býti opuštěna a byste jiná města příkladem za sebou netáhli; potěšíť ho to na krátkou dobu, protože strany méně budou oslabovány. Neutralitu předstíratí se nedoporučí z těch důvodů, které jsem dříve vyložil. Milý bude přechod váš Ferdinandovi a čestná příležitost, bázeň z klatby říšské a z ní strach ze zpoury občanské, obzvláště však, že ve spolku s kurfirstem saským, ochráncem vašeho náboženství, proti nepřátelům císařovým bojovati záslužno jest a slavno.

§ XVII.

Cokoli byste činili anebo předstírali, tomu, kterého přítelem míti chcete, nutno dávati peníze, zbraně, spíží. Nikdo totiž v nebezpečí nevěří, že může býti podporován bez peněz; ba nejen že se musí darovati, nýbrž i úroky a na dluh dáti se musí, toho totiž všeho se vyžaduje. Vojínům průchodu dovoliti nutno jest, i vše ostatní vykonati se musí, aby cítil, že jest podporován ten, v jehož přátelství býti si přejete. Vímeť, že obtížno jest vymáhati novou daň na občanech, avšak výhodnější jest, obtížiti vlast, než ztratiti ji, jak říkával Barneveldt.

§ XVIII.

Co se mne týče, věci již odvézti jsem dal do Benátek (vlaských) pro to, co se včera proslýchalo v Táboře a v Praze. Přítel náš Vojtěch a mnozí jiní jinam se počínají stěhovati. Tobě totéž radím, neboť ať podlehneme, ať zvítězíme, postavení obcí po válce bude horší. Jestliže budeme přemoženi, nemůžeme pochybovati, jak velikými svízeli budeme zahrnuti; pakliže pomocí Turků zvítězíme, vyjde od nás počátek otroctví, pakliže bez jejich vojska zvítězíme, bude ne-li kruté, zajisté nenasytné vítězství, nám nikterak ku prospěchu, protože vítězové bývají nejnuznější. Sám u sebe totiž uvažu, že Bedřich vítězí: pak musí odměny dosáhnouti⁶⁰⁾ knížata Ansbašský, Virtem-

⁶⁰⁾ Ten zajisté smysl má věta tato.

berský, Durlašský, Anhaltský, tolik hrabat, baronů, především bratr a synové Bedřichovi, konečně rod Braniborský a Falcký, dluhy a potomstvem obtížený, všickni ti nejhrabivější, nejzávistivější a nejlstivější. Připočti k nim Gabriele, ohromné požadavky Uhrů, Sibiňanů, Turků, připočti předáky Čechů, Moravanů, Slezanů, Lužičanů, přepychem, válkou, dluhy zničené, připočti Hollandany, řiditele úrad, obyvatele falcké velikou nadějí přivábené, konečně Brity a Skoty, trvalým hladem vychrtlé a po kořisti prahnoucí, konečně Thurna, Mansfelda, Hohenlohe, kteří již čekají na vévodství a království, mezi těmi všemi žádajícími, hrozícími a lichotícími, jak bude mladému králi u srdce? Dáti se musí všechno těm, jichž pomocí zvítězil, dáti se musí ozbrojencům, ač on by chtěl raději vše podržeti sám. Či jest někdo z vás tak zpozdlý, že by se domníval, že by nějaká část z biskupství bamberského nebo würzburgského a z jiných biskupství, proboštství a opatství dáti se měla Norimberku? Nestane se ono rozdělení, o kterém uvažují vaši vousatí senátoři, sedící s dobrou vůlí při sklenici vína a u ženštin. Nic nedá se měcháčům,⁶¹⁾ na něž si dávno stěžují, že tak úzkostlivě peníze na doléhání vyplácejí. Jediný Scultetus,⁶²⁾ jediný Camerarius⁶³⁾ více zmůže, než celý Norimberk, aniž dopustí oni, aby všudybylům⁶⁴⁾ nové se podrobily krajiny. Žádná tedy výhoda vám z této války nekyne.

V nebezpečenství svobody zároveň my všichni se vydáme. Co již po tolik let Rakušané chránili, jediný den odstraní; neboť jakmile Bedřich s bratrem, se syny a psy svými⁶⁵⁾ všechno obsadí, když bude chtít, bude vám vládnouti, z města vykročiti nebude vám volno, leč s dovolením jejich; v témž postavení bude Worms, jemuž Bedřich dá senát (radu městskou), příliš směle užívaje práva biskupského. Špýr nebude moci ani vydychnouti,⁶⁶⁾ ba i občané naši, písaři městští (syndikové), tajemníci, radní (senátoři), se jim vzdají, dluhy jedněch, některých ctižádost, náboženství jiných převede svobodu⁶⁷⁾ měst na knížata. Senát a všechny soudy Bedřichovy⁶⁸⁾ našeptají, co z toho budou činiti, co činí a co učinili. Poznáš Bedřichovi předky. A i on sám zdali neusiluje o to, aby krev Wormsu vyčerpal tím, že založena byla poblíž města. Zdali za týmž účelem Frankenthal nevystavěli přivolanými z Belgie nanejvýše lstivými obchodníky? Mannheim opevňují, Sv. Lambrecht zvětšují a vyssávají Worms, a by nic zlého nescházelo, tísni jej Neuhausskou školou. Pohlédni na Hanau, onu sic nešťastně, ale přece ku řevnivosti na Frankfurt podnícenou. To když ještě nejsouce vítězi, vašich peněz potřebujete, o vaše přátelství se ucházíte, činí, co můžeme doufati, že konati budou, jsouce vítězi a pány? Buď totiž přestěhuje se Norimberk do Amberku, Ulm do Tubink, Strassburk do Heidelberku, Špýr do Frankenthalu, Worms do Mannheimu, buď města sama se svým majetkem dostanou se do jejich (knížecího) podruží. Až po tuto dobu ona knížata ukládají

⁶¹⁾ Mním, že je to totéž jako shora τοῖς πικροῖς σάκκισι.

⁶²⁾ Známý kazatel Bedřichův.

⁶³⁾ Obě jména tvoří zároveň hříčku slovnou: rychtář (Schulze) a komorník.

⁶⁴⁾ Jest pouze domněnka, že slovo ubiquitarius je náš všudybyl.

⁶⁵⁾ se svou družinou.

⁶⁶⁾ Narážka slovní: Spira ne suspirare quidem audebit.

⁶⁷⁾ Dle smyslu domýšlím se, že má býti libertatem m. liberarum.

⁶⁸⁾ Frederici zajisté místo Frederico.

o statky a svobodu všech, města říšská od rakouských panovníků se hájí; co stane se, nebylo-li by ochránce, zmohl-li by se výbojce? Leč bychom věřili, že ti, kteří s nebezpečenstvím statků svých.⁶⁹⁾ kteří s úmluvou tureckého otroctví nejisté kostky vrhli o království České, vašeho jmění velikého, snadně pohotově jsoucího, ni měst, kterých bez výstřelu a bez prolévání krve mohou nabýti, nedosáhnou. Totoť jest moje mínění o válce, již se vyhýbám a o níž mám za to, že se jí vůbec vyhýbatí jest. Takové jest našich přívrženců nepřiznivé postavení, takové hrozby, takové⁷⁰⁾ s barbarskými národy spojení, taková i vzájemná nenávist, že z toho soudím, že odtud vyplyne všechno zlo, nic dobrého z toho nepojde. S Bohem! Z Benátek očekávej nejbližší dopis! Z tábora 15. května léta 1620.

Tvůj bratr⁷¹⁾ Václav.

Přeložil Dr. *M. Kovář*.

---

⁶⁹⁾ Orig. tuarum místo suarum.

⁷⁰⁾ tanta místo t uta.

⁷¹⁾ Bratr proto, že měli oba téhož kmotra.

POSUDKY A ZPRÁVY.

Onno Klopp: „Der dreissigjährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs“. — Paderborn bei Ferd. Schöningh. I. u. II. Bd.

Se zájmem saháme po knize této, která je vlastně druhým vydáním spisu r. 1861. vydaného pod názvem: „Tilly v třicetileté válce“. — Čeho jsme při prvním vydání pohřešovali, dostalo se nám ve vydání novém: vylíčení totiž, jak se vyvinulo zhoubné ono zlo, jemuž se dostalo názvu třicetiletá válka.

V I. svazku líčí spisovatel způsobem jasným příčiny, vypuknutí a vývoj války 30leté; a vypravování jeho je přesvědčivé, neboť všude se dokládá důvodů pádných a vážných, jakož i mnohých důležitých listin a dopisů současných, které o tehdejších poměrech nás důkladně poučují.

Ačkoli citátů zajímavých hojnost nalézáme, přece to neunavuje, aniž jest to na úkor snadnému porozumění a přehledu; neboť nikde neuvádí spisovatel citátů a dokladů přespriliš, avšak události důležitéjší, které toho vyžadují, projednávají se důkladněji a obsírněji.

Vývoj války 30leté dá se dle popisu O. Kl. několika slovy krátce takto naznačiti: Jindřich IV., král francouzský, použil jak žádostivosti německých knížat po statcích církevních a po změně náboženství u svých poddaných, tak i rozbrojů v říši německé ku svému účeli. Mělť Jindřich IV. v úmyslu seslabiti moc domu Habsburského; přičiněním jeho byla v Ahausnech v Německu založena „evangelická unie“ (16. května 1608.), jejíž hlavní osobou byl Bedřich IV. falcký, který ve svých záměrech od Jindřicha IV. podporován byl. — Neméně chytrým způsobem využítkoval ku prospěchu svému král Jindřich IV. rozepře mezi cís. Rudolfem II. a arcivévodou Matyášem, kterouž strana nepřátelská podněcovala; pokusy smírné papeže Pavla V. a jiných katolických mužů zůstaly bez výsledku.

Teprve nyní, vidouce v jakém nebezpečí nachází se dům Habsburský, učinili Maximilian I., vévoda bavorský a sedm duchovních knížat spolek ku své obraně a ochraně, jemuž se dostalo jména „katolické ligy“ (v Mnichově 10. července 1609.)

Liga a unie stály proti sobě válečně, a válka by byla jistě vzplanula při sporu o vévodství julišsko-clevské. Hrozící tuto válku zamezila však smrt Jindřicha IV. (14. května 1610.), po níž brzy následovala smrt Bedřicha IV. Falckého (19. září 1610.) a též Rudolfa II. (20. ledna 1612.)

Nového vzpružení dostalo se evang. unii ožením se Bedřicha V. s anglickou princeznou a obratem věcí v Nizozemsku, kdež se uchopila vlády strana útočící; též peněžité podpory z Nizozemska dodávaly jí síly, kdežto liga katol. ochábla a seslábla.

Válka proti domu Habsburskému dlouho již zamýšlená nedala se odkládati na dobu pozdější, až by zasedl dle vůle bezdětného krále Matyáše na trůn Ferdinand II., který, jsa horlivým katolíkem, byl nadějí katolíkům, avšak postrachem protestantům. — Proto použito jest ještě za panování slabého krále Matyáše jakožto vhodné příležitosti k zahájení války zavřením kostelů protestantských v Hrobech a v Broumově, a působením falckých stoupenců, kteří o vzpouře proti řádnému králi horlivě pracovali a celý její plán zosnovaný měli, vypukl boj dobře promyšleným vyhozením Martinice, Slavaty a Fabricia s oken hradu pražského. — Císař Matyáš pokoušel se o mírné vyrovnání, ale snahám jeho smírným učinila smrt konec (1619.) Ferdinand II. ujal se vlády a byv též za císaře zvolen, spojil se, poněvadž odbojníci smírlivé ruky jeho nepřijali, s Maximilianem Bavorským a vydobyl vítězství na Bílé Hoře.

Při líčení začátku a příčin války 30leté neopomenul spisovatel patriční důraz klásti na události důležité, a poukázati na vlastní a hlavní příčiny zhoubné oné války.

Do popředí staví tedy městečko Donauwörth, jehož použil vojenec Bedřich IV., aby naplnil strachem a pohnul k jednání nerozhodná knížata protestantská (I. 42.), utvoření evang. unie (49.), katol. ligy (77.), spor o vévodství julišsko-clevské, který přiostrčil poměr mezi unií a domem Habsburským; dále rozdvojení mezi národem a knížaty a toto opět mezi útočícími a neutrálními (234.), vypuknutí vzpoury mezinárodní v Čechách (226.), která se však mylně pojí ku zavření kostelů ve Hrobech a v Broumově (246.); chrabré chování se katolíkům v Dolních Rakousích (71., 73., 311., 344.), rázné vystoupení katolických volenců (160.) a porovnání reformace katolické a kalvinské (176—179.).

Zodpovědnost za všecku bídu války 30leté padá na hlavní vůdce revoluce mezinárodní, a ne na katolíky, jak se někdy píše. — Předními strůjci vzpoury byli vůdcové unie evang., totiž volenci Bedřich IV. a V., dále princ Oraňský, radové Kristian Anhaltský, dvorní rada falcký Dr. Kameronius (který do Čech přijel), Bethlen Gabor a čeští stranníci Petr Vok z Rožmberka atd., kteří se přiznávali ku kalvinismu neb ku bratrské jednotě.

Líčení toto dalo podnět k výtce, že spisovatel vše klade za vinu Kalvinistům, a že zakročování vlády, aby v zemích českých protestantismus byl vyhlazen, popisuje jako úplně nezávadné. — Vzhledem k první výtce dává nejlepší odpověď líčení samo; a co se týče protireformace katolické, nesmíme zapomenouti, že se jednalo odbojníkům o úplné potlačení náboženství katolického v Čechách, což nejlépe dokazuje jednání protestantských majitelů panství větších i menších, kteří katolické faráře vyháněli, protestantské kazatele a učitele do- sazovali a majetek církevní zabavovali.

Ačkoli poddaní často „pro trest“ se podrobili, přece na mnohých místech povstala reakce katolická. A že páni duchovní na panstvích svých protestantismu se opřeli, práva svého statečně hájili a že

i vrchnost světská práva jejich uznala, lze jen chváliti, a dějepis nestranný zajisté to uzná.

Vylíživ takto původ a začátek války 30leté, uvádí nás spisovatel v díle II. do doby po bělohorské bitvě, a obrací zde zřetel náš na spojení věcí a na příčiny, které přivodily další průběh války, která vítězstvím bělohorským zdála se býti skončena. Lze znamenati, že spisovatel hleděl především vylíčiti důvěrná a tajná vyjednávání strany odbojné a povahy osob odboj řídících, k čemuž ostatní události připojuje a dle nutnosti více neb méně důkladně vypravuje a odůvodňuje. — Spůsob tento čtenáře neunavuje a podporuje porozumění a zapamatování věcí jednotlivých.

Na dotvrzení slov těchto poukazujeme na II. 51—56., kde lze se dočísti o důležitých, avšak málo známých vyjednáváních svedeného a poraženého Bedřicha V. falckého s újcem svým Moricem Oráňským a se státy generálními, které ho ke vlastnímu ovšem prospěchu k válce nutily, aby „poměrně malými výlohami Němce Němci zničili“ (156., 157.).

K tomu přistoupilo nebezpečí od východu: Bethlen Gabor vyjednával s Tatary a s Turky, slibuje jim hojné kořisti a množství „otroků“ (!), aby vpadli do Moravy. O. Klopp uvádí téměř celý dopis Gaborův k vůdci Tatarskému, z něhož uvádíme slova: „Povedeme Vaši Osvícenost bohatými zeměmi (Moravou a Čechy), vojsko Vaše obohatí se přehojnými poklady a *otroky*.“¹⁾

Důkladně je též projednáno přenesení volenství na Maximiliana: papež působil ve prospěch Maximiliánův, avšak Jakub I. anglický (tchán Bedřichův) a Filip IV. španělský chtěli přenesení ono zameziti (84.). Důležitý list císa. Ferdinanda II. na Zuñigu (Filip IV.) uvádí spisovatel téměř celý (98—102.; cf. 235—236.).

Dále nám předvádí O. Klopp snahy smírné císaře, ligy a stavů říšských v dolejších Sasích (383 a násl.), záměr svatby anglicko-španělské, nešlechtné chování se Buckinghamovo v Madridě (359.), bojovnost a nouze o peníze v Anglicku (375—383.); snaha francouzského ministra Richelieu-a, aby odloučil ligu od císaře, což se sice úplně nepodařilo, ale přece ocháblost ve válčení způsobilo (392.), žárlivost mezi Kristiánem IV. a Gustavem Adolfem. Listy a instrukce zde uvedené jasně dokazují, že tak zv. válka dánská z jiných příčin vedena byla než pro přenesení důstojnosti kurfirstské.

Tato nejdůležitější, většinou tajná vyjednávání, která spisovatel vybral, spojil v organický celek, čímž nám zároveň podává obraz všech událostí. — Podobným způsobem vylučuje jednotlivé, rozhodující činy hlavních osob a vůdců celé vzpoury, z čehož si snadno celý obraz povahy utvořiti můžeme.

Zimní král Bedřich V. byl nadání obmezeného, o čemž dává vlastní jeho okolí mnohé svědectví; velmi doléhala na něho tíseň peněžní (II. 56., 85.), ale dychtil po titulu královském (178.), ačkoli byl bez autority, jak sám i manželka jeho vyznali v Sedanu (203.,

¹⁾ Pozvání toto bylo přijato, a Tataři a Turci vpadnuvše do Moravy a strašně ji zpustošivše mnoho lidí do otroctví odvedli. Vojsko tatarské bylo ovšem od katol. vojevůdce Esterházy-ho poraženo a tisíce otrokův osvobozeno, avšak B. Gabor nižádné o to nemá zásluhy. — Zrádné toto počínání B. Gabora činí strašný protějšek k vystěhování českých protestantů, jehož příčiny a osudy vystěhovalců, často k neuvěření přehnané, katolíkům za vinu se kladou.

204.). — Lehkovážnost jeho zračí se v tom, že nabídl B. Gaborovi Moravu na doživotí a připojil krutá slova: „in provinciis, in quas Serenitas Vra arma inferet, belli sumtus a pontificiis extorquere poterit“ (477.).

Opravy zasluhuje však tvrzení spisovatelovo (str. 509.), že v Čechách na „zimního krále“ zapomněli (1625.), neb stoupenci falctí a agitátoři revolucionářští Bedřicha V. velmi si vážili, ano jeho opětne dosazení na trůn opěvovali, a „proroci“ Kotter a Kristina Poniatovska a známý vůdce jednoty bratrské Komenský poukazovali na něho až do jeho smrti.

Důležitou osobou byl též Moric Oráňský, jehož nejlépe charakterisuje Tilly ve svém listu, an praví: „Vlastním původcem tažení Kristianova jest opět tentýž muž, jehož duch plodný jest na záměry zkázonosné pro Nizozemsko: Moric Oráňský“ (316.). — Princ tento vládl státy generálními, které opět všude boj proti císaři a papeži podněcovaly. Pomýšlel na vysoké služné (53.); sám jsa nenáviděn, dovedl roznítiti nenávisť i proti jiným (I. 148., 374., 411. — II. 515., 539.) Důležitosti nabylo též Sedmihradsko (I. 155.), jehož panovník B. Gabor velkého vlivu na válku 30letou dosáhl. K uskutečnění záměru svého (aby povalil dům Habsburský a papežství), použil i nekalých prostředků: lží a chvastavostí hleděl umožniti spolek všech nekatolických mocností (Turků, Tatarů, Anglicka, Švédska, pak císaři nepřátelské signorie v Benátkách (str. 127.) a kard. Richelieu-a) a k penězům si dopomoci. Po hanebném svém návratu z Moravy zvěstoval do Cařihradu: „Kdyby se nebyl opozdil zadní voj turecký, byl by přezimoval v Praze; doufá však, že na jaře tam bude. Přeje-li si však sultán mír, jest prý hotov tak učiniti a to za velmi výhodných podmínek, jelikož prý mu císař k pojištění budoucnosti nabízí dceru svou“ (str. 347.).

Znaje moc bázně jakožto účinné pohnutky v životě politickém, použil jí u Turků, aby je donutil k velké válce proti Rakousku. Oznámil totiž v dlouhém dopise sultánovi, že císař, Španělsko, Polsko a několik říšských knížat uzavřeli mezi sebou spolek, aby velkou armádou (150.000 mužů) proti Turkům válčiti a jim území jejich evropské vzíti mohli. „On (B. Gabor) má prý též k spolku tomuto přistoupiti a vrchního velení se nad vojskem se ujati“ (str. 229.). — Zároveň vyzývá sultána, aby vpadl do Rakous. Avšak snahy tyto zůstaly bez výsledku; proč? Viz str. 288. a násl. a 654.

Pozornost zasluhuje též kard. Richelieu, jehož charakterisuje krátkými, ale případnými a jasnými slovy, mluvě o jeho „vedení války s měšcem (str. 403.) a popichování protest. a ligist. knížat“ (26., 392., 394., 487., 544., 806.).

Rád uznává i vypravuje spisovatel o poctivém a šlechetném chování se konservativních knížat a měst, jak katolických, tak i protestantských. A tu je v první řadě Sasko, které k evang. unii se nepřipojilo (I. 61.), české protestanty ze vzpoury zrazovalo (I. 391.) a Dolním Sasům radilo, aby mír od císaře nabízený přijalo; když knížata a radové velikou ochotu ku jeho přijetí nejevili, napsal jim lutheránský kurfirst Jan Jiří Saský krásný list, v němž je napomíná, aby války svévolně nevyvolávali, nýbrž ve věrnosti ku císaři a říši setrvali (str. 500—502.).

Odbojníci užívali slova mocného „válka náboženská“, aby všechny protestanty k boji pohnuli; byla to však lež a pokrytství. o čemž lze se na mnohých místech knihy přesvědčiti. Z vyjednávání mnohých protestantských měst a stavů zemských vysvítá, že války si nepřáli, ježto náboženství svoje ohroženo neviděli. O tom svědčí mužné chování města Geseke (182.), Hannover (525., 526.), města Lanzy (644.), města v Dolních Sasích (570.), rytířstva a kraje Kalmbergského (526., 626.) — Zvláště zamlouvají se slova poslance pruských měst Hioba Löbnera ku králi G. Adolfovi, který žádal, aby stavové, opustivše Polsko, s ním se spojili (642—646.).

Při vsí lásce ku věci katolické nezamlčuje spisovatel vady a chyby rozličné: řádění císařského vojska; horší peníze; nespravedlivé konfiskace v Čechách (70.); lhostejnost a netečnost členů ligy, z nichž každý svůj majetek chrániti chtěl (74.); odpor ligy ku Španělsku (268—270.).

Všickni tito příliš mnoho se strachovali, avšak příliš málo jednali; zvláště Řekousko mělo více učiniti, než se stalo (I. 204. — II. 387.). —

Spisovatel připomíná sice výslovně, že se chce vystříhati vsí polemiky; přece je však dílo jeho dobrou zbraní proti mnohým liberálním a církvi nepřátelským popisům války 30leté.

Úprava díla je krásná, cena poměrně malá; jedno přání však vyslovujeme: historická mapa dílu tomuto velice by prospěla.

Úsudek tento postačí k ocenění díla tohoto. Následující řádky mají důležitost pro ty, kteří se zajímají o Čechy a o jejich vliv na válku 30letou. V novější době odhodlali se čeští katoličtí dějepisci dobu války 30leté o katolické reformaci studovati a „liberálnímu“ dějepisu se opřít. — Studium toto je nesnadné pro ty, kterým listiny česky napsané nejsou přístupné; mnoho je sice latinsky a německy napsáno, avšak ne všechno; a často chybí prostřednictví. —

Vliv Čech na válku 30letou nebyl nepatrný: v Čechách válka vypukla, v Čechách po 30 letech byla skončena; po bitvě Bělohorské možnost nové vzpoury nebyla vyloučena. Bedřich V., Mansfeld, B. Gabor měli v zemi této přátele a stranníky své. — Nebezpečí, které katolíkům hrozilo, popisuje Martinic.

Brzy po bouři selské v Horních Rakousích vypukly podobné bouře v mnohých krajích českých, a všechny dle plánu dobře promyšleného, tak ku př. ve Fridlandě, Markersdorfě, na Opočensku, Chrudimsku, Tábořsku, v Elčovicích, Opálce; všudy se ozýval ovšem hlas: „Obrana čistého evangelia.“ — Na výsledek těchto bouří čekal král dánský. — Avšak lid nenásledoval agitátorů, ano na některých místech uchopil se zbraně a porazil odbojníky, ještě než zakročilo vojsko. — Podobně se dalo při vpádu Sasův a protestantských emigrantů, kteří doufali, že protestantské obyvatelstvo s nimi se spojí. — Vpád se však nezdařil (1631—1632.) proto, že lid, k náboženství katolickému obrácený, k emigrantům a Sasům se nepřidal. Ještě více nás učí vpádové Švédův r. 1639., 1641., 1642., 1645., 1648. Uznalo se tenkrát, i uznává se dnes, že by válka a vedení války bylo zcela jinak dopadlo, kdyby Čechy se byly přidaly k Švédům. A kdo působil velice na tento obrat. Katoličtí páni, katolické duchovenstvo, které obrátilo tisíce a tisíce protestantů na víru katolickou, postavilo v pravém světle Švédy, spojence české emigrace.

kteří hlásali, že jdou hájit Čech proti Habsburkům. Že proti těmto vetřelcům ze severu katolíci se stavěli, jest známkou, že protireformace vydala dobré ovoce, že lid lnul s láskou k víře katolické. Nemohla tedy reformace se prováděti tak, jak ji protestantští historikové a po nich mnozí jiní líčí.

A tak reformace tato měla vliv velice na válku 30letou. Přispěla, že moc Švédů lámala se o odpor českých katolíků, že Habsburkové mohli se opírat proti nepříteli o Čechy. A výsledek toho, že mír Westfalský žádost české emigrace za utvoření poměrů v Čechách takých, které byly před válkou 30letou, zamítl, a že Čechy na dále září v koruně Habsburků.

P. Jos. Svoboda, T. J.

Christoph Anton Cardinal Migazzi, Fürsterzbischof von Wien. Von Dr. Cölestin W o l f s g r u b e r, Benediktiner zu den Schotten in Wien, f. c. geistl. Rat Saulgau, Verlag von Hermann Kitz 1891. Str. XX a 908 vel. 8°. Cena 9 zl.

Veliké převraty naší doby, kterouž budoucí dějepisci k obdobím revolučním čítati budou, jsou jen výsledkem dlouho připravovaného a znenáhla se šířícího převratu ve smýšlení národů evropských, kterýž udál se v druhé polovici minulého století. Tehdáž naplněny byly vlády i národové množstvím klamných předsudků proti starým dobrým řádům a zřízením. Původcové a podporovatelé tohoto směru byli a jsou od svých následovníků vynášeni a velebeni; nestranný dějepisec však nesmí nevšímáti si mužů, které bezohledná lavina časového proudu odstrčila, když usilovali položiti jí meze. A z mužů těch, kteří proti vznikajícímu novému směru dlouhý a čestný boj vedli, vyniká Vídeňský arcibiskup Křištof Antonín kardinál *Migazzi*.

Migazzi zastával úřad velepastýřský bezmála plných padesáte let (1757—1803.). Čtyři mocnářové vystřídali se v době té na trůně. Císařovna Marie Teresie byla Migazzimu vždy nakloněna a uznávala jeho zásluhy. Avšak za císaře Josefa II. postavila se vláda příkře proti němu. Kruhové vládní, naplnění jsouce nevěreckým osvícenstvím a plni předsudků proti panujícímu náboženství, spatřovali všude jen zlořády; přesvědčení náboženské prohlašovali za snahy prospěchářské, náboženství pak pokládali za „vhodné otěže“ k ovládnutí lidu. Volné názory náboženské, které z Anglie do Francie byly přeneseny, a které tu v zavládlé znemravnělosti vyšších vrstev našly půdu dobře připravenou, přešly odtud do Německa a Rakouska. Nebezpečí bylo tím větší, že t. zv. vyšší vzdělání oné doby provanuto bylo lhostejností, ano nepřátelstvím k náboženství a církvi.

V době tak těžké nehodlal kardinál Migazzi následovati oněch biskupů, kteří buď ze slabosti nebo z prospěchářství poddali se zhoubnému proudu náboženské lhostejnosti, a kteří na úkor práv církevních bezmeznou povolnost moci světské prokazovali. Nejednou bylo Migazzimu řečeno, že odporem svým zbaví se přízně panovníkovy, avšak kdykoliv šlo o práva církve, nerozmýšlel se statečně arcibiskup ani na okamžik, a raději obětoval osobní svůj prospěch, nežli by poškodil zájmy církevní. „Snažil jsem se vždy“ — psal Migazzi císaři Josefu II. r. 1784. — „abych byl netoliko věrným poddaným, nýbrž i dobrým pastýřem svého stáda.“

Proti všelikým útokům, které na církev a osobu jeho otevřeně se dály, nesměl se Migazzi brániti veřejně listy pastýřskými, neboť vláda, kteréž rukopisy svých cirkulářů předkládati musil, nedopustila ovšem nikdy, aby tiskem na veřejnost se dostalo, co jí po chuti nebylo. Nezbylo mu tudíž, nežli soukromě k císaři podávati námitky, ohražení a stížnosti. A jediného prostředku toho užíval s horlivostí obdivuhodnou. Písemných podání takových čítá se ke třem stům, z nichž některá naplňují až i 300 archových stránek. Ministr Kounic snažil se sice, aby Migazzimu i poslední tuto cestu zamezil, avšak císař smýšlel spravedlivěji a šlechetněji, a takž směl Migazzi i nadále námitky své přednáseti. Ovšem podařilo se Kounicovi téměř vždy váhu jejich v očích císařových oslabiti. Přece však nabylo aspoň ve druhé polovici vlády Josefa II. smýšlení a jednání panovnickovo vůči kardinálovi tvárnosti vlídnější.

Mylné názory o vzájemném poměru církve a státu, které za dob josefinských ve vládních kruzích zavládly, nevymizely arci ani za císaře Leopolda II. a Františka II. Nahlíželo se sice, že proticírkevní směr působí zhoubně i na ústrojí státní, a položeny mu konečně jakési meze, avšak vláda nehodlala přece vzdáti se výhod, kterých jí směr ten poskytoval, a vykonávala poručnictví nad církví dále. A tak bylo Migazzimu bojovati takřka až do posledního dechu za práva církve katolické.

Není tudíž divu, že u nestranných dějepisců, kteří o své době psali, neohroženost a obětavost kardinálova došla uznání a pochvaly. Ale širšího vypsání života a působení jeho posud nebylo, ačkoliv již před čtyřiceti léty slovatný znalec doby josefinské, Šebastian Brunner, napsal: „Migazzi zasluhoval by obšírnějšího životopisu.“ Toho se mu dostalo teprve přítomným spisem dra Celestina Wolfsgrubera. Jest to vzorná práce historická, v níž využitkován jest bohatý materiál listinný s příkladnou pílí a bedlivostí sebraný, takže každému, kdož dobou josefinskou se obírá, vřele může býti doporučena.

Ant. Podlaha.

Die Publicistik über den böhmischen Aufstand von 1618.

Von dr. Johannes Gebauer. Halle. Max Niemeyer 1892. Str. 122. vel 8°. Cena 1 zl. 80 kr.

Mladý historik německý, dr. J. Gebauer, sestavil v přítomném spisu bibliografii brožur a létacích spisků týkajících se českého povstání, vyšlých v letech 1618—1626. Zaznamenává jich celkem 81, a to latinských, českých, německých, francouzských i hollandských. Uvádí vždy titul, počet listů a formát brožury, podává dále stručný obsah a kritický rozbor. Stanovisko spisovatelovo jest protestantské, jinak však práce jeho jest, jak již předmět toho žádal, věcná a cenná.

Důležitost létacích spisků a brožur pro dějepisné bádání je na jevě: skrývá se v nich mnohé důležité zrnko historické. Proto v poslední době pilně se k nim přihlíží. Již *Gindely* pojal do svého spisku „*Berichte über die Schlacht auf dem weissen Berge bei Prag*“ (1878) také tištěné současné zprávy o bitvě Bělohorské. V Německu zejména návodem historika G. *Droysena* mladší historikové ve směru tom pracují; práce toho druhu dějin českých se týkajících jsou:

H. *Hitzigrath*, Die Publicistik des Prager Friedens (1635), 1880.; M. *Grünbaum*, Ueber die Publicistik des dreissigjährigen Krieges von 1626—1649, 1880.; R. *Krebs*, die politische Publizistik der Jesuiten und ihrer Gegner in den letzten Jahrzehnten vor Ausbruch des dreissigjährigen Krieges, 1890.

Bylo by si přáti, aby mladší badatelé naši i tohoto oboru bádání dějepisného, který u nás dosud ladem leží, se ujali. A. P.

Hohenfurt. Von P. Raphael Pavel. Subprior des Stiftes und Bibliothekar. Wien 1891. Str. 48. v 8°.

Objemem skrovný tento spisek jest naplněn přehojnými zprávami a daty k dějinám staroslavného kláštera Vyšebrodského. Nejprve podává se tu *seznam* rukopisných i tištěných *pramenů* k dějinám klášterním (str. 1.—10.), dále kritický *pořad opatů* s krátkými životopisy od r. 1259. až po dobu nynější (str. 11.—21.). Pro dějiny umění a literatury v Čechách jest volecenný oddíl třetí, obsahující *seznam učenců, spisovatelů a umělců* Vyšebrodských. Jest jich uvedeno celkem čtyřicet sedm; při každém z nich podány jsou životopisné zprávy a seznam spisů, po případě uměleckých výtvorů. Na konci otištěn jest *nejstarší katalog* biblioteky vyšebrodské ze 13. století.

Práce p. Pavlova, se vzornou pílí a bedlivostí sestavená, zasluhuje uznání a pochvaly. Vyšla jako zvláštní otisk ze III. svazku sborníku „Xenia Bernardina“ 1891. A. Podlaha.

Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda II.

Díl tento jest vlastně úvodem do Dějin Leopolda I. Věnován jest hlavně poměrům národohospodářským. P. spisovatel se o nich dosti široce rozepisuje a omlouvá sám, že líčení tomu tolik místa věnoval. Jsouť poměry ty základem národního i státního hospodářství až do nynějšího století. Proto přečtiž si přece jen každý pozorně kapitoly 5. vývoj vojenského zřízení v Čechách, 6. pevnostní stavby a zásobárny vojenské, 7. hlavní komise a berní úřad zemský, 8. potřeby zemské, osvobození od berní, některé řády právní a policejní, 9. sněmování, bernictví a vojenství na Moravě, 10. česká komora a rentmistrovský úřad na Moravě, 11. úřad deputovaných nad nápojovým tákem a obchodem solním, 12. pokusy o zdroje nových příjmů komorních, 13. jednání o nápravu mince u hor, 14. obchod solní, dávky nápojové, clo a mýta. Čtenář najde v kapitolách těchto tolik instruktivní látky, že času litovati nebude.

Živějším stává se spisovatel všude tam, kde zasahuje buď do dějin světových, (kapit. 1., 2., 3., 4., 10.), nebo hlouběji do samého života svého národa, jako v kapitole 15. (královská města), 16. (vrchnosti), 17. (utrpení poddaného lidu), nebo do církevních poměrů v Čechách, jako v kapitole 18.

Zachmuřen a rozbolestněn dočteš knihu. Smutná to doba. „Rakousko nemělo nic, než naději v ochranu Boží“ (str. 9.), co financí se týče, než řekli bychom skoro peníze ze zemí českých. Proto žádají se daně a zase daně od lidu zbědovaného, a ještě ku konci

knihy jest vyhlídka na novou válku a na nová břemena. A ten lid poddaný nemá zastání, nenalézá úlevy, ba ani lidského nakládání s sebou, leda u vrchností duchovních a málo — nepatrně málo — vrchností světských. — A paupertas meretrix! Národní uvědomění upadá, duševní život zakrňuje, náboženský život, zejména nedostatkem duchovenstva katolického, nechce se povznést.

Mimoděk napadne nás myšlénka: Nelíčí-li pan spisovatel poněkud příliš černě? Vždyť v téže knize dočítáme se zase věci, které jsou neklamným hlasatelem růžovější budoucnosti. Tak ku př. ta šlechta česká není tak docela nenárodní. Zůstává si pevně vědoma státoprávního postavení českého království, žádá císaře, aby bydlel nějaký čas v Praze (str. 50.). Martinic jest v prudkém boji s dvorskou komorou a hájí samostatnost zemských úředníků (88.), hlavní zemská komise, nynější zemský výbor, mohutní, právomoc její nabývá pevné a širší půdy. A v ohledu národním ku př. hrabě Schwarzenberg „fürchtet den hl. Wenzeslaus (narážka na Václava Lobkovice), welcher dem gemeinen Ruf nach keinen deutschen in Böhmen dulden thut“ (str. 19. v pozn.), president české komory hrabě Aleš Ferdinand Vratislav z Mitrovic navrhuje, aby rada Ferdinand von der Golz byl propuštěn, protože se nevyzná v komornictví, neumí česky (str. 141.). Zejména zapouští kořeny mohutné vlastenectví kněžského stavu, jenž při konečném vzkříšení českého národa získal si zásluh největších, a za to dnes namnoze se splácí takovým nevděkem českému katolickému kněžstvu. Pešina z Čechorodu v té době už působí a šlechtyn Jan Ignác Dlouhoveský zakládá fond pro vysloužilé kněžstvo církevní, „zvláště z vlasteneckého národa českého pocházející“ (str. 357.). Sem také spadá počátek působení Balbinova a pozdějšího generála křížovnického Pospíchala, ježž pan spisovatel na mnohých místech tak upřímně vebí.

Ale byť snad pan spisovatel leckde černěji přibarvil, poměry národa našeho v té době jsou smutné, přesmutné. Kdo to zavinil? Tu setkáváme se s jiným vážným momentem českých dějin, tu vzniká spor, na jehož vyřízení ve smyslu katolickém mnoho záleží, a tu by si pan spisovatel, jenž pravdu jistě zná, kdyby statečně se zbavil starých tradic, kdyby konečně snad přestal se všímati přízně toho směru v Čechách, jemuž neprávem říkají „nový Husitismus“, mohl získati zásluh nesmírných. Pravda jest, že čtenář věci neznalý i tuto knihu odloží s jakousi trpkou výčitkou proti katolické církvi. A přece jsme toho přesvědčení, že pan spisovatel takový dojem vyvolati nechce. Proč však potom vplétá do spisu sentence, které taký dojem činí.

Příklad: „Německému jazyku dle obnoveného zřízení s českým rovnoprávnému dostávalo se toho času ve veřejném životě i v úřadech vždy většího zastoupení i významu, ježto vyšší vrstvy společenské češtinou, *jakožto jazykem kacířským a nenáviděným opovrhovaly*“ (str. 24). Tato příčina nezdá se správná! Vždyť bohužel ještě dnes ve veřejném i soukromém životě němčina nás leckde zbytečně ovládá — snad proto, že čeština jest jazykem kacířským? Oč pak tenkrát byla čeština kacířštější než němčina? Cítí pan spisovatel, že poznamenav tuto příčinu úpadku českého jazyka, učinil neoprávněnou výčitku katolicismu? Byl to *jen* ten nešťastný centralismus vídeňský, jenž náš jazyk mořil.

O školách městských a vesnických praví pan spisovatel: „Viděti z nich,“ (z relací farářů), „že škol vůbec bylo po skrovnu a pořádných ještě méně, a že školy skoro úplně byly podřízeny dozoru kněžskému.“ Jistě bude této zprávy zneužito! Post hoc, ergo propter hoc, bude myslet mnohý recensent a uvede za příčinu, že školy byly tak chatrné — kněžský dozor. Pan spisovatel neopatrně ty dvě věty napsal vedle sebe. Při tom připomínáme, že anekdotické zprávy o poměru kněží a učitelů, nebo kněží a obcí pokud školy se týče, sebrané z různých archivů, spíše se hodí do rozmarných kulturně historických obrázků, nežli do díla tak monumentálního, jakým jsou dějiny Páně Rezkovy. Případy, že farář — jako v Poličce — škole nechává jen komůrku a ostatní místnosti zaujímá pro sebe, se přece generalisovati nedají.

Pan spisovatel povšiml si skoro velmi málo dějin české emigrace. A přece právě v této době zasáhání její ve válku švédskou, a v poměry uherské jest pamětihodné. Nepokládá pan spisovatel politické působení Komenského za tak důležité? Bez stálého zřetele na osudy emigrace zůstanou české dějiny doby nejbliže po míru Westfalském neúplnými. V ohledu náboženském a národním rozcházejí se tyto dějiny dvěma proudy — katolicismem doma ve vlasti a protestantismem nikoliv klidně resignujícím, ale pletichářským v cizině. Kdežto domácí, katolický proud mohutní, zdárně i v národní život počíná působiti, upadá protestantský proud českého lidu v cizině v divná poblouzení a úplné germanisaci. Ovšem, šlo to povznesení našeho lidu doma pomalu. Úplné rozrušení katolických institucí cizáckým protestantismem, upadání katolické církve v otroctví státu a lakota patronů byly toho příčinou, ale dějiny emigrace jasně ukazují, že katolické náboženství bylo nám štěstím.

Jako příčiny nedůstojného poddanství prostého lidu uvádí pan spisovatel studium římského práva, marnotratnost šlechty a i to, že páni byli *katolíci* a cizinci, poddaní Češi a *kacíři*. Vedlo se snad poddaným už — *katolíkům* lépe? Proč neuvedl pan spisovatel aspoň něco o příčině poddanství, již líčí Janssen 2. díl, str. 576. násl.: „der gemeine Mann müsse mit Bürde beladen sein, sonst werde er muthwillig,“ (hlásal Luther i Melanchthon). Janssen uvádí tam znamenité citáty ze spisů obou „reformátorů“ — jak snadno dala se vrchnost i katolická tak krásnými „náhledy“ poučiti.

Pan spisovatel odpustí, že upřímně své náhledy pronášíme. Číníme tak jen proto, že jest nám autorem velice sympatickým. České dějiny budou opravdu dějinami a nikoliv děláním dějin, pohlížíme-li na ně se stanoviska katolického. Jen se nebáti toto stanovisko pevně a upř mně zaujati.

Jinak bychom jen maličkosti směli dílu vytknouti. Na str. 300. má v poznámce státi zajisté místo zpovědníci, kajicníci. Nezamlouvá se nám na str. 398. rozlišování „snah katolických a jezuitských“. To jsou jistě snahy totožné. Pan spisovatel často opakuje frázi „tím jest řečeno všechno“. Ve formálním ohledu snad bylo lépe ponechati charakteristiku Leop. I. až na konec dějin o jeho panování. Čtenář byl by si charakteristiku tu mohl během studia díla vytvořiti sám a byla by snad potom dopadla jednotněji.

To všechno jsou věci, jež cenu díla nezmění. Pro pokračování dějin svých přibral si pan spisovatel společníka. Jest jím známý historik p. Josef Svátek. Jistě to „dějinám Čech a Moravy doby nové“ nebude na ujmu a vyrovnají se i v dalších svazcích dějinám velikého historika Palackého.

P. P. Š—ka.

Johann Leopold von Hay. Ein biographischer Beitrag zur Geschichte der Josefinischen Kirchenpolitik von Wilibald Müller. Mit dem Bildnisse Hay's. Wien, Verlag von Karl Graeser 1892. 8°. Str. 92.

Stručný tento nástin působení biskupa Královéhradeckého Jana Leopolda Haye (1781—94.), horlivého šířitele josefinismu, psán jest s hlediska liberálního. Spisovatel nezřídka polemizuje s důkladným znalcem doby josefinistické, Šeb. Brunnerem. Nového nepodává spisovatel téměř nic; podstatnějších a celkem nestrannějších zpráv o činnosti Hayově dočísti se lze v Rezkových Dějinách prostonárodního hnutí náboženského v Čechách, jakož i ve člancích Jos. Alex. svob. pána Helferta v Časop. čes. Mus. r. 1877. a P. Jos. Svobody v Č. kat. duch. r. 1878., kteréžto práce vesměs zůstaly ve spisku Müllerově bez povšimnutí. Z knih českých užil pan spisovatel toliko Švendova „Obrazů“.

A. Podlaha.

Das Treffen bei Lobositz (1. October 1756), sein Ausgang und seine Folgen. Quellenkritische Untersuchungen zur Geschichte des Kriegsjahres 1756. Von Dr. Alois Dopsch. Gratz. Verlags-Buchhandlung „Styria“. 1892. Str. XI a 248 vel. 8°. Cena 2 zl. 50 kr.

Jak známo, uzavřela Marie Teresie r. 1756. spolek s Francouzi. Král pruský Fridrich II. obávaje se, že spolkem tím zamýšlí znovu dobytí ztraceného Slezska, začal znenadání válku náhlým vpádem do Sas, kdež obklíčil vojsko krále Augusta v ohraženém ležení u Pirna. Další průběh věcí líčí se tak, že Fridrich *porazil* vojsko rakouské, vedené generálem Brownem, v *bitvě* u *Lovosic*, a že *následkem* toho musilo se mu celé vojsko saské vzdáti v zajetí.

Avšak *přítomný spis* ukazuje, že obvyklé toto líčení *není zcela správné*, a že dlužno v některých kusech je *opravit*.

Především nelze nazývati boj u Lovosic *bitvou*, nýbrž toliko jen *srážkou*, poněvadž obě vojska setrvala po boji celkem v dřívějších svých posicích, a nelze tudíž mluviti o *porážce* ani o *vítězství*. Generál Brown (spisovatel píše: *Broun*, poněvadž prý se generál sám tak podepisoval, nikdy: Brown) ovšem následujícího dne z bojiště ustoupil, avšak — jak spisovatel obsírně dokazuje — nebyl k tomu donucen srážkou s vojskem pruským, nýbrž učinil tak dobrovolně a po zralé úvaze z důvodů strategických.

Dále pak *kapitulace Pirnenská* *nebyla následkem* „vítězství“ Prusů u Lovosic. —

Pan spisovatel, rodák Lovosický, užil ku práci své všech pramenů, kterých se dopátrati mohl, a probírá je v první části knihy své (na str. 1.—70.) kriticky. Jsou to současné soukromé a úřední zprávy a sdělení, jakož i denníky vojenské, dále současné pro veřej-

nost určené zprávy a memoiry. Konečně pak posuzuje i příslušná líčení v různých knihách dějepisných.

Zdařilý jest přehled tažení r. 1756. až do 1. října (str. 71. a násl.). Zajímavě a důkladně jest vyličen dějiště bitvy (str. 103. a násl.), postavení a síla obou vojsk (str. 111.) a průběh bitvy samé (122. a násl.). Jest tudíž spis p. Dopschův platným příspěvkem k podrobným dějinám pruských válek v Čechách.

Ku knize přidán jest pěkný plán bojiště a rozložení vojsk.

A. Podlaha.

Waldenserthum und Inquisitionen im südöstlichen Deutschland. Von Hermann Haupt. (Sondererabdruck aus der Deutschen Zeitschrift für Geschichtswissenschaft I III.) Freiburg. C. B. Mohr (P. Siebeck) 1890.

Z pouhého titulu by se souditi nedalo, že spisovatel věnuje velkou část svého spisu dějinám náboženského hnutí v Čechách. Pokládá mylně zemi tuto jako mnozí jiní spisovatelé němečtí za kraj německý. Škoda, že tak známý badatel dějin sekt ve středověku takové chyby se dopouští v knize, která jinak svědčí o velké pili a znalosti poměrů náboženských, jichž se spisovatel dotýká. Líčí obšírné sekty Valdenských a Katharenských, které ve středověku se zmáhaly a podkopávaly církev katolickou. Mluví o jich snahách, o jich hlasatelích, o jich učení.

V Čechách nabývali Valdenští půdy již od počátku 13. stol. až do konce 15. Až z Italie sem přicházeli hlasatelé, aby nauku svou mezi lidem českým hlásali. Sekta tato však byla pronásledována, obzvláště od roku 1230.—1233. vystupovalo se rozhodně a přísně proti ní, tak že byla zničena skoro a snad by dokonce vyhlazena byla, kdyby nenastaly osudné boje věrolomného Fridricha II., císaře německého, s papežem. Právě spory mezi trůnem německým a Vatikánem pomohly opět kacířům zotaviti se. V Čechách nastalo pronásledování opět za Přemysla Otakara II. a dosáhlo r. 1266. vrchole. Ve století 14. na počátku se opět vede boj proti Valdenským. Tak biskup a později arcibiskup pražský Arnošt z Pardubic, rádce krále českého a císaře německého Karla IV., zřídil stálý inquisiční soud, aby pátral a trestal neustupné kacíře. Hlavně na jižní Čechy bylo namířeno, kde nejvíce sektářů se zdržovalo. Města Písek a Jindřichův Hradec byla zaznamenána jako města kacířská. Ale činnost inquisitorů v Čechách nevztahovala se jen na Čechy, nýbrž šla až za hranice do východních Frank, Sas, Uher a Štýrska zvláště za Petra Zwickra a Martina z Prahy kolem r. 1380. až do 1400. V Rakousku pátráno po Valdenských teprve za passovského biskupa Jirího z Hohenlohe.

Vylíčív spisovatel dějiny Valdenských v jihovýchodním Německu, v Čechách a na Moravě, uvažuje, zda-li na husitské hnutí měla vliv sekta valdenská, či jen Wikliff, a přichází k poznání, že veliký podíl měla skutečně na vývoj husitismu. Vždyť právě v tom díle Čech, kde stála kolébka Husova, po dvě století měli Valdenští stoupence, kteří stále stýkali se s německými souvěrci. Husitská bouře sice přátelství mezi těmito českými sektáři a německými přerušila, ale proto přece na dobro vyhlazeno nebylo. Od r. 1430. opět přátelí se s Tábority Val-

denští v Němcích a v Itálii, nalézajíce v Čechách nové stoupence. Tak Petr Chelčický, zakladatel nauky českobratrské, byl ve spojení s nimi.

Tot celé spisu stručný, velice stručný obsah, který jest jasné a obšírně vylíčen na 124 stránkách.

J. Jungnitz, Sebastian v. Rostock, Bischof v. Breslau (1664 — 1671.) Breslau, Aderholz. 1891.

Časopis Schles. Zeitung otiskl biografii tuto, která nám podává nejen životopis tohoto biskupa, ale i o samé době mnohé věci zajímavé dovídáme se. Článek tento pracován jest s pílí a objektivně.

J. Jungnitz, die Prälaten des Breslauer Domstiftes seit der Mitte des 17 Jahrhunderts. Breslau 1891.

I v tomto spisu jest snesen hojný material z doby protireformační, ač jen důležitosti více lokální.

Heinrich, ein Bild aus dem 17. Jahrhundert nach der Gegenreformation in Schlesien. Schlesisches Pastoralblatt. 1891.

Jako jiní historikové ve Slezsku se zabývají se zvláštní oblibou dějinami protireformace v 17. stol., tak i prof. Heinrich věnuje době té mnohou práci. Výše uvedené črty jsou vhodným příspěvkem pro dějiny slezské protireformace.

David Erdmann, Graf Leopold v. Sedlnitzky, ehemaliger Fürstbischof v. Breslau geb. 1787. † 1871. — Allgemeine Deutsche Biografie str. 531.—53. 1890.

Spisovatel podává životopis býv. biskupa hraběte Leopolda Sedlnického, který pocházel z česko-moravské rodiny. Byl čtvrtým synem hraběte Josefa, narozeným dne 29. července r. 1787. Biskupem ve Vratislavi stal se r. 1835., avšak dlouho v důstojenství tomto ne-setrval; přestoupiv k protestantismu, vzdal se úřadu svého r. 1840. Od té doby žil jako c. k. pruský tajný rada v Berlíně. Zemřel r. 1871. jako poslední potomek hrabat Sedlnických z Choltic.

Spis ten pouze pro dějiny biskupství Vratislavského důležitý.

David Erdmann, Kasper v. Schwenkfeld, 1489.—1561. — Allgemeine Deutsche Biografie str. 403—12. 1891.

Zbloudilým poutníkem, který skoro po celý život neměl pokoje a klidu, byl tento Kašpar Schwenkfeld. Zabočil ve svém hloubání náboženském na nepravou cestu, po níž pak zaslepen šel dále v životě svém. Narodil se v Osinku, v knížectví Lehnickém r. 1489. V mládí svém studoval na různých universitách v Německu. Na cestách, které později konal, seznámil se ve Vittemberce s Karlstadem, stoupencem Lutherovým. Známost tato stala se mu osudnou.

Poznav hnutí reformační, přilnul k němu a jal se myšlenky jeho po celý svůj život hlásati a rozšiřovati. Obzvláště v rodné zemi, v Lehnici, rozněcoval mysl krajanů svých k bludné nauce. Oblíbeným však reformatorem nebyl. Příčinou toho byly jeho spory s hlavním reformatorem bludné víry, Lutherem. Odchyloval se dosti od něho nejen v mravouce, ale i dogmatice. Na mysli totiž měl ideální život starých křesťanů a chtěl, aby jeho vrstevníci tak žili. Ve věrouce nesrovnával se s Lutherem v učení o večeři Páně.

Popíral, že člověk jest spasen pouze slovem Božím, neboť víra nemá základ ve věcech zevnějších, nýbrž víra prýští se z vnitřního slova, které nabádá člověka ku povinnostem, všecko nabádání takové jest marné, když srdce jest nevěrectvím naplněné. O večeři Páně učil jinak nežli Luther, pravil: „Jako živí vezdejší chléb a víno tělo člověka, tak živí Tělo a Krev Kristova v Novém Zákoně duši člověka, tak že nejen se nám hříchové odpouštějí, ale též máme podíl na božství Ježíše Krista, na jeho přirozenosti a na všem, co k vlastnostem Božím patří, na jeho věčném životě i slávě.“

Z tohoto vysvítá, že učil víc, nežli že ve Svátosti oltářní jest přítomno Tělo a Krev Páně; považoval však Večeři Páně za pouhý obřad. K tomuto učení o Svátosti oltářní chtěl získati Luthera, ovšem marně. Po několika letech šel ve svém novém učení dále. Hlásal, že Kristus netoliko trpěl jako člověk, ale i jako Bůh.

S takovými myšlenkami ovšem Luther a jiní reformátoři se nesrovnávali a neradi viděli jeho působení, proto také, kde mohli, zabráňovali jeho činnosti reformatorské.

Když pak byl od Fridricha II., knížete Lehnického, vypuzen, potuloval se po Německu z místa na místo, hledaje stoupenců. Na této strastiplné a bludné cestě dokonil svůj život v Öpfingenu ve Württembersku 10. pros. 1561., neprospěv svým učením lidstvu.

Kdo by chtěl důkladnějších zpráv dovědět se o muži tomto a jeho učení, musil by sáhnouti po spisech jiných, ku př. po knize Kadelbachově.

A. Schimmelpfennig, Die Jesuiten in Breslau während des ersten Jahrzehntes ihrer Niederlassung.

Spisovatel tento za příkladem velkého počtu jiných historiků slezských všímá si dějin církevních. Tento článek jest nám toho novým dokladem.

A. Bonetti. Pio IX. ad Imola e Roma, memorie inedite di un suo familiare segreto, che lo servi per 44 anni, annotate e pubblicate per cura di Roma tipografia dell' Osservatore Romano.

Velice cenný příspěvek podává nám Bonetti spisem tímto. Před zrakem nám otvírá život statečného a těžce zkoušeného papeže Pia IX. Ve světle nejpríznivějším jeví se nám charakter tohoto velkého muže. Jeho boje, jeho snahy zajímavé jsou nám vyličeny, a zanechávají v duši naší nejlepší dojem o této šlechetné nejvyšší hlavě církve katolické.

Papež Pius IX. — Jan Maria Mastai Ferretti — narodil se 13. května r. 1792. v Sinigaglii. V hodnostech duchovních postupoval rychle. Byl již 3. července r. 1827. na biskupa posvěcen; když

1. června 1846. po krátké nemoci zemřel papež Řehoř XVI., byl již 16. června zvolen za jeho nástupce. Hned z počátku získal sobě papež Pius IX. přízeň lidu římského pro ústupky politické. A'e revolucionáři využili této jeho dobroty, konečně způsobili za příkladem jiných měst v Římě r. 1848. bouři, žádali na papeži ústavu, která jim 14. března téhož roku jest udělena. Ale buřiči šli dále. Zajali konečně ve Vatikáně Pia IX., kterému však podařilo se utéci do Gaety.

V Římě pak chopilo se vlády revoluční ministerstvo, jehož obyvatelstvo brzy se nasytilo a bylo rádo, že konečně 12. dubna r. 1850. vrátil se papež do svého města, aby pořádek v něm zavedl. Ale nejvyšší hlava církve katolické ani neměla teď na růžích ustláno. Král sardinský Viktor Emanuel II. pobádán jsa svým ministrem Camillem Cavourem chtěl celou Itálii pod svou moc přivést. Garibaldi stál mu v té věci k ruce.

Příspěním jeho 17. března r. 1861. prohlásil se Viktor Emanuel II. králem italským a 29. března Řím označil za hlavní město Italie, nehleděv na práva papežova. Proti tomuto zamyšlenému skutku Napoleon III. se postavil, ale nezamezil, aby konečně r. 1870. po vypuknutí války německo-francouzské a po vítězství Němců u Sedanu, Italové se Říma nezmocnili.

V těchto dobách plných nebezpečí a strastí vyvíjel papež Pius IX. nejen rozsáhlou činnost církevní, ale i diplomatickou.

O činnosti té mnoho psáno, ale ne přece vše. Bonetti podal nám v knize své velice pěkné věci, mnohé ještě nevydané z jeho domácího a veřejného života.

Schlesien unter Friedrich dem Grossen, von Grünhagen I. 1740—65. Breslau. W. Köbner. 1890.

Marie Teresie měla velice nesnadné postavení po smrti svého otce Karla VI., císaře německého. Sousedé její nepřátelsky vystoupili proti ní. Nejprudčeji a nejnebezpečněji útočil na dědičné země její Fridrich II. král pruský. Tento panovník činil nároky na slezská knížectví Krňov, Lehnici, Břeh a Olavu, odvolávaje se při tom na neplatné dřívější smlouvy. Po krátkém bezvýsledném vyjednávání o té věci s dvorem vídeňským vtrhl do Slezska a zvítěziv u Molvice (1741.), zmocnil se bez mála celé země. Marie Teresie nevidouc pak jiné pomoci, popustila králi pruskému Slezska a Kladska mírem ve Vratislavi r. 1742. na radu anglického krále Jiřího II.

Avšak dědička Karla VI. nemínila Fridrichu II. ponechat Slezska. Ve válce sedmileté (r. 1756.—1763.) namáhala se vyrvati mu zemi tuto, ale marně. Samo obyvatelstvo protestantské ve Slezsku nepřálo si býti pod vládou vídeňskou. Ba vítalo již na prvním pochodu Prusů do Slezska Fridricha II. jako svého osvoboditele.

Král pruský snažil se, aby zalíbil a zavděčil se Slezanům. — Těmto snahám jeho věnuje spisovatel této knihy dosti obšírnou stať, líčí vše, co nového ve správě politické ve Slezsku bylo zařízeno, nešetří při tom chválou na Fridricha, vynáší jeho genialnost, která mu pomohla udržeti Slezska v jeho moci.

Ku práci té užil auctor listin ze státního archivu slezského a zaujal při ní stanovisko protestantské.

Acta Nikolai Gramis. Urkunden und Aktenstücke, betreffend die Beziehungen Schlesiens zum Basler Konzil. Namens des Vereins für Geschichte und Alterthumskunde Schlesiens herausgegeben von Vilh. Altmann. Breslau. Jos. Max & Comp. — Codex diplomaticus Silesiae. 1891.

Spis tento líčí soud, ježž konalo nad proboštem ve Vratislavi, Mikulášem Gramisem, konciliium basilejské.

Konziliengeschichte. Nach den Quellen bearbeitet von Karl Josef v. Hefele. VI. Zweite vermehrte und verbesserte Auflage, besorgt von Alois Knüpfer. Freiburg i. Br. Herder. 1890.

Spisovatel rozepisuje se obšírně o konciliích, která konána byla za papežů Bonifacia VIII., Clementa II. a Jana XXII. Zároveň objasňuje styky panovníků Filipa Krásného, Jindřicha VII. a Ludvíka Bavorsa se stolicí římskou. Rovněž vylicuje proces templářů a konečné zrušení tohoto řádu; více však o tom dočetli bychom se v knize „Entwicklung und Untergang des Tempelherrenordens, von Hans Prutz, v níž jest látka spracována na základě posud netištěných pramenů.

Celkem spis ten objasňuje dobu tuto a mnohé nové myšlenky nám podává.

Vincenc Prasek, Křížovníci sv. Jana na Opavsku. Zvláštní otisk. Opava. 1891.

Spisovatel článku tohoto osvědčil se již jinými příspěvky historickými býti dobrým znatelem dějin Slezských. Ať prohlédneme ten, či onen jeho spis historický, vždy s touž pílí a přesností jest pracován. I v tomto článku osvědčuje se jako obratný stilista, dobrý badatel historik. Koho zajímají dějiny řádu Křížovníckého, směle může sáhnouti po spise tomto, najde v něm některé zajímavé zprávy o Křížovnících sv. Jana na Opavsku.

Domenico Perrero, Il rimpatrio dei Valdesi del 1689 e i suoi cooperatori. Saggio storico su Dokumenti inediti. Torino; Casanova. 1890.

Sektě této věnováno dosti článků, spisů, které často až i dopodrobna líčí bludné učení jich, snahy rozšířiti učení toto, boje, které bylo jim postoupiti pro náuku jejich. Můžeme říci, že není skoro poněkud zvláštní události, o níž by nebylo psáno. Tak i kniha tato líčí nám epizodu z dějin Valdenských. Pochod zpáteční asi 1600 vyznavačů této sekty do jich vlasti popisován jest v ní dosti obšírně a dokazuje se, že při tomto pochodu byl vůdcem mimo Arnauda též Josue Janavel.

Z paměti kostela v Čechelicích. *) Kostel a fara v dědině této byl ode dávna. Patřil k arciděkanství Boleslavskému a k děkanství Mělnickému. Až do války husitské býval katolickým. Ale boje husitské jako jinde, tak i tu násilně přerušily činnost zdejších farářů. Farář Petr byl vypuzen a dlouho čechelický kostel byl bez katolického kněze. Následkem toho mohla ujeti se tu nauka Českých bratrů, která v nedalekém Brandýse n. L. své sídlo měla.

Že byli v Čechelicích také Čeští bratři, vysvítá z toho, že Jan z Byšic odváděl 1 kopu platu ročního „Vikhartům“, to jest Pikhartům, jak Českým bratřím přezdívalo bylo. Sekta ve zdejší dědině zajisté ještě více byla sesilněna, když díl Čechelic byl spojen s císařským panstvím Brandýským. Druhá část Čechelic pak měla vrchnost protestantskou, rodinu Hrušovských z Hrušova, Klusákových z Kostelce, Smrčkových z Mnichu.

O Václavu Smrčkovi zachovala se z r. 1600. zpráva, z níž dovidáme se zcela určitě, že byl stoupencem Českých bratrů:

Na velikonoční neděli toho roku hostil totiž pan Jiřík Vlinský, přívrženec Českých bratrů, na zámku svém v Liblicích vzácné hosty; byl u něho také návštěvou Václav Smrčka. Z neznámé příčiny pohádal se tento s Janem Obšocem, i došlo k tomu, že Smrčka v hádce Obšoce zabil. Oba, vrah i zabítý, byli den před tím přijali svátost večere Páně v Liblicích, ovšem pod obojí způsobou.

Tato zpráva, že Smrčka přijímal večeri Páně v sousední dědině českobratrské v Liblicích, mohla by svědčiti o tom, že kněze v té době v Čechelicích nebylo. A věc ta nebyla by nijak divná, uváží-li se, že císař Rudolf II. vydal ostré zákony proti Českým bratřím.

Za panování bratra jeho Matyáše protestanti jsouce ve veliké přesile vůči katolíkům, nutili své poddané, aby přijali víru jejich, neučinili-li tak, škodili jim. Avšak nejen svým poddaným katolíkům ubližovali, ale i sousedům katolickým. Tak Václav Smrčka r. 1604. na den sv. Ludmily vyjel si na grunty panenského kláštera sv. Jiří v Břežanech, kdež jeptišky v háji pro potřebu svou bažanty a zajíce chovaly, a v témž háji „více nežli přes 5 hodin pořád honiti a třikrát přes všecken háj prohnati dal, kterýmžto honěním jakž bažanty tak i zajíce ven z háje vyplašil a s pomocníky svými vyhnal.“

Dlouho ovšem tento Smrčka nebyl pánem v Čechelicích. V konfiskaci pobělohorské dostala se polovice dědiny této i s podacím kostelním ku statku Brandýskému a ještě jiným majitelům, kteří však o kostel zdejší se nestarali. Ve zprávě z r. 1650. se o něm praví, že jest již „po mnoha let zcela pustý“, a že k němu patří polí 16 kop záhonův a desátků 16 korců žita. Za knížete Václ. Frant. Eusebia z Lobkovic konali zde správu duchovní missionáři, P. Samuel z Pilzenburku, P. Jan a P. Anastasius z řádu kapucínského.

Později byl administrátorem fary Čechelické děkan Labsko-kostelecký, pak také farář Liblický. Ještě r. 1715. „byl kostelík čechelský“ bez faráře, teprve r. 1721. dostal vlastního kněze přičiněním Antonie hr. Černínové z Chudenic, majitelky panství Mělnického.

*) Vyňatek z rukopisu veleb. pána K. Štěpána, kterýž rukopis pro mne uchoval vdp. děkan v Liblicích, V. Šícha. Oběma „Zaplať Bůh!“

Obnovení farního úřadu v Čechelicích mělo blahodárný vliv na zdejší kolaturu. Katolíci byli posilňováni ve víře, a jinovéřci opět vraceli se do lůna církve katolické.

Dnes již není ani stopy po bývalých zdejších Českých bratřích. Tak r. 1887 napočteno 972 kat., 6 nekat., 18 židů.

List z farního archivu v Nebuželicích. *) Nepěkný obrázek podává nám malá zprávička faráře Václava Holického v Nebuželicích z r. 1676. k jeho vrchnosti o chování se tehdejších osadníků, na oko katolíků. Tito proti svému duchovnímu otci hrubě se chovali, ho neposlouchali, ba vysmívali se jeho napomenutím a vinili ho ze skutků nepočetných, jichž se nebyl dopustil, jak ze zavedeného vyšetřování vyšlo na jevo. Svědčí zpráva ta, která jest vlastně stížností, o tom, že zdejší poddaní v ohledu náboženském měli velikou volnost, které používali proti svému faráři, aby mu jen zlo způsobili a ukázali nenávisť proti církvi své.

Tak pokřikovali tito osadníci na svého duchovního otce hanlivými slovy, ba rychtář nebuželský pronesl: „Je-li kněz více, nežli já?“ V sobotu jídali maso, a když kněz je proto káral, kdos mu odpověděl: „Kmotře, vy jste včera (v sobotu) jedli držky, a já s křenem maso.“ Nedělního klidu nešetřili, obyčejné mlátili, metli a jiné práce konali. Ještě však horších skutků se dopustili. Kříže poškozovali a tajně ve hromadách proti faráři se umlouvali. Rychtář vůbec v ničem nechtěl poslechnouti kněze, naopak říkal, že on jest povinen ho poslouchati, a sešel-li se někdy s ním v hospodě, nadal mu a s ním i jiní. Když pak si stěžoval u rychtáře na své škůdce a žádal, aby je potrestal, tu odpověděl mu vždy: „Já se sousedy nebudu se nahánět, my jsme usedlí, a kněz dnes tu, zítra jinde.“ Žádal-li, aby některého průvodu církevního se účastnili, nechtěli, ba překážky mu kladli. Tak kantoru nedovolili zpívati a za to se knězi ještě vysmáli. Pole kostelní i farní rozdělil rychtář mezi sousedy, a teprve po dlouhé době a hádce vrátil pouze farní. Slovem konali mnohé špatnosti a nedbali nic na výhrůžku, že pošle se na ně vojsko a zvětší daň, nebudou-li svého faráře poslouchati.

*) Zprávu tuto sdělil mně veleb. pán V. Růžička, kaplan v Chorušicích, který při prohlédávání tamnějšího archivu velice mně byl nápomocen. Za to jemu a vldp. děkanu A. Mouchovi za připuštění do archivu: „Zaplat Bůh!“

Fr. Zdráhal.

Několik poznámek o historickém kroužku družstva Vlast.

Založiti Historický kroužek pomýšleno již před několika lety. Teprve v r. 1891. snaha ta uskutečněna. Dne 7. ledna totiž toho roku konala se první valná schůze v klášteře řádu Křížovnického v bytu P. Františka Marata. t. č. novicmistra a zvoleni jsou do výboru P. Josef Svoboda, S. J., spisovatel, P. František Ekert, spisovatel a t. č. katecheta na české realce v Praze, P. Josef Hamršíd, kněz řádu Maltánského, dr. Matěj Kovář, c. k. professor, P. František Marat, kněz řádu Křížovnického a Josef Vávra, c. k. professor.

Za účel tento historický kroužek si obral na základě věrohodných pramenů a v duchu katolickém pěstovati studium historie národa českého vůbec, zvláště pak vyvraceti historické bludy a tendenční lži v církvi katolické, jakož i přihlížeti k oněm katolickým mužům, kněžím a laikům, kteří stáli v boji proti husitismu, lutheranismu a zednářství a bývají v dějepise umlčováni, neb i křivě posuzováni

Členy pak tohoto kroužku mohou se státi:

a) Zakládající neb přispívající členové družstva Vlast, kteří se chtějí obíratí studiem historie české ve smyslu výše uvedeném.

b) Katoličtí přátelé dějepisu českého, byť nebyli členy družstva, pokud chtějí v kroužku pracovati pro dosažení jeho účelu.

Vydáno na to svolání tohoto obsahu: Historický kroužek družstva Vlast obral si za úkol odmítati nespravedlivé útoky, které byly aneb budou podnikány na církev katolickou vzhledem k dějinám českým buď z vášně strannické, buď z povrchní znalosti věcí, anebo z kterékoli jiné pohnutky. Obor své práce rozdělil na tři periody. 1. na husitskou od r. 1403., 2. na periodu katolické reformace, jež počíná se obnovou Pražského arcibiskupství r. 1561. a sahá celkem do r. 1661., a 3. na dobu pozdější, kdy novomodní liberalismus vynikající a zasloužilé muže katolické pod kteroukoliv firmou a záštitou hyzdil, zlehčoval aneb umlčoval.

Dále v svolání tomto doporučuje se studium historie těchto výše vytčených dob.

Tento kroužek historický rozvinul ihned po svém ustanovení všestrannou činnost a staral se všemožně, aby svého cíle dosáhl. Bůh požehnal jeho dílu. Tak dne 4. března konala se již veřejná a zajímavá přednáška v místnostech křesťanské akademie: „O poměrech Jiřího z Poděbrad k papeži Piu II.,“ v níž se s ochotou uvázal P. Fr. Josef Hamršíd.

Za měsíc na to přednášel P. Petr Špička; „O Kristině Poňatovské, věštkyni (1628—1644) a o výkladě věšteb její skrze J. A. Komenského,“ vše na základě téhož spisu, „Lux e tenebris.“ Přednáška tato s pochvalou jest přijata.

P. J. Svoboda, S. J. a P. Fr. Ekert, osvědčení spisovatelé, za látku k své důkladné přednášce obrali si „Historii Pavla Skály ze Zhoře“, P. Fr. J. Hamršíd zavděčil se posluchačům přednáškou: „O Vratislavských letopisech Petra Eschenlohera a o Joštovi z Rožmberka“, P. Petr Špička opět překvapil nás pěknou přednáškou: „O protestantském proroku Kotterovi a jeho konexi s J. A. Komenským.“ Prof. J. Vávra přednesl znamenité a důkladně spracovanou látku: „O dlouhém sněmu pražském v r. 1575. a jakou účast při něm katolíci měli.“

Prof. A. Kollman, který t. č. pracoval v archivě Vatikánském, přednášel: „O katolické protireformaci ve Fulneku.“ Za tuto zajímavou přednášku vysloven mu dík

Prof. A. Konrád t. č. v Táboře podal nám důkladnou zprávu: „O literátských kongregacích v Čechách.“ Prof. Fr. Zdráhal zdělil nám: „Působení jesuitské kolleje v Uherském Hradišti v době protireformační od r. 1643—60.“ Prof. J. Vávra opět měl dvě zajímavé přednášky: „Sněmy v r. 1608. a 1609.“ Vdp. V. Honejsek pobavil a poučil nás velmi pěknou přednáškou: „Lid na venkově před válkou 30letou.“

Tím ovšem nejsou vyjmenovány všechny přednášky, jež pořádal Historický kroužek. Též mnoho menších přednášek předneseno bylo ve schůzích výborových, v nichž také předčítány různé články a posudky o vyšších spisech.

Než Historický kroužek neomezil svou činnost veřejnou pouze na tyto přednášky, šel dále, přál si míti svůj sborník, v němž by mohl otisknouti cenné články, týkající se té doby v historii, již si za úkol vzal spracovati. Sl. výbor družstva Vlast ochotně se uvažal na žádost Historického kroužku nésti náklad na časopis ten.

První číslo tohoto „Historického Sborníku“ přijaly časopisy s pochvalou. Katolické noviny „Čech“ píší:

„Bylo by věru odvážlivostí, ano neprozřetelnou troufalostí, kdyby družina Historického kroužku, po finančním nezdaru výborně redigovaného Histor. Sborníku, nemajíc hmotných prostředků, dala se za hříčku zrádným vlnám knihkupeckého obchodu. Mělť Hist. Sborník Rezkův přítel po širých vlastech českých, Kroužek však, jenž otevřeně zná se ku křesťanským zásadám, hlásaným katolickou církví, potkal se na literární roli české s nejedním nepřitelem, přese všecku snahu klidně žíti s těmi, kdož nejsou s ním jednoho smýšlení. Družstvo Vlast ujalo se však v té věci svého odboru a skýtá svým zakládajícím členům místo archové měsíční přílohy rovněž vědecký tento Sborník. Doufáme, že sešit tento nikterak nezůstane ojedinělým. — Zesnulý Zoubek před lety se vyslovil, že by mladší kněžstvo nejednu stránku starožitností církevních, u nás posud hanebně zanedbaných, snadno mohlo objasniti. Slova jeho neplatí jenom starožitnostem a církevnímu umění, stejným právem lze mluvit o dějinách vůbec. Až na některé, za to velmi čestné výminky, zapomněli jsme na katolické dějepisce české, nebylo mezi námi Pešinů, Beckovských, ba ani Ilajků, kteří vzdělancům i lidu podávali dějinnou četbu o svém národě. Jiní psali naše dějiny, tak bohaté na motivy ze života náboženského. Moderní liberalismus zmocnil se poctivě jejich práce, vy-

bral z nich zbraně na katolickou víru i církev, zostřil je brusem řečnické mluvy a ve statisících, listech i knihách, rozšířil v mysli mladší generace hněv i zášť proti všemu, co s katolictvím v dějinách našich souvisí. Příčinu tohoto úkazu neshledáváme výlučně v předpojaté mysli o papežích a Římu, začasť slušno je, hledati ji v úctě obdivu a lásce k předkům, kteří po většině s papeži se znepřátelili. S většinou stotožňován byl národ všecken, a nehorovati pro předáky většiny bylo zradou na lásce k vlasti. Tím způsobem se stalo, že krušná práce těch synů národa, kteří kdy s vládnoucí většinou se utkali, nikoliv oceňována, nýbrž předem již bývala našimi spisovateli odsuzována. Jejich spisy, obsahující důvody, proč odvážili se mít vlastní mínění, hned při vydávání pramenů byly pomíjeny, při spracování nepřipisováno jim té váhy, jako obhájcům národní většiny. Horoucnější péra líčila je jenom jako škůdce národa. A přece byli syny jedné a téže země, nuže nechť dostane se jim konečně též zaslouženého uznání katolického potomstva! Kroužek chce prý předělávati české dějiny, hlásají auktority, které vydaly se na reformu všeho národního života. Literatura, umění politika nebyla jim dosti reální. Odvážně vypověděti boj všem tehda rozhodujícím auktoritám a předělávati se zápalem a pilností věru obdivuhodnou vše co se dalo, bez ohledu na kohokoliv, bez ohledu na čest národa, bez ohledu na boj, který vzplane proti jejich osobě, ale i bez úcty před vykonanou prací a těmi, kdož pilně byli na roli národní. Jejich vystupování dodalo snad i odvahy těm lidem, je Kroužku a povzbudilo je, aby k svým názorům, od běžných poněkud se odchylujícím, veřejně se hlásili, je šířili, v tom toliko se lišíce od vzoru svého, že s úctou hledí na muže práce, že vděční jsou všem, kdož učili a učí nás znáti naši minulost. Z toho, co Kroužek až posud vykonal, nezářá předělávání, nýbrž doplňování našich dějin. Předěláváci nenaleznou mistra ani ve Sborníku, ani kdekoliv jinde, kam péro Kroužku píše, předělávače odkazujeme do onoho tábora, který, po chuti nekatolických inspirátorů svých, dává si referovati na příklad o Rezkových Dějinách. Uznáváme důvtip, bystrost, ještě více však obrazotvornost pana referenta, která z klidných Rezkových slov, po chuti patronově, vytvoří si protikatolické vyličení a nalezá v nich nezřídka pravý opak skutečného obsahu. Odkud to napjetí tak vzácné struny básnické? Uznalť kdosi, jehož prohlásili po Larlovi a Palackém budoucím otcem národa, že jakási forma protestantismu mohla by snad býti náboženstvím učených a vzdělců, odtud to šíření nekatolických idejí, odtud nepřízeň a zřejmé potírání všeho, co odváží se hlásiti ku katolické církvi. Rezka však přece nelze udělati terčem jako Brynychu a Lenze, badateli tak věhlasného jména a spolučlenu skupiny, nelze přece to neb ono vytýkati, — nuže provede se praktický obrat, vyčtou se z jeho práce jakési interlineární poznámky, kterých prosté oko neshledá vyzdobí se hovornou formou a čtenářové kritického listu, spokojivše se pouhým referátem, domnívají se, že kniha, o níž zpravodaj mluví, vypravujíc o německém protestantismu v Čechách, jest mezi katolíky opravdovým šířitelem náboženských názorů budoucnosti. — Konvertité bývají prý vždy podnikaví a horliví. — Tak se předělávají dějiny. Obsah Sborníku: Prof. J. Vávra, Katolíci a sněm český r 1608. a 1609.; stať velmi instruktivní, vytríbeným, českým slohem podaná. — Prof. K. Konrád, Literátská bratrstva v době pobělohorské. Článek podává důkaz, že mylným byl posavadní názor o těchto sborech. — Fr. J. Hamršmíd, Co věřil král Jiří o přijímání pod obojí způsobou. O tom poučuje nás

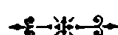
latinská listina ze sklonku života králova. — Prof. Frant. Zdráhal, Posledních čtyřicet let v koleji jesuitské v Uherském Hradišti. Autentický doklad, co klášterníci dělali ve třetím období, co kolej stála. — Mezi posudky důležit jest klidný a věrný rozbor Bílkovy Reformace od P. J. Svobody T. J. Tato neskytá obrazu celého, ježto práci duchovní zcela pomíjí, nesprávné citáty její jsou neomluvitelny. Rozbor vydán byl zvláště a prodává se v administraci Vlasti neb v knihkupectví za 10 kr. — Vděčnou vzpomínkou na † biskupa Haise končí tento prvý sešit.“

Toto pochvalné uznání jest pro Historický kroužek pobídkou, by kráčel dále pevně na vytknuté své dráze. — Bůh požehná zajisté dílu tomu!

Redakce.

OBSAH.

	Strana
Život a působení Antonína Koniáše. Napsal P. Ant. Podlaha	3
Bylo li porušení majestátu příčinou českého povstání? Píše P. J. Kroiherr . .	49
Epistola VVenceslai Meroschvva, podává Dr. M. Kovář	60
List Václava Merošvy, přeložil Dr. M. Kovář	74

Posudky a zprávy:

Onno Klopp: „Der dreissigjährige Krieg bis zum Tode Gustav Adolfs“. — Paderborn bei Ferd. Schöningh. I. u. II. Bd.	90
Christoph Anton Cardinal Migazzi, Fürsterzbischof von Wien. Von Dr. Cöle- stin Wolfsgrubner	95
Die Publicistik über den böhmischen Aufstand von 1618. Von Dr. Johann Gebauer	96
Hohenfurt. Von P. Raphael Pavel	97
Dějiny Čech a Moravy nové doby. Kniha druhá. Vladaření císaře a krále Leopolda II.	97
Johann Leopold von Hay. Ein biographischer Beitrag zur Geschichte der Josefinischer Kirchenpolitik von Wilibald Müller	100
Das Treffen bei Lobositz (1. October 1756), sein Ausgang und seine Folgen	100
Waldenserthum und Inquisitionen im südöstlichen Deutschland	101
J. Jungnitz, Sebastian von Rostock, Bischof v. Breslau	102
J. Jungnitz, die Prälaten des Breslauer Domstiftes seit der Mitte des 17. Jahr- hundertens	102
Heinrich, ein Bild aus dem 17. Jahrhundert nach der Gegenreformation in Schlesien	102
David Erdmann, Graf Leopold v. Sedlnicky, ehemaliger Fürstbischof von Breslau geb. 1787. † 1871	102
David Erdmann, Kasper v. Schwenkfeld 1489—1561.	102
A. Schimmelpfennig, Die Jesuiten in Breslau während des ersten Jahrzehntes ihrer Niederlassung	103
A. Bonetti. Pio IX. ad Imola e Roma, memorie inedite di un suo familiare segreto	103
Schlesien unter Friedrich dem Grossen, von Grünhagen l. 1740—65. . . .	104
Acta Nikolai Gramis. Urkunden und Aktenstücke, betreffend die Beziehun- gen Schlesiens zum Basler Concil	105
Konziliengeschichte. Nach den Quellen bearbeitet von Karl Josef v. Hefele	105
Vincenc Prasek, Křížovníci sv. Jana na Opavsku	105
Domenico Perrero, Il rimpatrio dei Valdesi del 1689 e i suoi cooperatori .	105
Z paměti kostela v Čečelicích	106
List z farního archivu v Nebuželích	107
Několik poznámek o historickém kroužku družstva Vlast	108

